

Észrevételek

A vívás története c.

tanulmányhoz

Miskolc, 2023

BARTA EMIL

Észrevételek

A vívás története c.
tanulmányhoz

Creative Commons: by-nc-nd/2.5

Miskolc

2023

Előszó

I. Gerentsér László: <i>A vívás története</i> (1944)	6
II. Jegyzetek Gerentsér vívástörténeti tanulmányához	47
III. A két változat (1928, 1944) összehasonlítása	63
IV. A Gerentsér-tanulmány vs Kun László vívástörténeti művei	73
V. Mit tudunk pontosabban?	85
VI. Gerentsér mester híres vívókönyvtára	91
VII. Az első magyar HEMA-kutató	96
VIII. Összefoglaló	99

Mellékletek:

1. Adalékok Gerentsér László életrajzához	101
2. A tanulmányban előforduló leggyakoribb kardtípusok rövid ismertetése	107

*„Örülni fogok a tárgyilagos kritikának,
mert a különböző felfogások harcából,
ha azok becsületesek, jóhiszeműek és
komoly tudományon alapulnak,
mindig az igazságnak kell
győztesen kikerülnie.”*

Gerentsér László (1873–1942)¹

Előszó

„Az általános tudásvágyból fakad az, hogyha valaki egy mesterséget űz, akár hivatásból, akár mint műkedvelő, lassankint érdeklődni kezd azok iránt, akik ezt a mesterséget megalapították és fejlesztették. Ez történt velem is. 28 éve foglalkozom a vívás tanításával és minél jobban belemélyedtem ennek pedagógiai részébe, annál jobban felébredt bennem a kíváncsiság a múlt iránt. Kezdtém a régi vívókönyveket tanulmányozni, elsősorban ama nemzetekét, ahol a művészi vívás megindult és kifejlődött. Az érdeklődésem évről-évre fokozódott úgy, hogy lassankint óriási anyag gyűlt össze kezemben, amelynek rendezése és historaiailag precíz összeállítása évek munkáját igényelte.

A Magyar Vívómesterek Országos Egyesülete, amely a múlt évben alakult meg oly módon, hogy a meglevő két régebbi vívómester-egyesület fuzionált, ebben az évben a fiatal vívómesterek és vívómester jelöltek részére egy továbbképző tanfolyamot nyitott. Ebben a tanfolyamban vállaltam a vívás történetének előadását is. Most nyílt alkalmam arra, hogy a vívástörténetre vonatkozó nagyszámú jegyzetemet egy kissé rendezzem. Főleg az okozott nehézséget, hogy ebből a nagy anyagból miként állítsak össze egy kis jegyzetet, amely alkalmas volna arra, hogy némi tájékozottságot nyújtson a vívómester-jelölteknek a vívás és a vívómesterség történetére. Így született meg ez a kis tanulmány, amelynek megírásánál filmszerűen bontakozott ki előttem a múlt képe, zseniális vívómester-elődeim alakjai és minél jobban mélyedtem bele ezeknek történetébe, annál inkább meggyőződtem arról, hogy milyen óriási kultúrhistoriai hivatást töltött be a világtörténelemben a vívás és győződtem meg arról, hogy valamennyi emberi testgyakorlat és sport között összehasonlíthatatlan magasságban van a vívóművészet.

Kívánom, hogy azokat a fiatal mestertársaimat és a mesterjelölteket, akik kis tanulmányom sorait átolvassák, a vívás iránti hasonló lelkesedés, ambíció és forró vonzódás hassa át, mint azokat a nagy elődöket, akik a vívásművészet alapjait lerakták és mint engemet is, aki a legnagyobb szeretettel és lelkesedéssel merültem el az elmúlt idők világában; reményt, bizalmat és munkakedvet merítve egyúttal a jövőre nézve is.

Budapesten, 1928. április 26.”

– írta vívástörténeti tanulmánya előszavában egy fővárosi, nyugalmazott testnevelési igazgató, a budapesti Pázmány Péter kir. m. tud. egyetem vívómestere, a Vívómester Vizsgáztató Bizottság előadója. A fényképeken kissé merevnek látszó úriembert dr. Gerentsér Lászlónak hívták, és a múlt század 20–30-as éveiben ő volt Magyarország egyik legismertebb vívómestere, a korszak elismert szakírója, akinek számos, vívással kapcsolatos cikke jelent meg a korabeli újságokban, szaklapokban.

¹ Gerentsér László: *A modern kardvívás* (1944), Előszó, XI. oldal.

Jelen tanulmány segítségével az olvasó lehetőséget kap arra, hogy előbb a maga teljességében megismerje Gerentsér vívástörténeti művet, ehhez részletes lábjegyzetek és külön jegyzetek formájában kap megfelelő háttér-információkat, utána pedig láthatja, miben különbözik egymástól a mester által írt történelmi tanulmány két változata: az 1928-as és az 1944-es. Miután megismerte ezeket a szövegeket, összehasonlításként egy részletesebb kritikai elemzés olvashat a Gerentsér művét követő legismertebb vívástörténeti tanulmányról, melyet dr. Kun László² írt a múlt század 60-as éveiben. Fontos kiemelni, hogy a korábbi magyar vívókönyvek szerzői – Sebetic (1877, 1886), Murz (1890), Chappon (1892, 1904, 1911), Arlow (1902) stb. – nem foglalkoztak a magyar vagy a külhoni vívás történetével, így a BEAC vívómesterének műve kimondottan hiánypótló volt a maga idejében. Ezt követően az érdeklődő választ kaphat arra a kérdésre, hogy manapság mit tudunk jobban, pontosabban a vívás évszázados fejlődéséről, megismerheti néhány olyan szerző nevét, akinek műve ott volt Gerentsér híres könyvgyűjteményének polcain. Egy rövid fejezet bemutatja a mester úttörő szerepét a hazai víváskutatásban, végül korábban publikálatlan életrajzi adatokkal egészítjük ki a korábban leírtakat.

Gerentsér utolsó könyvét tanítványai – dr. Bay Béla és dr. Rajczy Imre – két évvel a vívómester halála után, 1944-ben rendeztek sajtó alá és adták ki. *A modern kardvívás* című könyv részletesen bemutatja az akkori magyar kardvívás elméletét és gyakorlatát, számos rajzolt ábrával illusztrálva a vívóakciókat. Ennek a műnek a IX. fejezete (288–349. o.) foglalkozik a vívás történetével. Az itt olvasható szöveg csak egészen minimális változtatásokat tartalmaz az 1944-es eredetihez képest, pl. a mostani helyesírás szerint írtuk: nyujt → nyújt, jobbkez → jobb kéz, mult → múlt, olympiasz → olimpia, a külföldi szereplők nevét pedig az eredeti nyelv névhasználata alapján írtuk: Merignac Emile → Emile Merignac (Émile Mérignac). A IX. fejezetben eredetileg nem voltak illusztrációk, a jelen változathoz Gerentsér egy másik tanulmányában – *A sport enciklopédiája* (1928), Vívás (XII. fejezet) – található rajzokat használtam fel (250–271. ábrák).

² Dr. Kun László (1931-2000) főiskolai tanár, a Testnevelési Főiskola tanszékvezető docense, kandidátus, sporttörténész, sportszociológus, az UNESCO Nemzetközi Sporttörténeti Bizottságának elnökségi tagja, a Magyar Birkózó Szövetség Edző Bizottságának elnöke.

I. fejezet

Gerentsér László: *A vívás története* (1944)

*Ami elmúlt, nincs elfeledve
Aki meghalt, nincs eltemetve!*
Babits

86. Bevezetés

A vívás eredetéről és fejlődéséről nehéz tiszta képet alkotni, mert a megbízható forrásmunkák száma elégtelen. Nagy kár, hogy a langeszű mesterek legnagyobb része elhunyt a nélkül, hogy kiváló módszeréről valami feljegyzést, vagy rendszeres munkát hagyott volna hátra. Viszont sok olyan írás maradt meg, amelynek alig van valami történeti, vagy vívói értéke. Minden tudományos kutatásnak, így a történelmi kutatásnak is első célja az igazság megállapítása. A történelem tehát annyit ér, amennyi igazság van benne, s ezért igazságokat elhallgatni, vagy megmásítani a legnagyobb hiba, amelyet a történetíró elkövethet.

Nagyon óvatosnak kell tehát lennie a lelkiismeretes írónak a megbízható forrásmunkák kiválogatásánál. Még így is, a legszorgosabb kutatás dacára is, sokszor szakad el a fonal és gyakran veszíti el a kutató a tovavezető nyomot.

Még nagyobb feladat azonban az írónak a saját koráról ítéletet mondani, mert hiszen az emberek magukkal szemben elfogultak és hiúak s a róluk megállapított igazságot, ha nem kedvez a – sokszor mesterséges – hírnevüknek, személyes sértésnek veszik.

A legnagyobb anyagot a francia és az olasz vívóirodalom szolgáltatja. Igen sok művet, tanulmányt és cikket találunk mindkét nemzet szakirodalmában. Bő és tartalmas a német vívóirodalom anyaga is, sőt még a belga, spanyol és az angol irodalom is sokkal több hagyatékkal rendelkezik, mint pl. a magyar. [1] A magyar nemzet és társadalom történetének írói alig foglalkoztak a vívással. A perdöntő bajvívások, a lovagkori viadalok és a török-magyar bajviadalok lefolyásáról vannak némi feljegyzéseink, de mindezek annyira hiányosak, hogy belőlük még homályos képet sem tudunk alkotni arról, hogy milyen volt a régi magyar vívás, hol és milyen módon tanulták ifjaink a kardforgatás mesterségét és volt-e egyáltalán valamilyen egységes vívórendszer.

A magyar vívás régi nyomait kutatva, több magyar történetíróval ismerkedtem meg. Kérdéseimre semmi, vagy nagyon kevés felvilágosítást kaptam tőlük. Annyit megállapítottam, hogy azok a főnemesi és nemesi ifjak, akik egyes gazdag és híres főnemesi és nemesi udvarokban nevelődtek, lovaglási, vadászati és harcászati tanulmányaik mellett valószínűleg vívói kiképzésben is részesültek. Harsányi Zsolt a „Szóljál, szóljál, virrasztó” című, a költő Zrínyi Miklósról³ szóló könyvében említi: „Azonkívül Dovolich hadnagy tiszte volt kardforgatásra és lovaglásra fogni a fiút (t.i. Zrínyi Miklóst)”.

Ha tehát tanulmányozni akarjuk a vívás történetét, kutatásainkat azokban az időkben kell végeznünk, amikor a vívás már külön célokra törekvő, önálló, tudományos szabályok szerint való, önmagáért folytatott művészetté vált. [2]

³ Zrínyi Miklós (1620-1664) horvát bán, nagybirtokos főnemes, költő, hadvezér és politikus, hadtudós.

87. *Vívás az ókorban. A keleti népek vívása*

Capoferro⁴, a kiváló olasz vívómester „*A vívás művészetének és gyakorlásának nagy tükre. Siena, 1640*” című munkájában az asszírok királyának, Ninusnak⁵ tulajdonította a vívás feltalálását. Szerinte a vívást az asszíroktól a perzsák, ezektől a macedónok, végül a görögök és rómaiak vették át. Ez az állítás ellentétben van az indusok tanításával, akik azt bizonyítják, hogy a vívást Brahma találta fel s ő tanította meg rá a brahminokat a többi misztikus tudománnyal együtt. [3]

Emile Merignac a „*Histoire de l'escrime*”⁶ című munkájában említi a kínaiak vívásáról írva, hogy Pere Amiot - aki valószínűleg francia misszionárius volt - azt állítja, hogy a kínaiak 27 századdal Kr. e. ismerték majdnem a mi összes fegyverünket. Chin-Non-Sonan-Yuan uralma alatt Kr. e. 2722-ben vasból készítettek fegyvereket, amelyeket eleinte a vadállatok megtámadására használtak és erre erőteljes ifjakat tanítottak be, akik azután ezeket a fegyvereket háborúkban és harcokban is használtak. [4] 2195-ben Kr. e. kezdik a kínaiak a kardot használni, amelyet főképpen az egyes, ún. kihívásos harcban alkalmaztak a lándzsával együtt. A kínai história gyakran emleget gymnasiumokat (testgyakorló iskolákat), amelyek már a Kr. e. a XVIII. században virágoztak s ahol az idősebbek tanították a fiatalokat szellemi és testi kultúrára. A feljegyzések még azt is hozzáteszik, hogy ezeket a gymnasiumokat az akkori uralkodócsalád szubvencionálta, fejlesztette és tartotta fenn századokon keresztül. Kínában jelenleg is legfőbb testgyakorlat úgy a katonai, mint a polgári életben a vívás.

88. *Görögök*

Görögország szép napjaiban találkozunk ugyan vívással, amelyet *oplomachia*⁷ néven ismertek, amely azonban nem tudott kifejlődni; nem is állt valami nagy tiszteletben és kevés író emlékezett meg róla. Mindenesetre csodálatos ez oly népnél, amely a szépnak minden megnyilvánulását oly szeretettel fejlesztette. Tekintetbe véve azt a nagy szerepet, amelyet a görög ifjúság nevelésében a testgyakorlatok betöltöttek s azt a szorgalmat, amelyet az athéni és spártai játéktereken a fegyvereknek szenteltek - hiszen éppen a nagy görög városoknak hatalma alapult a fegyverekkel megszerzett és fenntartott hegemonián -, azt hihetnők, hogy a vívásnak, mint racionális testgyakorlásnak nagy keletje volt és mint fontos testgyakorlat, legfőbb tárgyát képezte az ifjúság testgyakorlásának. És mégsem volt így. Az *oplomachia* szerepe igen jelentéktelen volt az ifjak testi kiképzésénél; ki volt zárva az atlétikai gyakorlatok közül és így természetesen nem szerepelt az olimpiai és hasonló nemzeti játékoknál sem. A nemzeti küzdelmeknek legfontosabb ága a versenyzás volt és a lábaknak gyorsasága az az erény, amelyet leginkább ünnepeltek. [5]

89. *Rómaiak. A gladiátoriskolák*

Itáliában évszázadok múltak el, míg az önálló vívóművészet kifejlődött. Tudjuk, hogy a rómaiak hatalmukat és nagyságukat elsősorban kitűnően megszervezett hadseregüknek köszönhették s úgyszólván a fegyverforgatás tudományával hódították meg a világot. A

⁴ Ridolfo Capoferro (vagy Capo Ferro, Capo-Ferro) (?-?) sienai vívómester, a *Gran Simulacro Dell'arte E Dell'uso Della Scherma* (1610) c. vívókönyv szerzője.

⁵ Ninus (görögül: Nívoç vagy Nīvoç) az ógörög mitológia egyik királya, Ninive alapítója.

⁶ *A vívás története*. Émile Mérignac, a kétkötetes *Histoire de l'Escrime dans tous les temps et dans tous les pays* (Párizs, 1883 és 1886) szerzője, vívástörténész, Louis Lucien Mérignac (1873-1941) francia vívó unokaöccse.

⁷ Lásd a II. fejezet 5. jegyzetét.

gladiátor-iskolák voltak az első intézmények, ahol az önálló vívás nyomait megtaláljuk. A köznép a világért sem mulasztotta volna el a nyilvános gladiátorjátékokat, amelyeket minden látványosság fölé helyezett és csak *a kenyeret és a cirkuszi játékokat* követelte. Ennek a páratlan népszerűségnek volt a következménye, hogy a gladiátorképző-iskolák óriási fejlődésnek indultak. A gladiátornak bátornak és ügyesnek kellett tehát mutatkoznia, hogy a cirkuszi nézők figyelmét felkeltse és tapsokat arasson. Ha elbukott, a halál megszabadította földi szenvedéseitől, ha pedig győzött, szabadságot és gyakran irigyelt hírnevet szerzett magának. A gladiátoroknak tehát képezniük kellett magukat, hogy ne csak erősekké és ügyesekké váljanak, hanem elsajátítsák mindazokat a fogásokat, amelyek győzelemre segíthették őket. Az egykorú feljegyzések megemlékeznek arról, hogy a római birodalom központjában több városban voltak gladiátor-iskolák, ahol a gladiátorokat nagy bőkezűséggel és jóléttel vették körül. [6] A gladiátorokat neveltető, kölcsönző és eladó vállalkozó, *a lanista*, részint a saját pénzén, részint közköltségen tartotta fenn ezeket az iskolákat, ahol a gladiátorjelölteket a legalaposabban képezték ki. Itt kellett tölteniük a hosszú tanulási időszakot, amely alatt rendszeres oktatással haladt a jelölt lassanként előre. A előadást és szabályokat (*dictata et leges*) tanultak, amelyekre a lanista és a gyakorlottabb gladiátorok tanították őket. Majd hosszasan gyakorolták magukat fakardokkal, vágásokat végeztek a levegőben, hogy biztonságot és rugalmasságot szerezzenek, majd cölöp ellen küzdöttek, végül egymással küzdve gyakorolták magukat. [7]

A tanulóévek letelte után a *spectati* (kipróbáltak, beváltak) osztályba és csak ekkor kezdődött meg számukra az igazi gladiatori élet, minthogy a lanista ekkor a szükséghez képest beosztotta őket a különböző városok amfiteátrumaiba és nevük megjelent a gladiátorok nyilvános jegyzékén. Főfegyverük a kard, *gladius* volt, amelytől nemcsak nevük, hanem fegyveres küzdelmük elnevezése is származik. A kard kezdetben rövid és széles volt, ez volt az igazi gladius, de idők multával meghosszabbodott s alakja is megváltozott. A rómaiak ugyanis nem vetették meg az ellenség fegyvereit, ha azokat az övéknél jobbnak találták és így bevezették a hadseregbe és gladiátor-iskolákba is a spanyol pengéket, amelyek hosszabbak, keményebbek és ellenállóbbak voltak, azonkívül mindkét oldaluk éles volt. [8] Egyesek sok mindenféle kardtípus mellett a keleti népek görbe kardját is használták. Így a hadseregben főleg a spátha⁸ (a későbbi spada őse) volt divatos, amely széles, hegyes végű és olyan hosszú volt, hogy a csípőtől a földig ért. [9]

A gladiátorok neveltetése és kiképzése rendkívül gondos és rendszeres, valamint módszeres volt és ennél fogva a gladiátorvívás igen magas fokra fejlődött. Előkelő ifjak is buzgón látogatták a gladiátor-iskolákat, eleinte mint műkedvelők, de később akadtak köztük olyanok is, akik az oktatást is elvállalták. Így lassanként kialakult a gladiátoroknak egy olyan csoportja, ahol dicsvágyból, vagy anyagiaktól sarkalva, az önkéntes jelentkezők foglaltak helyet. Minthogy az ifjúság mindig vonzódik az újításokhoz, valóságos tülekedés indult meg a versenyeken való részvételért. A vívás fontos ágazata lett a nevelésnek s a győzelmi dicsőség vágya, mint valami divatörület, seregestől vonzotta az ifjúságot az amfiteátrumokba. Valóban volt is valami, ami megbabonázta az ifjúságot; a gladiátorok, tudniillik, akik nem estek el a küzdelmekben és mint győzők kerültek ki, határtalan hírnévre tettek szert. Költők, festők, szobrászok dedikálták nekik műveiket, nem egy közülük óriási fizetést húzott, vagy földbirtokot kapott s ha egy-egy hírneves gladiátor elesett, művészi mauzóleumot, sőt néha templomot építettek a holtteste fölé. [10]

⁸ Angolul, latinul: *spatha*, magyarul helyesebb lenne a *szpáta*. Precedensértékű egy botanikai szakkifejezés: szpáta (spatha) = egy nagy virágzati buroklevél.

90. A gladiátori küzdelmek

A látványosságot, amikor azt már a magisztrátus rendezte az állam költségére, jó előre közhírré tették és programját kifüggesztették; ezen rajta volt a küzdelem időpontja, a szereplő gladiátor-párok száma, az őket nevelő lanista és a szereplő legkiválóbb gladiátor neve, amely utóbbi igen nagy vonzóerőt képviselt.

A küzdelem megkezdése előtt az összes gladiátor körüljárta az arénát és ha a császár is jelen volt, annak páholya előtt elhaladva, hangosan kiáltották: *Ave Caesar imperator, morituri te salutant!* (Légy üdvözölve császár, a halni készülők köszöntenek.) Rögtön ezután gyakorlati jellegű⁹ vívást mutattak be egyszerű fakardokkal, miközben művészi mozdulatokkal szórakoztatták a nézőket, vagyis valóságos vívóakadémiát¹⁰ rendeztek. Utána megindult a valódi párharc; kiosztották a fegyvereket s miután az editor¹¹ azokat megvizsgálta, a mesterek, valamint a már nagy hírű gladiátorok felállították a különböző csoportokat. A küzdelmekben nem érvényesültek sem lovagias szabályok, sem a könyörületesség, csak győzők voltak és legyőzöttek. Amikor a küzdő felek egyike legyőzötteen és megsebesülve ellenfelének hatalmába került, akkor az *editor muneris* döntötte el, hogy életben maradjon-e, vagy pedig megölettessék. A döntés joga csak később lett a közönsége, amikor a legyőzött – hogy közönsége kegyelmét elérje – kitárt karokkal térdre ereszkedett és bal kezének mutatóját feltartotta. A közönség részéről a kegyelem jele kendők lobogtatása, a halálé pedig a hüvelyujj lefelé mutatása volt. [11] Ha a kegyelem megtagadtatott, akkor a győztes e baljóslatú szavakkal fordult a sebesülthöz: „*Recipe ferrum*” (vedd a vasat)¹² és a szerencsétlen meghalt.

A gladiátor-játékok egykorú és a későbbi századokban szereplő kritikusainak véleménye szerint, a *gladiátor-iskolák a vívás nagyarányú fejlődését segítették elő*, mert nagyon sok bizonyíték van arra nézve, hogy ezekben az iskolákban alapos tanítás és gyakorlatozás folyt. A fejlődést még az is előmozdította, hogy a nép a játékoknak hosszú évszázadokon át való látogatásával megtanulta a vívást értékelését s meg tudta állapítani egy-egy teljesítmény vívói értékét. Bizonyítékok vannak arra is, hogy amikor a vágások nem feleltek meg a tisztesség követelményeinek, a nép zajongva követelte, hogy a küzdelmek becsületesen folyjanak tovább. Nemcsak a tetszetősséget, a mozdulatok könnyedségét, a rendületlenséget és az élet semmibevételét méltányolták tehát, de szerették a hősiességet, az egyéni kiválóságot, a művészi korrektséget, szóval lassanként nemcsak jó és eredményes, hanem művészileg tökéletes vívást is követeltek.

Mint az emberi értelem, munka és tudás oly sok produktumáról, úgy a gladiátorok művészetéről sem maradt hátra semmiféle jelentős írás, és ama gyakorlati ismeretek kincsei, amelyeket a gladiátor-iskolákban évszázadokon keresztül felhalmoztak, az utókor számára teljesen elvesztek.

91. A középkori vívás

A középkorban a hadi élet nagymérvű kifejlődése és a testi erő uralma jelentékeny tényezővé tette a vívást. De a középkorban sem volt minden idő kedvező a vívás fejlődésére, sőt ezt

⁹ Gyakorló jellegű.

¹⁰ A vívás szépségét bemutatni hivatott rendezvény a XIX. sz., illetve a XX. század első évtizedeiben.

¹¹ *Editor muneris* = a gladiátorjátékok szervezője.

¹² Pontosabb fordítás: *Fogadd be [testedbe] a [kard]vasat* = Nem kegyelmezek életednek!
(Idegen szavak és kifejezések kéziszótára. Bp., 1994) Kun L. átveszi a Gerentsér-féle változatot.

nagymértékben gátolták az akkori súlyos és zárt vértzetek. [12] A középkorban két téren gyakorolták és fejlesztették a vívást: 1. *a katonai életben*, ideszámítva a lovagi intézményt is; 2. *a párbajok terén*, beleértve az igazságszolgáltatásnál előforduló párbajokat is, az úgynevezett istenítéleti viadalokat. [13]

A középkori vívásról szólva nem hagyhatjuk figyelmen kívül az Európába beözönlött barbár népek fegyverforgatását, amely a különböző barbár fajok és keverékeknél nem sokban tértek el egymástól. E népek legfőbb gondja a *testi erő fejlesztésére irányult*, úgyszólván pajzsos születtek, gyermekkoruk szilaj játékokkal és fegyvergyakorlatokkal telt el, amelyek alkalmasak voltak arra, hogy őket erősekké, ügyesekké és kitartókká tegyék a csaták számára. Bár a fegyverhasználatban nem volt valami magas iskolájuk, a folytonos gyakorlás és a féktelen bátorság, amely őket jellemezte, mégis megadta a fejlődés lehetőségét. Annak ellenére, hogy használták a lándzsát, a kézi íjat, sőt a fejszét is, *legkedveltebb és legelterjedtebb fegyverük mégis a széles és hosszú kard volt*.¹³ A longobárdok, frankok és normannok igen ügyesek voltak a spada kezelésében, amelyet nagy fürgeséggel és rendszeres mozdulatokkal forgattak. Szabály volt náluk, hogy egy hős csak egy ellenséget támadjon meg, de kettő ellen védekezzék s még háromnak se engedjen, ha szükség van rá, viszont négy elől már szégyen nélkül megfutamodhatik. Amint Tacitus megjegyzi, az összes germánoknál a futás volt az ütközetben a legnagyobb becstelenség. A párharcoknál ismerték az első vérre menő küzdelmet; voltak harci játékaik, kölcsönösen elismert küzdési szabályaik, melyeket valamennyien pontosan megtartottak. Amadeo Thyerry [sic] „*Histoire d'Attila*”¹⁴ című művében megemlíti, hogy ama látványosságok között, amelyekkel Attila menyegzőjét ünnepelte, valóságos lovagi tornák is voltak. Tehát már a népvándorlás korában láthatjuk a barbár népeknél az igazi vívásnak – bár elemi – de mindenesetre jól felismerhető alapjait, vagyis ama módszerek és szokások csíráit, amelyek későbbi módosulások és nemesebbé válás által a lovagiasság szabályainak biztos alapjaivá váltak. [14]

92. A lovagi intézmény kezdete és kifejlődése

A barbárok, akik Európát előzönlítették, lassanként nemzetekre bomlottak és idők múltával megállapított határaik között éltek, megértették annak szükségességét, hogy született vadságukat le kell vetkezniük. Ez a műveltség hozza divatba a különböző vértzetek és pajzsok használatát, és magával hozta az új vívótechnikát is, amely csak néhány mozdulatra szorítkozott. [15] Mert tényleg mi feladata maradhatott a vívásnak a páncélok meghonosodása után? Ezért minden védekezési fogás lassankint feledésbe merült, mert a *védelmet nem a fegyverre, hanem a páncélra bízta*. A támadás tekintetében két eshetőség volt: vagy kitapasztalták a páncél gyengéit és annak eresztékeinél kerestek utat a sebesítésre, vagy pedig teljes erővel, gyakran két kézre fogott fegyverrel, súlyos vágásokat mértek az ellenfélre és így kísérelték meg azt, hogy a csapások súlyával roppantsák össze és törjék szét a páncélt. A vívás elemei így tehát a karok ereje és a vértzet ellenálló képessége lett, eredménye pedig az izmok fejlesztése és a fegyverműhelyek kiválósága volt. Mindez azonban a komoly vívás szempontjából nem jelentett semmit, sőt annak fejlődését csak hátráltatta. [16]

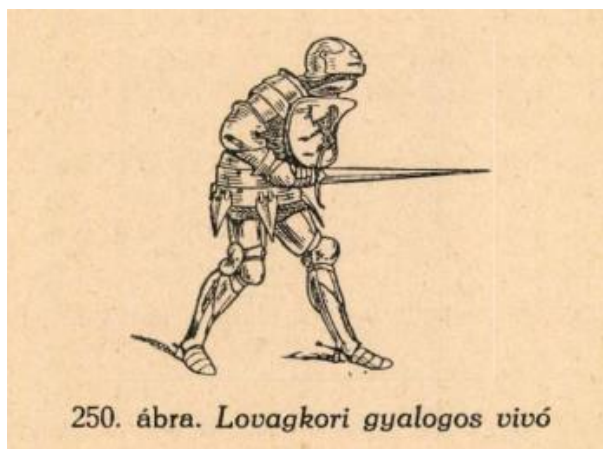
93. A lovagi játékok

A lovagi intézményeknek legtipikusabb megnyilvánulásai a lovagi játékok voltak, amelyeknél a résztvevőknek és a küzdő feleknek meghatározott szabályokhoz kellett

¹³ A népvándorlás kori, majd viking kori egyenes, kétélű szpáta (*spatha*).

¹⁴ Amédée Thierry (Blois, 1797 – Párizs, 1873) francia történetíró.

alkalmazkodniuk, s így ezek sokkal tökéletesebb vívói mutatványok voltak, mint az ütközetekben lefolyt párharcok. Hosszú volna az összes lovagi játékfajokat felsorolni. Vívói szempontból ezek egyikének, a *torneónak* (ebből fejlődött ki a torna szó) szabályai a legjellegzetesebbek, mert ezek voltak a legünnepélyesebb és a leggyakoribb lovagi játékok. Néhányan azt állítják, hogy a torneókat, amelyeket a latin *tournamentum*, a francia *tournoiement* szóval jelöl, Franciaországban kezdeményezték, s hogy ezeknek elsejét 1066-ban Geoffroy de Preuilly rendezte, mások szerint ennek első kísérlete 843-ban Verdunban egy ünnepség keretében zajlott le, amelye Lotharius Lajos és Kopasz Károly szerződészkötését előzte meg. Sőt vannak, akik azt tartják, hogy Itáliában már Theodoricus császár is rendezett lovagi tornát, megelőzve a barbár törzsek utódait. De ha a Karolingok alatt meg is találjuk nyomait, mégis csak kevéssel az 1000-ik év előtt fejlődött ki a bajvívási mód annyira, hogy fényes ünnepségek között, teljesen előírt ceremóniákkal és pontosan megállapított szabályok szerint rendezték, meghatározva előre a sebesítő vágások számát és módját.

250. ábra. Lovagkori gyalogos vivó

Általában kevésbé veszélyes fegyvereket, az úgynevezett udvarias fegyvereket (*armes courtoises*)¹⁵ használták, így olyan lándzsát, amelynek hegyét fa- vagy vasgomb burkolta, továbbá tompa, hegy nélküli kardokat. De néha éppen megfordítva, a végsőig, az utolsó csepp vérig folyt a harc, amikor is hegyes lándzsákat és súlyos, nagyon éles kardokat használtak. Ez utóbbi esetekben azonban sohasem két lovag, hanem különböző pártállású és nemzetiségű lovagok csoportjai között folyt le a véres lovagi torna.

A vívósport történetének kutatói úgyszólván egyöntetűen megállapítják, hogy a lovagi korszak – ha dicsőséges volt is a fegyverekre és előnyös sok polgári intézményre nézve – vajmi keveset kedvezett a vívásnak, talán még annyit sem, mint a gladiátor-játékok, amelyekhez hasonlóan néhány század után hanyatlásnak indult és lassanként feledésbe ment. [17]

94. *A párbajintézmény kifejlődése. A bajvívások*

A párbaj a legközönségesebb, leggyakoribb és legtermészetesebb tere volt hosszú századokon keresztül a vívásnak, amelynek művelői itt gyakorlatilag tanulmányozhatták az elméleti szabályok helyességét, vagy helytelenségét. A párbaj és a vívás között mindig a legszorosabb kapcsolat állott fenn. A párbaj igazolta a vívás tanulmányozásának szükségességét és tartotta fenn magát a vívást is nemzedékről-nemzedékre. A vívóművészet

¹⁵ Szerencsésebb lenne *udvari fegyverként*, netalán *udvari gyakorlófegyverként* fordítani.

pedig szabályaival mindinkább irányítója lett a párbajnak s nagymértékben csökkentette annak gyászos következményeit.

A párbaj kétségkívül az északi barbároktól származik. Tacitus említi, hogy csak a germánoknál dívik az egyéni nézeteltérések fegyveres úton való elintézése s a germánok nagyon csodálkoznak azon, hogy a rómaiak ezt az igazságszolgáltatás útján teszik meg. A barbárok terjeszkedésével és a nemzetiségek kialakulásával a párbaj szokása mindinkább terjedt és az allemanoktól Burgundiába, onnan Franciaországba, majd Itáliába származott át. Idővel mindenütt annyira nagyra becsülték a párbajokat, hogy az igazságszolgáltatás egyik eszközévé váltak, mert azt tartották, hogy az isteni gondviselés közvetlen irányító befolyást gyakorol az emberek cselekedeteire. Ily módon keletkeztek az *istenítéleti párbajok*, amelyek legvalószínűbben azért terjedtek el mindenütt, mert a társadalmak kialakulási idejének kezdetén hiányoztak azok a törvények, amelyek a jogtalanságok megtorlásáról gondoskodtak volna. [18] Az istenítéletek (ordáliák) nemei számosak voltak, de ezek között bennünket csak az úgynevezett perdöntő bajvívások érdekelnek. Pesty Frigyes „*Perdöntő bajvívások története Magyarországon*” című munkájában (kiadta az MTA 1867-ben) a középkori ordáliák eme nemét, a páros viaskodást azért nevezte el – nagyon helyesen – bajvívásnak, hogy ezáltal a vívásnak istenítéleti jellegét is kifejezze. A bajvívás tehát oly vívást jelentett, amely a bajhelyeken, vagyis a bíró által kijelölt küzdőtéren folyt le s amely által valamely ügy, vagy baj, bírói jogérvénnyel intéztetett el. Az istenítéleti bajvívás fogalmához tartozik, hogy a felek egymás iránt támasztatni vélt jogukat ne önhatalmúan és titkon, ne törvényen kívül, avagy a törvény ellenére, hanem bírói ítélet és jóváhagyás után nyíltan, a törvényszék színe előtt, bizonyos szabályok szerint fegyveres mérkőzéssel avagy viadal által érvényesítsék s így egyenlítsék ki viszályukat, bizonyítsák ártatlanságukat és viseljék a fegyveres döntés következményeit.

A szakírók szerint eredetét a Skandináv-félszigeten kell keresni, ahol I. Frotho király Krisztus születése idejében törvényt hozott, amely szerint minden viszályt bajvívás által kell eldönteni, úgy vélekedvén, hogy illőbb dolog fegyverekkel harcolni, mint a nyelvvel. [19] Gundobald burgundi király (472–516-ig) szabályozza a bajvívásokat, miáltal a barbár népeknél nagy tekintélyt és hírnevet nyert. [20] Burgundiát 534-ben a frankok foglalták el, aminek az lett a következménye, hogy a bajvívások szokása a frankokra is átszármazott, amely nemzet azokat annyira átvette vérébe, hogy midőn Chlodowig által a kereszténységre áttért, a bajvívás nemcsak hogy nem enyészett el, sőt még a keresztény papság által is felkaroltatott. De nemcsak a frankoknál, hanem a többi német fajnál is nagy tetszést aratott Gundobald törvénye, minélfogva azt a bajorok, longobárdok, allemanok, normannok és más egyéb germán fajok¹⁶ is elfogadták. A XI. században Hódító Vilmos alatt Angolországban az istenítéletek teljes virágzásban voltak; a szlávok majdnem annyira kedvelték a bajvívást, mint a román és germán fajok. Honosítást nyert a bajvívás intézménye a cseheknél és morváknál is, valamint Ausztriában. Rodericus Toletynus,¹⁷ Spanyolország történetének leírásában a bajvívások intézményét Spanyolország tulajdonának tekinti.

A bajvívás szabályai, amelyek a középkorban keletkezett nemzetek törvényeiben gyakran nagy részletességgel vannak leírva, a magyar Corpus Juris-ban teljesen ismeretlenek, dacára annak, hogy az istenítéleteknek ez a neme a nemzet művelődési történetében és igazságszolgáltatásában jelentékeny szerepet játszott. A fennmaradt és szétszórt okmányok

¹⁶ Nem inkább törzsek?!

¹⁷ Toletanus [GE 1928]

azonban bő és részletes felvilágosításokat nyújtanak a magyarországi bajvívásokról és azok lefolyásáról.

A viszálykodó felek, kik ügyeiket bajvívással akarták elintézni, Magyarországon bizonyos jegy átadása által szólítják ki egymást. Az okmányok szerint az, aki akár ellenfele bűnét, vagy saját ártatlanságát akarta bizonyítani, a törvényszék előtt megjelenvén, ellenfelének dacosan egy facöveket nyújtott át kihívása jeléül, mire a kihívott – hacsak jogcíme nem volt a visszautasításra – ezt a facöveket kénytelen volt elfogadni, mire a bírák a bajvívás helyét, idejét és fegyvereit meghatározták.

*Majd az igazlátók a sorompó felett
Egy magasabb polcon foglalának helyet:
Fölnyitá a gémfát a tanult bajmester
Futkos ide-oda, látszik, hogy nem restell.*

Arany: Toldi szerelme

A bajvívás határnapján azok, akik egymással vívni készültek, magukat a bírónak felfegyverkezve bemutatták. Ha valaki jobban fegyverkezett, mintsem illett volna, nemcsak fegyvereit veszté el, hanem azt a harcvezető le is vetköztette és ingben kényszerült vívni. A vívók mindegyike két-két kardot hozhatott, hogy amennyiben az egyik eltörik, a másikat vehesse elő. Kik végezték a fegyvervizsgát s milyen volt az állásuk? Pesty Frigyes azt mondja, hogy valószínűleg azok voltak, akiket a későbbi kor *igazlátóknak* nevezett. Amit Tinódi Sebestyén költői írásaiból az igazlátó jellemzésére felhozhatunk, abban áll, hogy az igazlátókat a vívó felek maguk választották és ezek után ügyeltek arra, hogy a vívás feltételeit megtartsák. Így pl., hogy a bajvívó társát meg ne ölje, hanem – ha így volt kikötve – élni hagyja; hogy a ló meg ne sértesse és végül, ha ők közbeszólnak, a párviadalt meg kellett szüntetni. A bajvívó köteles volt ellenfelét, ha az nem jelent meg pontos időre, az esti harang megszólalásáig várni és ha a kitűzött óráig sem jött el, ügyvesztettnek nyilvánították őt.

Ha a bajvívás létrejött, úgy az vagy maga a sértő és vádló közt ment végbe, vagy rendkívüli esetben, fogadott helyettesek, az úgynevezett viadorok vívták le. A magyarok a lovas bajvívást is igen kedvelték, máshol azonban ez nem igen volt szokásban.

A papok és nők – kik Európa más államaiban nem ritkán maguk álltak ki az ellenféllel – Magyarországon soha személyesen nem jelentek meg a küzdőtéren, hanem viadorokkal helyettesítették magukat. Ahol nők vettek részt a bajvívásban, ott a harcképesség aránytalanságát különböző módokon egyenlítették ki (a mai handicap öse). A wolfenbütteli törvénykönyv szerint pl. a férfi kerek és elég tágas gödörben állott övig, ahonnét ki nem jöhetett, sőt a gödör szélére sem támaszkodhatott, hacsak legyőzöttnek nem akart nyilatkozni. Jobb kezében kard vagy szekerce volt, amellyel a nőre igyekezett ütésekkel mérni. A nő a maga részéről egy hosszú és erős fátyolt tartott a kezében, amelynek végére néhány fontnyi¹⁸ kő volt kötve, ez lévén a nő fegyvere, arra törekedett, hogy a férfit hátulról megkerülve, fejbe üsse. Ha a férfi a fátyolba kötött kő ütését fegyverrel elhárítani igyekezett, a fátyol könnyen körültekerődhetett azon és az asszonynak így alkalma nyílt a férfit a gödörből kihúzni vagy fegyverét kezéből kirántani. [21]

¹⁸ Különböző fontok: ~0,41-0,56 kg (holland font = 0,452 kg, karoling font ~0,41 kg, magyar (ún. bécsi font) = 0,56 kg, német font = 0,478 kg). Talhoffer-nél szintén ez az adat szerepel (4-5 font).

95. A viadorok

Amidőn a törvényszék, vagy a bíró a vádlót és vádlottat bajvívás próbájára utasítja, a felek nem mindig vívtak személyesen, hanem mindinkább elterjedt szokássá vált, hogy a bajviadalt az erre rendelt fogadott vagy felajánlkozó egyénekre bízta, akik megbízójuk helyett sorompóba állottak. Ezeket a személyeket, akiknek a szereplése (igaz, hogy eleinte nagyon szórványosan) már a VI. században kezdődött, a törvények *campoi*, *duellator*, *gladiator*, *pugil*-nak nevezték. A mi hazai törvényeink is pugilnak, magyarul viadornak nevezték ezeket a helyetteseket. A viadorok szolgálataikért jutalomban (rendes pénzjutalomban) részesültek s éppen ezért tekintélyük nem volt valami nagy. Hazai okmányaink azonban a legkisebb adatot sem szolgáltatják arra nézve, mintha a Magyarországon viadorok a más országokban levő társaikkal a mostoha bánásmódban és lenézett helyzetben osztozkodtak volna. Sőt a feljegyzésekből azt kell következtetni, hogy helyzetük nem volt kedvezőtlen. Eltekintve attól, hogy a papság peres ügyeinek eldöntését viadorok fegyvereire bízta, adatok vannak arra, hogy a régi magyar törvénykezési eljárás állandó viadorokat ismert, olyanokat, akiket a király, vagy valamely testület, főúr a szolgálatába fogadott. Még IV. László király 1274. évben Budafalvi Pétert „a harcoló udvarnokok fiai sorából” kiemeli és az ország nemesei közé iktatja s a nemesítő okmányban a király őt személyes viadorának nevezi. Fia, Simon mester, már a Vermes melléknevet is viselte. Nagy Lajos király 1356-ban a budafalvi Vermes-család nemességét elismervén, eme levélben a király Vermes Miklóst pugil mesternek¹⁹ nevezi, megjegyezvén egyszersmind, hogy a nevezett viador apjának, Róbert Károlynak igen kedves embere volt. Ilyen körülmények között nem tehetjük fel, hogy hazánkban a viadorok társadalmi helyzete lenézett lett volna. Sőt egy kevés fantáziával feltételezhetjük, hogy ezek a királyi viadorok voltak az első udvari vívómesterek, akik hivatásszerűen űzték a vívást, annak tanítását, továbbá a párviadalt és a bajvívást.

Idővel a viadorok mindinkább elszaporodtak, köztük nem egy árulásra is kapható volt s ezek az árulások úgy látszik hozzájárultak a bajvívás tekintélyének és hitelének a csökkentéséhez, majd teljes elvesztéséhez. Így Hunyadi Mátyás király 1486-ban a bajvívásoknak majdnem tökéletes eltörlésére azért határozta el magát, mert a felek már ritkán küzdöttek személyesen, hanem viadorokat fogadtak, akik néha megvesztegettetvén, az igazságos ügy bukását okozták.

Körülbelül akkor, amikor e perdöntő bajvívások szokása elenyészett, a párviadatok mai neme veszi kezdetét. Ez a kezdet azonban már összeesik a modern vívóművészet kialakulásával és így tőle sem választható, azért a párbajnak ezt a modern formáját a vívás fejlődésével kell tárgyalni.

96. A modern vívás kezdete

A vívás újkora a puskapor és lőfegyverek feltalálásával kezdődik.²⁰ Ennek következtében le kellett rakni a pajzsokat, páncélokat és a többi vértet, melyek úgysem bírtak ellenállni a fegyverek és muskéták lövedékeinek. [22] A sisakok, pajzsok, vérték, lándzsák, pikák és alabárdok, valamint a többi hasonló fegyver a múzeumokba került. [22A] De eleinte úgy látszott, mintha a vívás egyik bajból a másikba jutott volna. Amikor tudniillik a XVII.

¹⁹ „...Vermes Miklóst pugil nosternek nevezi...” (*pugil noster* = a mi viadorunk) [GE 1928]

²⁰ Ezek különböző időpontok: a puskapor megjelenése Európában (első említése: Roger Bacon, 1267, *Opus Majus*; a legrégebbi fennmaradt előállítási leírás: Marcus Graecus, 1280 és 1300 között, *Liber Ignium*), az első ágyuk megjelenése (~1320; a crecy-i csatában már alkalmazták őket (1346)), a megbízható kézi lőfegyverek európai megjelenése (kézi ágyu (*handgonne*, ~1390), kanócos puska (~1475), keréklakatos lovassági pisztoly (~1520)). Ez inkább egy hosszabb átmeneti időszak volt.

században Bayonne városában feltalálták a bajonettet, a gyalogság vívása szinte megrekedt. [22B] Kedvező talajt találhatott volna a vívás fejlődése a lovasságnál, minthogy ez a közvetlen közelből intézett küzdelmekre volt szánva és fegyverével, a karddal, a különböző és ésszerű vívómozdulatok kifejlesztésére alkalmas lett volna. A lovasság azonban még mindig a nagy erővel sújtott vágások módszerénél tartott, amivel ugyancsak keveset használt a vívás fejlődésének. [22C] Ám két körülmény mégis kedvezett a vívásnak s hozzásegítette ahhoz, hogy dicsőséges utat fusson meg az elkövetkező századokban. Ezek voltak elsősorban:

1. a *vívóiskolák*, amelyek a XV. és XVI. századokban keletkeztek és a könyvek, amelyek a nyomtatás feltalálásával terjeszthették a vívás elméletét és gyakorlatát;
2. a *párbaj*, amely – jóllehet a törvények tiltották – továbbra is érvényben maradt, sőt még eddig nem létezett elszántsággal harapódzott el, különösen azokban az országokban, ahol a vívás művészete fejlődésnek indult és divattá lett.

A vívóiskolákban és a könyvekben alakultak ki a vívás elemei. Ott tárgyalták meg, foglalták rendszerbe, vagyis tudománnyá tették. A párbajokban pedig kipróbálták és megállapították a szabályok helyességét, melyeket azután új gyakorlatokkal vittek nagyobb tökéletességre. Az új módszerek nem veszttek el, mint azelőtt, nem tűntek el az azokat feltaláló mesterek halálával, hanem a legnagyobb részül fennmaradt a könyvekben és tanulmányokban, és mindinkább gyarapították az ismeretek és tapasztalatok kincsesházát. S ma, amikor visszatekintünk a múltba s kutatjuk a mai modern vívás nyomait, egész a XVI. század elejéig kell visszatekintnünk, amely időtől kezdve szakadatlanul jelennek meg a különböző vívótanulmányok és mesteri könyvek, és nyílnak meg a mesteriskolák, hogy a vívást, az emberi fizikai erő és ügyesség és szellemi fürgeség és találékonyság eme produktumát, a legmagasabb művészetté emeljék. [23]

Vigeant, a francia vívómesterek egyik legkiválóbbika, akinek működési fénypontja a XIX. század utolsó negyedére esik, egyik munkájában összeállította azoknak a könyveknek és tanulmányoknak a jegyzékét, amelyek a modern vívás fejlődésére befolyással voltak. Ennek alapján azt látjuk, Vigeant-ig Olaszországban 80, Franciaországban 64, Németországban 44, Spanyolországban 21, Angliában 21, Belgiumban 5, Ausztráliában 4, Skóciában 4, Svájcban 2, Írországon 1, Oroszországban 1, Hollandiában 1 és Svédországban 1 munka jelent meg a vívásra vonatkozóan.²¹ Vigeant egy magyarországi munkát sem említ, jóllehet Louis Chappontól és C. Balassa-tól jelentek meg könyvek és tanulmányok már a múlt század közepén.²² Nagyon hosszadalmas volna ezekkel a munkákkal sorban és részletesen foglalkozni, így csakis a főműveket és tanulmányokat soroltam fel, amelyek korszakalkotóaknak nevezhetők s amelyek a legtöbbet használták a vívás fejlődésének.

97. Az olasz iskola kezdete és fejlődése

Hosszú időn keresztül élénk vita folyt a felett, hogy vajon mely nemzetet illeti a modern vívás alapletételének és kiépítésének a dicsősége. A legtöbb szakírónak az a véleménye, hogy Spanyolország a bölcsője a teoretikus alapokra fektetett vívásnak és az onnét került azután Indiába.²³ Igazolni látszanak ezt a felfogást egyrészt a nemzet lovagias jelleme, amely minden

²¹ Más adatsor: „Franciaországban 64, [...] **Olaszországban 1**, Hollandiában 1 [...], amihez az Olaszországban megjelent művek száma járul, amely már akkor jóval több volt, mint 80.” [GE 1928]
(Sajthiba: a félkövér országnév Oroszország lenne helyesen.)

²² Gerentsér könyvtárában nagy valószínűséggel megvoltak ezek a könyvek. (Lásd a VI. fejezet táblázatát.)

²³ Egyértelműen sajtóhiba. Helyesen: Itáliába. [GE 1928, 40]

időben és minden uralom alatt harciasnak, a veszély megvetőjének, a fegyverviselés és a spadával való egyéni küzdelmek nagy kedvelőjének mutatkozott, másrészt pedig ama tény, hogy Spanyolországban jelent meg az első tanulmány 1474-ben Giacomo Pons és Pietro de Torres tollából.²⁴ Különösen Emile Merignac és általában a franciák azok, akik ennek a felfogásnak a hívei. Ezzel szemben azonban az olasz Ferdinando Masiello, aki egyik legkiválóbb tudósa volt a vívásnak, sok bizonyítékot sorol fel a mellett, hogy amikor ezek a művek Spanyolországban megjelentek, már akkor Olaszországban is voltak a vívásnak tudományos művelői. 1509-ben jelent meg az első olasz munka Pietro Moncio tollából (*Opere di scherma*) és 1536-ban Marozzo tanulmánya, amelyben tág módszerességgel fejti ki a vívás elemeit. [24] Marozzo művének előszavában megemlíti, hogy ezt előrehaladott életkorában adta ki, miután hosszú tanulmányokat folytatott s mestere az olasz Guido di Lucha Bolognese volt. Tehát nem a spanyoloktól tanulta a vívást, hanem bolognai mesterétől, éppúgy, mint kortársai, akik szintén kitűnő tanulmányokkal gazdagították az olasz vívóirodalmat. Masiello azt mondja, hogy nem lehet csodálkozni azon, hogy Itáliában már 1500 előtt voltak vívótermek, mert hiszen ilyenek akkor már Germániában, Franciaországban és Flandriában is voltak. Emlékiratok szerint Gandban, Ypres-ben, Brüsszelben a vívók abban a korban egyesületekbe tömörültek, amelyeknek címe „vívóterem” (*scherm school*)²⁵ volt és amelyek különleges szabályok szerint intézték saját belügyeiket. Ezek közül a leghíresebb volt a Gand-beli szövetség, amely a legrégibb s amely Szent Mihály védnöksége alatt keletkezett és csakhamar igazi vívóiskolává nőtte ki magát.²⁶ 1538-ban Anvers-ben jelent meg az első flandriai vívóértekezés, amelynek szerzője azonban ismeretlen. Germániában 1536 táján H. Lebkammer rendezte sajtó alá *Der Altem Fecher anfengliche Kunst* című művet, melynek illusztrációit állítólag Dürer Albert²⁷ készítette, vagy utasítása szerint egyik tanítványa.

A teljes vasvértzet eltűnésével a németek feltalálták a hosszú, keskeny, hegyes és rugalmas pengét (*la centille*). A spanyolok azt hamarosan átalakították, úgyhogy vívásra alkalmassá vált, nagy markolattal látták el és háromszögesre lapították. Az bizonyos, hogy a mai napig is fennmaradt egyes technikai kifejezések spanyol eredetre vallanak. [25]

Hogy Olaszországban számos vívóiskola volt, azt bizonyítja az a csodálatos fejlődési folyamat, amelyet az olasz vívás közvetlenül a XVI. század kezdete után mutatott. A már említett Achille Marozzo-t lehet az olasz vívás atyjának nevezni. Munkája valóságos enciklopédia.²⁸ Mindazt, amit ez ideig írtak és teremtettek a vívás terén, megtalálhatjuk az ő könyvében. Akkoriban az egyesek küzdelmében a spadát csak ritkán használták egymagában, hanem más védőeszközökkel kapcsolatban vívtak. Rendesen a bal kezükben rövid tört tartottak, vagy köpenyt, amelyet a vívók karjukra csavartak és azután rádobtak az ellenfél pengéjére, vagy lámpást fogtak, amelyet bal kezükben tartva, belevilágítottak az ellenfél szemébe, miáltal őt a tiszta látásban zavarták, vagy egyszerre két spadával vívtak. Marozzo nagy számban ír le különböző állásokat a szerint, hogy csak párbajtőrrel²⁹, vagy egyéb védő és támadó fegyverrel kombinálva történik a párharc.³⁰ Ezek az állások és elnevezések mostani

²⁴ 93. sz. lábjegyzet Gerentsér (1944) könyvében [GE]: Julius Martinez Castello, spanyol születésű vívómester 1933-ban New York-ban megjelent munkájában említi, hogy az első vívókönyv 1458 és 1471 között jelent meg Spanyolországban Diego de Valera tollából.

²⁵ Vívóiskola.

²⁶ 94. sz. lábjegyzet [GE]: 1938. március havában ünnepelte meg a belga *Chef Confrerie et Chevalier de Michel*, amely talán a legrégibb vívóklub a világon, 350 éves fennállását.

²⁷ Helyesen: Albrecht Dürer (1471-1528).

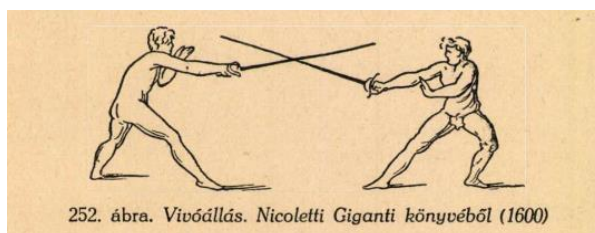
²⁸ „Könyvének címe egy egész lapot tesz ki majdnem, azért azt nem idézzük.” [GE 1928, 43. o.]

²⁹ Csak erős megkötésekkel nevezhető párbajtőrnek a korabeli bolognai kard, ami egy gyűrűs-kengyeles markolattal ellátott, meglehetősen nehéz, egyenes kétélű pengével rendelkező, egykezes kard volt.

³⁰ Pl. különféle pajzsokkal: *brochiero* (ökölpajzs), *rotella* (nagyobb pajzs), *targa* (másfajta ökölpajzs) .

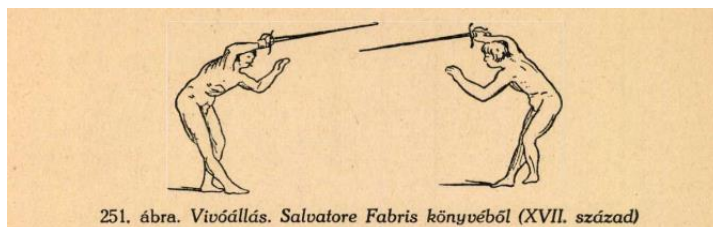
szemmel nézve bizony bizarrok és sokszor komikusak. [26] A spada, amelyet abban az időben az emberek csaknem állandóan a kezük ügyében tartottak, kb. 1 méter hosszúságú, lapos, egyenes és kétélű fegyver volt.

Idők multával Marozzo szisztémája, úgy a vágások, mint a szúrások tekintetében nagy változáson ment keresztül. Kevéssel Marozzo könyvének megjelenése után jött napvilágra Camillo Agrippa milánói mester tanulmánya (1553), amely nagy fejlődést jelentett a vívás elméletének szempontjából. Rajzai sokkal hüebbek, művésziesebbek és jobbak, mint Marozzo könyvében; sőt egyesek a rajzok mesteréül Leonardo da Vinci-t, mások pedig Michelangelo Buonarotti-t tartják. Agrippa helyesen definiálja az állásokat, melyekből négyet ismer és azokat *prima*, *secunda*, *terza* és *quarta*-nak s ezek az állások nagyon közel vannak az általunk ma használtakhoz. [27]

252. ábra. Vivóállás. Nicoletti Giganti könyvéből (1600)

Haladást mutat Giacomo De Grassi (Velence, 1570)³¹ tanulmánya. Még inkább azonban Giovanni Dall Agocchie (*Dell'Arte di Scrimia*. Velence, 1572), aki nemcsak kiváló mester, hanem mindenekfelett tiszta előadású író volt. 1575-ben jelent meg a bolognai Viggiani tanulmánya. Igen nagy haladás jellemzi a velencei Nicoletti Giganti értekezését (Velence, 1606). Ő az első, aki a támadásnál a jobb lábat előreviteti és hosszasan írja le az egyenes szúrást. Beszél a kontraparádokról, a belső és külső kontrakavacionékról és magyarázza azt a szúrást, amelyet ma *fianconata* elnevezéssel illetnek. Beszél részletesen a cselekről, továbbá a tempóról a távolságtartásról, amelyeket a vívásművészet két legfontosabb elemének tart.

251. ábra. Vivóállás. Salvatore Fabris könyvéből (XVII. század)

1610-ben Sienában jelent meg Rodolfo Capoferro rövid és velős munkája, melyet széles látókör és fölöttébb jó meghatározások jellemeznek. A XVII. század dicsőséges volt az olasz mesterekre nézve. Magában Olaszországban ugyan a politikai helyzet nem kedvezett a vívásnak, mert hiszen Olaszország akkor spanyol iga alatt nyögött. [28] A híres olasz mesterek azonban külföldre vándoroltak, Franciaországba, Németországba és Angliába költöztek, ahonnan meghívásokat kaptak és így becsületet szereztek az olasz iskolának. Így Salvatore Fabris hosszú ideig tartózkodott Koppenhágában, ahová IV. Keresztély hívta meg. Ez a mester nagy megbecsülést szerzett Franciaországban, Németországban és Dániában is. Műve 1606-ban Koppenhágában jelent meg, de 1624-ben Páduában újra nyomtatott. Fabrist illeti meg a támadó állás és az általa elővágásnak nevezett *passata sotto* elnevezése. Fabrist szülővárosa, Pádua³² annyira megbecsülte, hogy 1676-ban szobrot emelt neki.³³

³¹ Helyesen: Giacomo di Grassi.

³² Olaszul: Padova.

Angliában a Stuartok alatt indult fejlődésnek a vívás és ez olasz mesterek érdeme volt, akiket oda meghívtak. Közülük említésre méltó a livornói D'Angelo,³⁴ akit – miután előzőleg Franciaországban sok dicsőséget aratott – 1755-ben az angol udvar Londonba hívott. Itt rendezte sajtó alá kiváló értekezését és halt meg 1802-ben a legnagyobb megbecsülés közt. [29]

98. A francia vívás kezdete és fejlődése

Az olasz írók szerint még nagyobb befolyással bírtak az olasz mesterek a francia vívásra, amelynek megteremtésében oroszlánrész illeti őket. IX. Károly, Medici Katalin és Mária, továbbá XIII. Lajos uralma alatt nagyon sok mester időzött Párizsban és más francia városokban, akik keresett és kedvezményekben részesülő mesterek voltak, ha nem is kényeztették el őket szokatlanul. XIII. Lajos testőrei még Fabiani módszere szerint vívtak, akit Medici Mária hívott Franciaországba, hogy a nemes embereket a vívásra tanítsa és mestereket neveljen a hadsereg számára. De az olasz mesterek nem soká tudták megtartani uralmukat Franciaországban. XIII. Lajos hadseregében már francia vívómestereket képeztetett ki, akik a vívásnak más irányt adtak.

XIV. Lajosnak már a francia Saint-Ange volt egyik vívómestere, aki a nélkül, hogy valamit is írt volna a vívásról, mégis sok újítást hozott be annak tanításánál. XIV. Lajostól nyerte a vívás Franciaországban a legnagyobb támogatást. Már IX. Károly alatt egyesületbe tömörültek a mesterek *A Király Akadémiájának Vívómesterei* cím alatt. A *Dictionnaire historique de vieux Paris*³⁵ című mű szerint ez volt az első testület, amely az akadémia szót használta Franciaországban. III. Henriktől kaptak privilégiumokat, melyeket IV. Henrik és XIII. Lajos megerősítettek és XIV. Lajos még növelt. Párizs mestereinek királyi pátensteveleiből olvassuk 1643-ból, hogy: „Fontos, hogy a vívómesterek ne csak alapos jártassággal bírijanak a vívóművészetben, hanem hogy erkölcsös életet éljenek szokásaikban és beszédjükben.” Tovább pedig: „Ha egy mesternek segédre van szüksége, köteles megjelenni az illető hatóságnál és bizonyítani, hogy az illető, akit kiválasztott, erkölcsös életű és francia születésű.” Hogy mester lehessen, a segédnek 25 évesnek, ha mester fia volt, 22 évesnek kellett lennie. Hat évig segédeskedett és vizsgáján hat mesterrel kellett megvívnia. Húszévi működés után a mester nemesi levelet nyert a királytól, mely utódaira is átszállt. XIV. Lajos az alábbiakban leírt címer használatát engedte meg nekik: kék mezőben két épée keresztbe téve, a hegyek felfelé, a kosarak aranyozott ökölben, 4 liliummal körülvéve. A hatóságok szigorúan ügyeltek a rendeletek megtartására és minden privilégiumot ért sértést pénzbüntetéssel, sokszor testi fenytéssel is büntették. Az a terem, ahol méltatlan egyén adott, vagy akart leckét adni, hat hónapig zárva tartott. 1759. december 18-án újabb rendelet megtiltotta másnak, mint a királyi akadémia tagjának bárhol és bármikor a nyílt, vagy zárt helyen való vívástanítást. Végül meg volt tiltva bármely helyiségnek vívás céljaira való bérbeadása, mielőtt a tulajdonos az oklevelet meg nem vizsgálta. A szabályok hozzáteszik, hogy ez a rendelet trombitaharsogás mellett, hangosan és érthetően olvasandó fel minden nyilvános helyen, de különösen a különböző kollégiumok kapui előtt. A párizsi vívóakadémia³⁶ 1789-ben feloszlattatott. Utolsó elnökét, Augustin Rousseaut, a királyi

³³ Ennek az állítólagos szobornak semmi nyomát nem találtam.

³⁴ Helyesen: Angelo, teljes neve: Angelo Domenico Malevolti Tremamondo (1717–1802). Angliában Domenico Angelo néven vált ismertté; híres *L'École des armes* c. műve 1763-ban jelent meg, utána még életében háromszor adták ki (1765, 1767, 1787). Egy egész vívómester-dinasztia alapítója.

³⁵ *A régi Párizs történelmi szótára.*

³⁶ *Communauté des maîtres des Académies du roi en la ville de Paris.*

gyermekek vívómesterét elfogták s 1794-ben lefejezték. Az elfogató parancs felirata ez volt: Rousseau, a Capet gyermekek vívómestere. Elítélésének pillanatában a nyilvános vádló feléje kiáltott: „Ezt védjed, Rousseau!”

Az első vívói munka, amely Franciaországban megjelent, Saint-Didier provenç-i nemesember könyve volt, amely 1573-ban Párizsban jelent meg. Címe: *Tanulmány, amely tartalmazza az egyes épée-vívás titkait, minden fegyvernek anyja stb.* Ajánlva Öfelségének, a legkeresztényebb királynak, IX. Károlynak. A francia vívástörténet Saint-Didiert a francia vívás megalapítójának tekinti.

A második francia munka Girard Thibaut³⁷ *L'Academie de l'Épée* című műve. Saint-Didiertől kezdve egész Thibaut-ig a vívás semmit sem fejlődött Franciaországban, míg Olaszország a folytonos fejlődés és javítás következtében messze elhagyta Franciaországot. Charles Besnard bretoni származású író az első, aki művében (1653) a *fleuret*-ről beszél. Besnard bevezette Franciaországba mindazokat a javításokat, amelyeket az olaszok már régen kultiváltak. Ő tanítja elsőként a primet és szekondot, a *flanconnade*-ot, *engagement*-t, *dégagement*-t (*cavazione*); a cselet a négy vonalban és a riposztot. Ismeri a *reprize*-ket, valamint a *battement*-okat és a lefegyverzést, amelyet igen gyakran használ. Mint veszélyeset megtiltja a bal kéz védeseit, és a primen és szekondon kívül használja – anélkül, hogy megnevezné – a tercet, kvartot, szikszet és szeptimet (*demicercle*). Végül *reverance* néven a tisztelgésnek egy fajtáját honosítja meg. [30]

1670-ben jelent meg a francia iskola egyik legérdekesebb munkája Philibert de la Touche-tól *Az egyes épée-vívás igazi elvei* címmel.

Le Perche du Coudray, kinek műve 1676-ban jelent meg: *A fegyverek használata, vagy a fleuret kezelése* címen, igen ügyes mester volt, mert ő volt az első, aki megértette a riposzt értékét és tanította is őket.

Wernesson de Lyancourt,³⁸ akit XIV. Lajos korának első mesteréül ismertek el, *A vívómesterek, vagy az egyedüli épée tökéletes gyakorlása* című könyvének címlapján van portretírozva vértessel és óriási parókával. De Lyancourt, aki 1732-ben halt meg Párizsban, a vívást 52 évig tanította.

Labat-nak 1696-ban megjelent könyve, *A vívás művészete* technikai szempontból nagyban hozzájárult a francia iskola felsőségének megerősítéséhez. Ez a könyv korszakának egyik legjelentősebb műve volt.

Girard 1736-ban megjelent könyve, *A vívás tökéletesítésének új ismertetése* már majdnem azokat a mozdulatokat alkalmazza, amelyek ma is használatosak. Ő az első, aki a kontratercet és kontrakvartot használja, *contre-dégagement* néven. Az 1755-ben Enciklopédia először használja a vívás (*escrime*) és az oktáv szót. Ez nevezi meg először a *demi-cercle* parádját.

³⁷ Helyesen: Gérard Thibault d'Anvers: *Academie de l'Espée*. A teljes francia cím angol fordítása: *Academy of the Sword: wherein is demonstrated by mathematical rules on the foundation of a mysterious circle the theory and practice of the true and heretofore unknown secrets of handling arms on foot and horseback.* (1630) A címlapon 1628 szerepel, de ténylegesen 1630-ban lett kinyomtatva.

³⁸ André Wernesson Sieur de Liancour (~1650-1732): *Le Maître d'Armes ou l'Exercice de l'Epée Seule, dans sa Perfection* (1686, 1692). Helyesen *A vívómester avagy...* (Lásd *maitres d'armes* = pluriel de *maitre d'armes*.)

De Danet 1766-ban megjelent könyve – *A fegyverek művészete* – valóságos forradalmat idézett elő a vívóakadémia eddig használatos elveiben; tehát csak természetes, hogy az akadémia mindent elkövetett, hogy az új Danet-féle iskolát megsemmisítse. Kényszerítették Danet, hogy lemondjon az akadémia elnökségéről, amelyet éveken keresztül kiválóan látott el. Danet a XVIII. században az volt, ami Lyancourt volt a XVII. században, merész úttörő és reformátor. Könyve azok közé tartozik, amelyek a francia vívóművészetnek és iskolának leginkább hasznára voltak. [31]

99. A XVI-XVIII. század párbajainak befolyása a vívás fejlődésére

A XVI. századdal kezdődik az a kor, amelyben a párbajt már mint rendbontást, mint az államhatalommal való szembeszállást és a törvényes tekintélyek megsértését tekintették. Ennélfogva a törvényhozások üldözik és sokszor igen súlyosan büntetik börtönbüntetéssel, jószágvesztéssel, sőt halállal. De éppen azért, mert tilos dolog volt és így vele lehetett legjobban bemutatni a törvényes kötelekeztől való függetlenséget, mind gyakoribbá és általánosabbá vált. Lassanként kivonván magát a törvényes szabályok és mindennemű hatalom befolyása alól, maga csinált önmagának szabálykódexeket oly szabályokkal, amelyeket a gyakorlat és az élet szentesített. Már IX. Károly francia király hozza a legelső párbajbüntető törvényt.³⁹ XIV. és XV. Lajos pedig trónra léptükkor ünnepélyes esküt tettek arra, hogy sohasem fognak megkegyelmezni a párbajozóknak. Angliában Erzsébet királynő idejében börtönnel sújtották a párbajozókat. Nápolyban is voltak párbajjellenes törvények, de ezeknek sorsa is ugyanaz lett, mint a többieké, vagyis egyre-másra nagy számban jelentek meg, de semmi hatásuk nem volt. Dacára a hatalmas tömegű és szigorú büntetéseket tartalmazó törvényeknek, főként Franciaországban folyton szaporodott a párbajok száma. [32] A legkisebb tiszteletlenség, a legcsekélyebb sértés, néha csak egy szó, egy tekintet már elég volt arra, hogy a lovagok kardot rántsanak. Éjjel és nappal, a városokban csakúgy, mint a vidéken, kastélyok termeiben és magányos helyeken egyaránt, előzetes, de gyakran rögtönös [sic] kihívásra spadat ragadtak és kettejük egyike holtan maradt a porondon. Az apródok magának a királyi palotának a kertjében, sőt mi több, az előszobájában is párbajoztak. Pierre de L'Étoile⁴⁰ meséli, hogy 18 év alatt, 1590-től 1608-ig több mint 8000 ember pusztult el párbajban.⁴¹ Ez az áradat olykor olyan nagy méreteket öltött, hogy sokan minden ok nélkül is megvívta egymással, tisztán a párbajmánia kedvéért. XIII. Lajos uralma alatt érte el tetőfokát a párbajdüh, amikor is a párbajok nemcsak különösen vadak voltak, de gyakran minden lovagiasságot is nélkülöztek. Ez idő tájt fogott Richelieu bíboros hatásos rendelkezéseinek végrehajtásához, amelyek – ha nem is szüntették meg hirtelen és teljesen a párbajokat –, mégis tetemesen lecsökkentették azok számát. XIV. Lajos becsületbírásgot állított fel, hogy békésen intézzék el a személyes nézeteltéréseket. Ez a becsületbírásg Franciaország marsalljaiból állott, akiknek elnöke – Fenelon márkí – egyben korának leghíresebb vívója volt. Ekkor mindannyian esküvel fogadták meg, hogy sem nem küldenek, sem nem fogadnak el kihívásokat, és nem is segédkeznek párbajoknál. Így napról-napra ritkábbak lettek a párbajok. A gálans párbajok mellé, melyeket becsületbeli kérdésekért vívtak, csatlakoztak

³⁹ 95. sz. lábjegyzet [GE]: Castello állítása szerint Toledo városának törvényhozása minősíti a párbajt először (1480-ban) büntetendő cselekménynek.

⁴⁰ Pierre de L'Estoile (1546–1611) francia hivatalnok, közjegyző, író, könyvgyűjtő. Naplói: *Journal des choses advenues durant le règne de Henri III* (1621); *Mémoires pour servir à l'histoire de France depuis 1574 jusqu'en 1611* (1719)

⁴¹ Ez az adat Émile Mérignac *Histoire de l'escrime dans tous les temps et dans tous les pays* (1883) c. könyvében is szerepel. Valószínűleg innen vehette Gerentsér: „il s'y perd plus de gentilshommes que dans les guerres civiles. De 1589 a 1608 on compte près de huit mille victimes.” (II. k., 295. o.)

azonban a politikai párbajok, de ez már átnyúlik a XVIII. századba, amikor a spada mellett a pisztolyokat is kezdik használni. [33]

A XVIII. század végén kitört francia forradalom egy időre elsöpri a párbajszokásokat és utána a megújult társadalmak más célok felé törnek. Azt kétségtelenül látni kell, hogy a párbajoknak az elharapódzása a XVI. és XVII. században a vívás fejlődésének igen nagy hasznára volt, mert hiszen akkor főleg azért tanult minden nemes ember vívni, hogy párbajozhasson. Főleg így volt Franciaországban, ahol a vívást gyakorlatilag alkalmazó párbajok a lehető leggyakoribbak voltak. E ténytet erősíti meg az ebből az időből származó vívótanulmányok száma is, amelyek a XVII. század második felétől kezdődően jelentek meg. Még az olasz írók is elismerik, hogy ezek az idők a francia vívás legdicsőösebb korszakát jelentik.

100. *A XVIII. és XIX. századbeli értekezések és a modern iskolák*

A francia La Boëssière Père-nek⁴² és Saint George-nak köszönhető a jelenleg is használatos fejkédeknek értékes találmánya. Minthogy ebben az időben megtörtént, hogy három mester is elvesztette egyik szemét, hamarosan általánosan elfogadták az újonnan feltalált fejkédet. Ettől kezdve a vívás megváltozott. Gomar azt mondja: A maszkok feltalálása előtt a vívók kénytelenek voltak elővigyázatosan vívni és ez hátrányára volt a gyorsaságnak, több mozdulatot megakadályozott, így pl. a feltartószúrást csak a legkritkább esetben kísérelték meg. Ifj. La Boëssière 1766-ban a párizsi vívóakadémia nevében kiadta Danet műveit, és 1818-ban megjelent könyvében, *A fegyverművészet tárgyalása* cím alatt lefektette a mai vívás alapjait, melyeket nem sokkal azután Jean-Louis tökéletesített. Ez a módszer, amelyet ez a két vívó lefektetett, a mai legmodernebb vívásnak az alapja. La Boëssière az első, aki a nyolc különböző pengehelyzetet veszi alapul és aki a ma is használatos kifejezéseket megállapítja. [34]

Justin Lafaugère 1820-ban megjelent könyvében világosan fejt ki a francia iskola művészetét. Lafaugère korának egyik legnagyobb pengeművésze volt, aki Bertrand, Robert aîné és Jean-Louis-val együtt a XIX. század első felének legkiválóbb mesterei közé tartozott. De az egyenlő kiválóságok közül is kimagaslott Jean-Louis mesternek zseniális alakja,⁴³ aki Montpellierben alapított iskolát, mely – amint Vigeant mondja – 1829-ben vívóközpont lett, amelyből a kiváló amatőröknek és mestereknek egész falanksza került ki. A XIX. század első felének eme rendkívüli nagyságú képviselője sajnos, semmiféle nyomtatott emléket nem hagyott az utókorra.

A francia vívás mestereinek névsorát azonban nem lehet Jean-Louis-val befejezni. A XIX. század második fele is nevelt nagy francia művészeket. Elég, ha megnevezzük Louis Merignac-ot, akit a franciák „le premier tireur du monde”-nak neveztek és aki a saját idejében a világ legelső vívója volt; Vigeant-t, a zseniális mestert és kiváló szakíró, Mimiague-ot, Jean-Louis legtehetségesebb tanítványát és utódját, Prévost-t, az előkelő akadémikust. Pellerin, a jó tradícióknak reprezentánsa, Lozes, Rouleau, Bergés, Ayat, Cain,

⁴² Idősebb La Boëssière.

⁴³ 96. sz. lábjegyzet [GE]: Az emberi vívóművészet egyik legnagyobb alakjának, Jean-Louisnak szobrát 1907. június 1-én leplezték le szülővárosában, Montpellierben. Franciaország földjén tehát annyi nagy ember között egy szerény vívómester is helyett kapott, aki márványalakjával örök időkre hirdeti, hogy aki a nemzedékek testi erejét és ügyességét kultiválja, mivel sem áll a szellem nagyjai mögött. A művészet és szellem két nagy nemzete állított szobrot vívómesterének: Franciaország és Olaszország (Páduában Salvatore Fabris szobrával). [35]

George Robert, Pons, Rue, az előbbiek [sic] méltó utódai voltak. A legutolsó évtizedek nagyságai pedig Lucien Merignac, a zseniális apa hasonló fia, Alfons Kirchoffer, Vigeant mester nevelt fia és Lucien Gaudin, a vitor és épée olimpiai bajnoka.

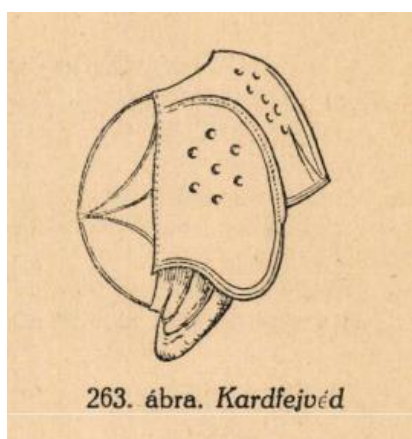
101. *A modern olasz iskola további fejlődése*

A XVIII. század vége és a XIX. század eleje, amikor a francia vívóművészet a legnagyobb fejlődést mutatta, az olasz vívás pangásának a kora. A vívás módszerében való nézeteltérés és egyenetlenség Olaszországban ekkor veszi kezdetét. Talán az is hozzájárult ehhez a viszályhoz, hogy Itália akkor apró darabokban, külön kis államocskákban élt, amelyek külön-külön maguknak követelték azt, hogy ők képviselik az igazi olasz iskolát. Észak-Itáliában a napóleoni idők körül az olasz iskolát egy rövid időre elnyomta a francia hatás, amelynek befolyása alatt engedni és elfranciásodni kényszerült. Ám, amikor a franciák kivonultak, új iskola keletkezett, amely azt a célt tűzte ki maga elé, hogy egyesítse az olasz iskola nemzeti és hagyományos alapelveit a francia módszerből átvett néhány új és gyakorlati elemmel. Ez az iskola a két módszer vegyes rendszerét tanította és legkiválóbb képviselője Alberto Marchioni volt, aki 1847-ben Firenzében adta ki az olasz és francia iskolákból összekevert rendszerét. Már akkor éles ellentét és mély szakadék van az olasz vívók között. Az egyik részről a déli iskola esküszik a régi hagyományokra s a hagyományos olasz-spanyol fegyver egyedüli kiválóságára; a másik részről pedig a vegyes iskola állott Észak-Olaszországban megreformált fegyverével és módszerével. Időközben Bolognában Zangheri kiváló mester úgy vélte, hogy a Marchioni által módosított elvek nem teljesen jók, ezért az ő vegyes iskoláját kijavította olyformán, hogy közeledett a déli módszerhez, megtartván annak fegyverét. De elvetette a csuklóhoz való rögzítést és megrövidítette a tört (fioretto), hogy alkalmassá váljék néhány oly vívóakció véghezviteléhez, amelyet a francia módszerből vett át. Annyira bízott az általa használt módszer jóságában, hogy olasz módszernek nevezte el. De a két iskola, a déli, megingathatatlan elveivel és az északi vegyes, módosításaival, még mindig farkasszemet néztek. Midőn megtörtént Itáliának az idegenektől való megtisztítása és meg akarták szüntetni az ellentétet, akkor látták, hogy ez szinte lehetetlen. Zangheri már eltűnt a színről, de ott voltak tanítványai, fiatalon, életerősen, telítve módszerük jóságában való meggyőződéssel. E szakadarság nagyságát csak növelte az a nagy fellendülés, amely a városokban újra megnyílt vívótermek szaporodása következtében a vívásban mutatkozott, de legfőképpen a vívás rendszeres oktatásának a hadseregbe való bevezetése, miáltal egy nagy befolyásos és hatalmas szervezet került bele a vitába és jutott döntő szóhoz. Azelőtt, vagyis kb. 1868-ig a hadseregben csak kis mértékben tanították a vívást, – ahogy egy olasz szakíró tréfásan megjegyzi, – gyakran a nagydobosra bízták a feladat teljesítését. De 1868-ban Bertole Vialé tábornok,⁴⁴ olasz hadügyminiszter, három katonai vívóiskolát állíttatott fel; egyet-egyet Pármában és Modenában a gyalogság számára, egyet pedig Milánóban a lovas katonák számára alkalmas vívómesterek kiképzésére. Nemsokára rá a modenai iskola beolvadt a pármaiba, amelynek az élére az előkelő Cesare Enrichetti-t állították, aki Zangherine volt a tanítványa; a milánói iskola fejévé pedig, amely kizárólag kardiskola volt, Giuseppe Radaelli⁴⁵ tették meg. Ezzel az iskolával főként a kard használatát akarták terjeszteni. Senki jobban nem felelhetett meg ennek a munkának, mint éppen Radaelli, akinek biztos ítélőképessége és modern tudományos vívóképzettsége volt. Radaelli munkája annál eredményesebb volt, mert mindaddig, míg ő nem jött, senki nem törődött a kardvívással. Radaelli volt az, aki legelőször mondta ki azokat a szabályokat, melyeket fokozatos

⁴⁴ Ettore Bertolè Viale (1829–1892), többször volt hadügyminiszter: 1867-1869, majd 1887-1891 között.

⁴⁵ Giuseppe Radaelli (1833–1882) olasz vívómester és katona. Nem maradt utána vívókönyv, ugyanakkor egyik tanítványa, Settimo Del Frate százados Firenzében kiadta az *Istruzione per maneggio e scherma della sciabola* (1868) c. könyvet, melyben összefoglalta a mester tanítását.

fejlesztéssel végül egy kiváló rendszerre egyesített s amelyek a kardvívás biztos alapjai lettek. A módosítás, amelyet Radaelli a kardvezetés technikájában eszközölt, legfőképpen abból állott, hogy a kard vezetésének és irányításának sarkpontjává a könyököt tette meg. A kard kultusza hamarosan csodás fejlődésen ment keresztül, világhírű tanítványokat és képviselőket nevelt, és annak ellenére, hogy az újítás szerfölött megbotránkoztatta a déli rendszer megalkuvást nem tűrő támogatóit, mégis mindjobban elterjedt és idővel a külföldet is meghódította. A déli iskola minden eszközt csatasorba állított, hogy legyőzhesse az északit. Azonban a gyakorlatban – valahányszor csak szembekerült a két módszer, a déli iskola – bár fölöttébb vigyázott arra, hogy a legjobb pengéit küldje a küzdelembe – mindig vereséget szenvedett. A hadseregben, amelynek legjavát éppen Enrichetti és Radaelli legjobb tanítványai képezték, oly nagy haladás mutatkozott, főleg kardvívás terén, hogy 1784-től⁴⁶ kezdődően mindig a katonák vitték el a nagy versenyek pálmáit. Már pedig két módszer között, amelyek egyenlő feltételek mellett fejlődhetnek, az a jobb, amely a legtöbb gyakorlati eredményt tudja felmutatni.

Olasz kardfejtéd⁴⁷

A saját hazájában a hivatalos körök által mellőzött északi olasz iskola nem kisebb nagyságokat nevelt fel, mint Ferdinando Masiello, Salvatore Arista, Salvatore Peccoraro,⁴⁸ Giordano Rossi, Carlo Pessina, Foresto Paoli, Luigi Barbasetti, Agesilao Greco, Eugenio Pini, Sartori, Giuseppe Nadi, Tagliapetra, Italo Santelli, Angelo Toricelli stb. [36] Ugyancsak ennek az iskolának legfiatalabb hajtásai a mai ifjú gárda „nagy vívói”: Candido Sassone és a nemrég elhalt Nedo Nadi.⁴⁹

⁴⁶ A szövegkörnyezet alapján sajtóhibának tűnik az évszám (1784), talán 1874-et akart írni a szerző. Az 1928-as változatban: 1874.

⁴⁷ Ehhez hasonló fejtédet (*Maschera di sciabola*) láthatunk Masaniello Parise 1884-es könyvében a 327. o.

⁴⁸ Helyesen: Pecoraro.

⁴⁹ Nedo Nadi 1940. január 29-én hunyt el. Ez az apró adat mutatja, hogy Gerentsér ebben az időszakban is foglalkozott a kézírással.

*Lass Fechten gleich nur ein Kurzweil sein.
Ist doch die Kunst löblich und fein.
Adelich, wie Stechen und Turniern,
Als Saitenspiel, Singen und Quintieren.
Auch macht Fechten, wer es wohl kann.
Hurtig und thätig ein'n jungen Mann.
Geschickt und rund, leicht und gering.
Gelenk, fertig zu allem Ding.
Gen den Feind beherzt und unverzagt.
Tapfer und keck, der's mannlich wagt.
Dass die Kunst zunehm, blüh' und wach's'
In Ehr und Preis, dies wünscht Hans Sachs.*

Hans Sachs, mesterdalnok: *Von den Fechtern*.⁵⁰ [37]

Németországban a germánoknál különösen szokásos ősrégi vágóvívás mellett a modern szúró- és vágóvívás is gyorsan kifejlődött, mert a vívás két legkiválóbb nemzetével, az olasszal és a franciával, közvetlen érintkezésben volt úgy békében, mint háborúban.

Németországban a fegyverviselés és a fegyveres gyakorlatok régtől fogva szokásban voltak. A középkor vége felé és az újkor kezdetével a városok – a nemesség és fejedelmek ellen vívott harcokban – erősen ragaszkodtak ehhez a fegyverviselési jogukhoz és céhekbe tömörültek, amelyekben belül a polgári osztályhoz tartozó szabadalmazott vívótársaságok, *Fechtbruderschaftok* alakultak. A legrégebb ezek között a szabad birodalmi városban, a majnai Frankfurtban volt, a *Brüderschaft von Sankt Markus vom Löwenberge* név alatt. A *Fechtbrüder*ek szigorúan örökölték a „szabályozott” vívás fölött és állandó küzdelmet folytattak a kontárok ellen, míg az elkeseredett harcoknak és panaszoknak végre meglett az eredménye. III. Frigyes császár a „kard mestereinek” szabadalmat (*Privilegiumsbrief*)⁵¹ adományozott, Nürnbergben 1487. augusztus 10-én, amint azt a meglévő eredeti mutatja s ebben azt a különös kegyet (*sonder Gnad*) adta nekik, hogy a szent birodalomban⁵² senki magát a kard mesterének (*Meister des Schwertes*) nem nevezheti, iskolát nem tarthat, pénzért nem taníthat, míg a mesterek próbáját ki nem állotta s így a mesteri címet meg nem kapta. A császári szabadalom alapján a frankfurti *Brüderschaft* régi szabályait átalakították s ennek alapján felvette a *Bruderschaft Unser lieben Frauen der reynen Jungfrauen Marien und des Heiligen Hymelfürsten sanct Marxen*⁵³ nevet. A tagok magukat *Meister des langen Schwerts der Bruderschaft S. Marx*⁵⁴ vagy röviden Marxbrudereknek nevezték és székhelyük a majnai Frankfurtban maradt. Az egyesület élén a kapitány állott és négy mester. A Marxbrudereknek ez a frankfurti vívóiskolája a császári pátenst után még nagyobb hírré tett szert. Aki ezután mester, vagy Marxbruder akart lenni, s jártas lévén már a kardforgatásban, Németországban vívóiskolát akart alapítani, annak az őszi nagy vásár alkalmával a majnai Frankfurtba kellett utaznia. Mindenekelőtt bizonyítania kellett, hogy az inasi és segédi vizsgát

⁵⁰ Hans Sachs (1494–1576) cipész, mesterdalnok.

⁵¹ Kiváltságot, előjogot biztosító okirat, régiesen szabadalom.

⁵² Pontosítás: Német-római Birodalom, régebbi nevén: Szent Romai Birodalom.

⁵³ Nyersfordítás: A Miasszonyunk, a szeplőtlen Szűz Mária és a harcos égi herceg Szent Márk Testvérisége.

Változat: „*gewaltsamen Hyemelfursten sanct Marcen*”.

⁵⁴ A Szt. Márk Testvériség hosszúkard mestere.

letette és két éve a céhbeli mestere előtt fogadalmat tett, vagyis *angelobter Meister*. Ezek után – ha a kard mestereinek próbáit kiállotta, elméletileg és gyakorlatilag is megállotta a helyét, akkor a nagy nyilvánosság előtt pontosan előírt szertartás mellett „kipróbált mesterre” (*approbierter Meister*) avatták fel. A felavatás főtenye abban állott, hogy a jelöltet a főpolgármester utasítására a Bruderschaft nagy díszkardjával megérintették a csípőjén, amire a felavatott két aranyforintot tett a kardra. A szertartás végén azután a kapitány a már kipróbált mesternek átnyújtotta a titkokat (*die Heimlichkeiten*), amelyeknek titokban tartására meg kellett esküdnie. Ez a „titok” a pengevezetés művészi fogásainak (trükköknek) felsorolását és leírását tartalmazta. Ekkor megengedték neki, hogy a Marxbruderek címerét viselje és hogy egész Németországban taníthat vívni. A Márkus-testvérek, vagyis a hosszú kard mestereinek címerében oroszlán volt két keresztbe rakott hosszú karddal (úgynevezett két öklössel, lovag- vagy csatabárd, amelyet mindkét kézzel fogtak)⁵⁵. [38] A III. Frigyes által adományozott szabadalmi levelet megerősítette I. Miksa császár 1512-ben Kölnben, II. Miksa 1566-ban Augsburgban, II. Rudolf 1579-ben Prágában, megújította Mátyás császár 1613-ban Regensburgban, II. Ferdinánd 1627-ben Bécsben, III. Ferdinánd 1640-ben Regensburgban és végül Lipót császár 1669-ben Bécsben.

A vívócéhhez tartozott Németország leghíresebb mesterdalnoka, Hans Sachs, a nürnbergi cipész és költő, aki a majnai Frankfurtba való vándorútján lett dal- és vívómester. [37]

A vívás tehát császári védelem mellett mindinkább terjedt Németországban annyira, hogy hova-tovább más szabadalmazott vívótársulatok is alakultak, melyek közül a leghíresebb és legelterjedtebb volt az úgynevezett *Tollvívóké*, akik magukat szabad vívóknak nevezték. Azzal dicsekedtek, hogy alapítójuk címerüket – amely az oroszlánnal ellentétben egy griffmadárból állott – egy mecklenburgi⁵⁶ hercegtől kapta, amiért is *Freifechter von der Feder von Greifenfels*⁵⁷ nevet is viselték és Szent Vitus volt a patrónusuk. A Márkus-testvéreknek a céhládája okmányokkal együtt a Majna melletti Frankfurtban, a szabad vívóké pedig Prágában volt. A szabad vívókhoz tartoztak: a festők, esztergályosok, szíjgyártók, kéményseprők, kalaposok, bádigosok, lakatosok, szabók, cipészek, kötelesek, órássok és cinezők. A Márkus-testvérekhez pedig: a pékek, kovácsok, szűcsök, paszományosok, vörös- és sárgaréz művesek, és a posztósok. Mindkét céh tagjainak egy és ugyanazok voltak a vívói szokásaik, valamint a vívószabályaik is. Mindketten különben nagyra tartották a becsületüket, a fegyelmet, hűséget és vallásosságot. Aki ezek ellen vétett, fegyverét a tilalom ellenére gyilkosságra használta, vagy azzal valakit megsértett, adósságot csinált, és azt ki nem fizette, egyáltalában, aki olyasmit követett el, ami az egész céhnek szégyenére vált, azt méltatlan mesternek nyilvánították, tőle a kardot nyilvánosan elvették és a céh tagjainak sorából törölték. (L. Jahn-féle *Turnkunst*, 278. o.)

Volt még egy harmadik párt is, amely magát Lux-, vagy Lukas-testvéreknek hívta és nevét patrónusától, Lukács evangélistától vette s akik magukat lassanként többé-kevésbé ismert vívócéhnek küzdödték fel, de sokkal kisebb tekintélynek örvendtek, mint az előbbiek. Állítólag a Lukas-testvérektől származtak az úgynevezett *Klopffechterek*⁵⁸, akik az elmúlt századokban a vásárokat járták és vívómutatványaikat pénzért mutogatták, esküvőknél és egyéb ünnepségeknél pedig a nagy urak által vendégeik mulattatására kibéreltettek. Voltak köztük igen ügyes és tapasztalt vívók is, akik egyes udvaroknál, mint udvari vívók voltak

⁵⁵ A mostani szakirodalom a *hosszúkard* kifejezést használja. (Részletesebben lásd 2. sz. mellékletet.)

A *csatabárd* valószínűleg sajtóhiba lehet, talán csatakardot akart írni a szerző.

⁵⁶ Helyesen: mecklenburgi.

⁵⁷ Nyersfordítás: A Greifenfelsi Toll szabad vívói. (Lásd még a *feder* másik jelentését.)

⁵⁸ Utalás a kopogásra stb. (*klopfen* ige jelentése: kiver, kiporol; (ki)klopfol; *es klopft* kopognak)

alkalmazásban. A Majna melletti Franfurton kívül még a híres egykori szabadalmi várost, Augsburgot és Nürnberget kell megemlítenünk, ahol szintén híres vívóiskolák voltak. Bizonyos, hogy ezek már 1500 és 1550 között fennállottak, azonban 1551-től 1561-ig az örgrófság háborúja miatt szüneteltek. 1561-ben egy ottani cipésznek, Stengel Andrásnak megengedték egy vívóiskola megnyitását és 1628-ban saját vívóház felépítését. Nürnbergről azért is meg kell emlékeznünk, mert leghíresebb polgárának, Németország egyik legnagyobb festőjének, a magyar származású Albrecht Dürernek tulajdonítanak egy 1512-ben megjelent vívó- és birkózókönyvet, amely még ma is megvan Breslauban, a Magdalenen-könyvtárban (Jahn szerint nem Dürer, hanem egyik tanítványa a szerző). A könyv itt-ott régi közmondásokat is tartalmaz, amelyek talán Dürer mestertől származnak, pl. „*Erschrickst Du gern - Kein Fechten lern*” („Ha könnyen megijedsz, vívni ne tanulj!”).

Minthogy a Marx-testvéreknek a céhe volt a legrégebb, a legelső német vívókönyvek is a Majna melletti Frankfurtban kerültek ki (ezek fel vannak sorolva a Jahn-féle *Turnkunst* 264. o., Werners *Gymnastik* 23. o., és Dolch *Geschichte des deutschen Studententhums* 72. o.).

Amikor a nehéz kardok és vértetek mindjobban letűntek, a könnyebb *Degen*,⁵⁹ vagyis a toll került felszínre. A *Festtag* szó jelentősége, amelyet *Degen* helyett használtak és amelyre nézve eddig a német torna és gimnasztika minden írója tévedett, dr. Mosheim történelemkritikai tanulmányai szerint egyes-egyedül onnan származik, hogy a minisztertől lefelé a titkárig, ünnepélyes alkalmakkor, mindenkinek a hivatalos és gálaöltözethez egy háromszögletű és hegyes Degen tartozott. Minthogy ezek az urak vitáikat nem a fegyverekkel, hanem a tollukkal vívták, gúnyból tollvívóknak nevezték őket, fegyverüket pedig tollnak. A szabad vívók, különösen később, teljesen a szűrővívást kultiválták és ehhez a hivatalos Degenhez hasonló, csak kétélű és erősebb Degent használtak, s ezért a Márkus-testvérek gúnyból őket is tollvívóknak nevezték. Ez a „toll”, mint szűrőfegyver, olasz eredetű és mint régi vívókönyvekből kitűnik (a XVII. századbeli leghíresebb olasz mester, Salvatore Fabris könyvéből is), nem más, mint az úgynevezett Raufdegen, vagyis Rapier, amely alkalmas volt vágásra és szúrásra egyaránt. Az akkori német vívástanításnál a szúrás és vágás tanítása teljesen összefonódott. (Jahn-féle *Turnkunst*: A német módszer szerint kell megtanulni vívni, a vágást szúrással vegyítve.) [39]

Németországban az akkori történetírók szerint – nem annyira a lőfegyver, mint inkább a rendőrállami intézmény térfoglalása következtében lassanként megszűntek a polgárok és iparosok vívócéhei és helyébe léptek az úgynevezett lövészs századok⁶⁰.

Az egyetemeken, a főiskolákon, továbbá a kadét- és katonai iskolákban azonban továbbra is fenntartotta magát a vívás, mint a lovagias és nemes nevelés szükséges része. A nemesség mindig ragaszkodott ama jogához, hogy minden becsületbeli ügyben maga szerezzon magának igazságot a *Degennel* és épp azért a német egyetemeken is, mert a diákság ebben a tekintetben régtől fogva egyenjogúnak tartotta magát a nemességgel, leginkább űzték a vívást. Ennek az újabb és az olasz alapokon kifejlődött német vívóművészetnek a története a *Jena* és *Kreussler* nevekhez fűződik.

A XVI. és XVII. század leghíresebb vívómestere volt Németországban Wilhelm Kreussler,⁶¹ szabadalmazott vívómester, aki 50 éven keresztül volt a jénai egyetem

⁵⁹ Degen = (egyenes, vékony) kard.

⁶⁰ Itt Gerentsér valószínűleg a lövészegységek kifejezést szerette volna használni.

⁶¹ Wilhelm Kreußler (1597–1673); unokája Heinrich Wilhelm Kreußler (1690–1752), annak fogadott fia, Johann Wolfgang Bieglein-Kreußler (1700 után–1780)

vívómestere. Kreussler alapította meg a tulajdonképpeni német szűrővívást és innét terjedt az át a többi egyetemre. Tizenkét gyermeke közül négy testestől-lelkestől vívómester volt, akik különböző egyetemeken tanították a vívást. A legidősebb, Gottfrid Kreusslernek csak egy fia, Johann Wilhelm lett mester, de ez valóságos oroszán volt, ő és fia, Heinrich Wilhelm Németország leghíresebb vívómesterei voltak. H. W. Kreusslernek köszönheti a német vívóművészet rendszerbe foglalását.

Németországban akkoriban olyan nagy volt a pengének a tekintélye, hogy egyetemi tanárok is tanítottak vívni. H. W. Kreussler tanítványai és segédei közül Kahn foglalja el az első helyet, már azért is, mert vívókönyvében az egész Kreussler-féle iskolát először fejt ki rendszeresen úgy, hogy műve azóta és most is majdnem minden német vívókönyvnek forrásmunkája. Egy másik segédje alapította meg a XVIII. század végén szereplő híres Roux nevű vívócsaládot. Heinrich Friedrich Roux-nak három fia is tanította a vívást különböző egyetemeken, legidősebb fia, dr. Johann Adolf Karl Roux 1798-ban kiadott egy tankönyvet a német vívóművészetről és később Erlangenbe ment vívómesternek, ahol tornaiskolát is nyitott, amely e nemből az első volt a német egyetemeken. A XVII. és XVIII. század a német szűrővívásnak virágzó korszaka volt, s alatta az egyetemeken a legnagyobb párbajmánia dühöngött. Idővel azonban ezt a művészi vívást lassankint kiszorította az úgynevezett *mensura*,⁶² amely aztán a *Schlägervívást* honosította meg. [40]

Németországban, valamint a német és osztrák egyetemekhez tartozó „*schlagende Studentenverbindungen*” (*Burschenschaften*)⁶³ mind a csuklővívást üzték és tagjai az úgynevezett mensurákra állottak ki egymással. A mensuráknak nem kizárólag az volt a céljuk, hogy becsületbeli ügyeket intézzenek el, hanem főleg az, hogy növeljék a személyes bátorságot és hozzászoktassák a fiatalemberket a veszélyekhez.

A berlini egyetem jubileuma alkalmából (1910) rendezett diákkommerszen⁶⁴ nagy viták folytak a diákpárbajokról. Ez ősi szokásnak nemcsak a fiatalok köréből akadtak védelmezői. Több ősz hajú professzor igyekezett pártfogásába venni a mensurát. Tudott dolog, hogy a berlini universitas híres professzora, Paulsen, több ízben a katedráról hirdette a diákpárbajok szükségességét, amely nagyban hozzájárul az önérzetes jellem kifejlesztéséhez.

Minden Bursch⁶⁵ „elhatározásra” minden szemeszterben többször sorra kerül, ez magyarázza meg azt, hogy gyakran találunk diákokat, akik azzal dicsekesznek [sic], hogy 20-30 mensurát is csináltak. A diákmensuráknál használatos fegyver a *Korbschläger*.

Minthogy Németországban a diákpaukolásoknál az álló mensurát alkalmazzák és a paukolóknak a fej egyes részeinek kivételével minden veszélyeztetett testrésze bőrbandázsokkal van védve – pauk-mensura igen különbözött a más nemzeteknél, különösen a magyaroknál lefolyt párbajoktól, amelyek néha igen veszélyesek, néha halálosak is voltak.

A mensurák ugyan fejlesztik az egyéni bátorságot, lélekjelenlétet és éleslátást, de a sportszerű felfogás szempontjából nem fejleszthették a vívóművészetet, minthogy néhány egyszerű mozdulat végrehajtásából áll az egész *Schlägervívás*. [41]

⁶² Úgy tűnik, helyesebb lenne vagy a német *Mensur* kifejezés használata, vagy a szó magyarítása a német kiejtés szerint: menzúr. (Lásd *Glasur* → glazúr)

⁶³ *Schläger* karddal vívó diákegyesületek (egyetemen: hallgatói legényegyletek).

⁶⁴ Diákkommersz = egyetemi szakestély (németül: *Kommers*; angolul: *commercium*).

⁶⁵ A hallgatói (legény)egylet teljes jogú tagja. (Névváltozat: *Bursche*.)

A legújabb korban, e század eleje óta, Enrichetti és Radaelli nyomán felvirágzott új olasz vívóművészet Németországban is érezte hatását és különösen az olimpiai játékok befolyása alatt a német vívás is mindinkább megbarátkozott az új olasz vívórendszerrel.

Mikor 1894-ben Luigi Sestini és Eugenio Pini olasz mesterek Berlinbe látogattak, hogy ott a legjelesebb német vívókkal mérkőzzenek, azt tapasztalták, hogy ott sem törrel, sem karddal modern értelemben nem vívtak. Abban az időben csak a berlini *Militär-Turnanstalt*ban⁶⁶ tanították a vívást a régi hagyományok szerint, mozdulatlan mensurával,⁶⁷ a kardot csuklóval kezelték és csak vágtak vele. Voltak ugyan már egyes mesterek, főképpen Szászországban, kik az ún. francia vívást tanították, de ez az iskola nem igen tudott tért hódítani, mert nem nagyon érdeklődtek iránta, főképp azért nem, mert nem felelt meg a német ízlésnek, minthogy ebben az iskolában már előre és hátra mozgtak, mit a német felfogás gyávaságnak tekintett. A hátralépést *Auskneifen*-nek nevezte.⁶⁸ Ez a francia kardiskola tulajdonképpen Ausztriából került Németországba. Franciának nevezték, ámbár nem a franciák találták fel, hanem azért, mert G. Hergsell,⁶⁹ prágai vívómester *Die Fechtkunst* című könyvében a régi hagyományos csuklóból vívott kardiskolának a francia vítőrvívásból átvett francia kifejezéseket adta, melyeket azután a hadsereg is átvett. Az ún. francia csuklívívás teljesen hasonlított a régi magyar csuklívíváshoz.

A modernebb kardvívás elterjedését Németországban abban az időben főleg az akadályozta, hogy ott minden úriember valamikor egyetemi hallgató korában *Bursch* volt s mint ilyen, a Schlägervívást űzte.

Luigi Sestini volt az első olasz vívómester, aki 1896-ban Németországban (Berlinben) iskolát nyitott. Sestininek sikerült egy kiváló német sportembert, Jüsst Hermann porosz lovaskapitányt ügyének megnyernie, ki Sestinit viszont von Dresky ezredesnek, a Militär-Turnanstalt akkori parancsnokának ajánlotta. Dresky ezredes, aki a német császárt fiatalabb éveiben vívásra tanította, meggyőződött az új irány hasznavehetőségéről és ennek köszönhető, hogy Sestini a német császár előtt bemutathatta vívóművészetét. Ennek az volt a következménye, hogy az olasz vívás császári parancs folytán kötelező lett a német katonatisztek vívói kiképzésénél. Sestini lett azután egyidejűleg a *Deutsch-Italienischer Fechtklub*⁷⁰ mestere. Minthogy az olasz iskola befolyását a német vívóéletben megerősítette, egymásután telepedtek le Németországban a kiváló olasz mesterek.

Berlinben Schiavonni, majnai Frankfurtban Gazerra telepedett le, Neralic és Murero, a bécsújhelyi katonai vívómesterképző iskolából kikerült két kiváló mester, szintén Berlinben találtak új otthont. De a modern német vívóélet hamarosan felnevelt egy kiváló német vívómestert Casimir Gusztáv személyében, aki Schiavonninak volt a tanítványa. A görög olimpián ő nyerte a háromtusos kardversenyt és kis híja, hogy párbajtőrversenyben is nem ő szerezte meg az elsőséget. Az athéni győzelmek után a néptanító nehéz pályáját Casimir a még nehezebb vívómesterivel cserélte fel, s Berlinben, majd Drezdában vívómesterkedett és mindenütt nagy sikereket ért el. Kár, hogy aránylag korán halt el, mert ő lett volna hivatva a

⁶⁶ Katonai Tornaintézet.

⁶⁷ Itt a szerző a vívótávolság jelölésére használja a latin menzúra szót.

⁶⁸ *Auskneifen* = kereket old, meglóg, elszelel.

⁶⁹ Gustav Hergsell (1847–1914) ismert prágai vívómester, a király *Landesfechtschule* igazgatója, számos könyv szerzője: *Die Fechtkunst* (1881, 1892), *Unterricht im Säbelfechten* (1885), *Die Fechtkunst im XV. und XVI. Jahrhundert*. Mit 48 Lichtdrucktafeln und 48 Textillustrationen en facsimile. Prag (1896). 1901-ben kiadta Talhoffer vívókönyvét (*Fechtbuch*, 1443, 1459, 1467) [német hosszúkardvívás].

⁷⁰ Német-Olasz Vívóklub.

modern olasz iskolát a Kreussler-Roux-féle német rendszerrel összeegyeztetni és megteremteni az új német vívást úgy, mint ahogy nálunk Magyarországon is kialakították a magyar mesterek az olasz rendszer alapján a modern magyar kardiskolát.

Casimir Gusztávnak legjobb tanítványa lett unokaöccse, a frankfurti Casimir Ervin, aki még ma is Németország legjobb vívója. Tökéletes, klasszikus, nagyszerű tempóval rendelkező vívásával nemcsak Németországban, de az egész világon kiemelkedik az amatőrök közül.

103. *Osztrákok*

Jóllehet Ausztria ma már Németország elválaszthatatlan részét képezi⁷¹, úgy találtam, hogy vívástörténeti szempontból mégis külön kell tárgyalnom az osztrák vívást, mint önálló művészetet, amely a múltban kialakult és virágzott.

Az osztrák vívás századokon keresztül párhuzamosan haladt a németével. Amikor Németországban a vívás művelése az egyetemekre és a katonai intézetekre szorult, ugyanakkor ez történt Ausztriában is. Az osztrák egyetemeken is divatos lett a mensura. A katonai iskolák azonban nem hagyták el a vívás régi módjait és a hadsereg új utakon kereste a fejlődést. Sőt Ausztria a bécsújhelyi katonai vívómesteri tanfolyam⁷² felállításával megelőzte a többi államot, amelyet már 1852-ben létesítettek, míg a franciák Joinville-le-Pontban csak 1856-ban (újra szervezték 1872-ben) és az olaszok Rómában 1868-ban (újra szervezték 1875-ben) állították fel katonai mesteriskoláikat.

Bennünket magyarokat két szempontból érdekelnek tulajdonképpen az osztrák vívás utolsó évtizedei, főleg pedig a bécsújhelyi katonai vívómesteri tanfolyam. Először azért, mert a régi monarchiában a mi tisztjeink és altisztjeink vívói kiképzése itt folyt, másodszer pedig, mert az olasz iskola Bécsen és Bécsújhelyen keresztül jutott el hozzánk. [42] Az olasz iskola terjeszkedése előtt a bécsújhelyi iskolában és természetesen így a hadseregben is, az Igálffy-rendszer⁷³ volt az uralkodó. Ez a magas terc- és prímiskola keveréke a múlt század egyik legszellemesebb rendszere volt.

Ausztria vívóéletében tehát egyáltalán nem volt meg az egység. Amint dr. Nagy Béla *A nagyvilág vívóművészete* című cikkeiben megemlíti, a különleges politikai viszonyok három részre bontják Ausztriát, amely három rész szemben áll egymással. Van külön *cseh*, van tulajdonképpeni *osztrák* és végül *trieszti* vívósport.

Csehországban régóta vívtak. Leghíresebb mesterük a múlt század végén Riegel volt, akiről a *Riegel Fechtclub*ot elnevezték. Ez az egykor különösen nagy és hatalmas vívóegyesület rendezte az 1895. évi híres prágai nemzetközi vívóversenyt, amelyen az olaszok először aratták kardban is nagy nemzetközi sikereiket. Az amatőrívók közül kiemelkedett Goppold Károly Lajos, a terc-kvart-parádoknak kiválósága, az 1908. évi olimpiai játékokon belekerült a karddöntőbe és az öt magyar, De La Flalaise⁷⁴ francia, Dorrman holland között harmadik lett. (Első Fuchs Jenő, második Zulavszky.) Prágában 1881-ben jelent meg Gustav Hergsell

⁷¹ 1938 márciusában történt az *Anschluss*, Ausztriának a náci Harmadik Birodalomhoz való csatolása.

⁷² 1852 és 1868 között Központi Katonai Vívóiskola (*Militärzentralfechtschule*), utána szünetelt a képzés, 1881-től Katonai Vívó- és Tornatanárképző Intézetként (*Militär Fecht- und Turnlehrerinstitut*) működött.

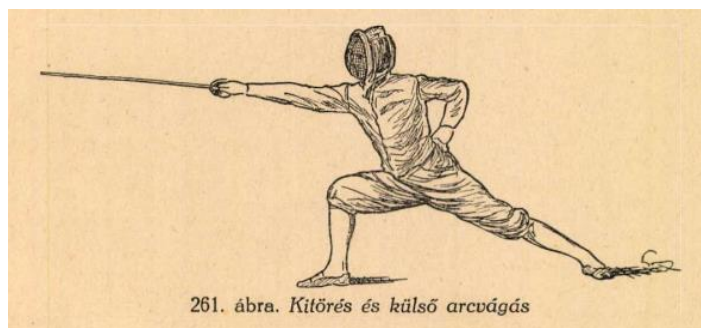
⁷³ 97. sz. lábjegyzet [GE]: „Igálffy magyar ember volt és mint törzstiszt parancsnoka volt a bécsújhelyi katonai vívótanfolyamnak.” (Igálffy Gusztáv százados (*Rittmeister*) 1886 és 1887 között volt az intézet parancsnoka.)

⁷⁴ Helyesen: Georges de La Falaise (1866–1910) francia katonatiszt, olimpiai bajnok vívó.

császári kir. századosnak *Die Fechkunst* című könyve, amely az egész monarchiában, sőt Németországban is, keresett forrásul szolgált.

Trieszt a vívás tekintetében, de egyébként is, egy darab Olaszország volt. Hatalmas klubja, a *Societa di Scherma* az egész város szeretetének és támogatásának örvendett. Az 1906. évben rendezett nemzetközi vívóversenye világhírűvé tette. Az akkori elnöke Francesco Sordina gróf nemcsak a legjobb trieszti amatőr volt, hanem a világ legelső vívói közé tartozott. Híres mestere volt Tagliapetra, akit a vívóművészet legjobbjai között szokás emlegetni.

Bécsben a polgári vívóéletben Hartl Ignác mesternek volt a legnagyobb tekintélye, aki Ausztria leghíresebb és legkeresettebb vívómestere volt; 1906-ban halt meg. Rendszere, a mély terc, számos művelőre talált. Hartl nálunk Budapesten is többször szerepelt vívóakadémiákon, sőt mestermérkőzéseken is nem egyszer mint győztes hagyta el a porondot. Világhírré hölgytanítványaival tett szert, kik közül a Metterknecht leányokat 1895-ben Budapesten is bemutatta s azután Amerikát is megjárta velük. [43]

Barbasetti *Das Säbelfechten* (1899) könyve alapján
készült rajz

Silberer Viktor, aki az elmúlt évtizedekben Bécs első sportvezére volt s akinek az osztrák sport fejlődését köszönhet, egyik írásában beszámol arról, miként telepedett le 1894-ben Bécsben az ifjú olasz mester Luigi Barbasetti,⁷⁵ aki amint írja: „...der kam, sah und siegte!”⁷⁶ A szimpatikus fiatal mester kiváló modorával, magatartásával, éles eszével, és tökéletes vívóművészetével mindenfelé megtalálta az érvényesülés útját. Legnagyobb sikere volt a bécsújhelyi iskola újjászervezése és meghódítása, ahol nemsokára a tiszta olasz iskolát fogadták el s ahova Barbasetti személyesen járt a mesterek átképzése céljából. A kiváló olasz mester útmutatása alapján rövid időn belül az osztrák tisztekből és altisztekből kiváló vívók és pedagógusok lettek, Valamennyi közül kiemelkedtek: Gustav Rystow, Henrik Tenner, Rudolf Brosch,⁷⁷ Zaeckel stb., míg az altisztek sorából kikerültek közül európai hírnévű vívók lettek Neralic és Murero. Itt nyertek kiképzést és részben átképzést magyar tisztjeink közül sokan, akik vívósportunk büszkeségei lettek. [Lásd a 42. jegyzetet]

⁷⁵ Luigi Barbasetti (1859-1948) olasz vívómester, 1885 és 1891 között a római *Scuola Magistrale* katonai vívóintézetben oktatott, 1894-től Bécsben tanít egészen 1915-ig. Nevéhez fűződik a Radaelli-féle kardvívás meghonosítása az Osztrák-Magyar Monarchia területén. Számos könyv szerzője, művei német fordításban is megjelentek: *Das Säbelfechten* (1899), *Das Stoßfechten*, *Ehrencodex*.

⁷⁶ Jött, látott és győzött!

⁷⁷ Henrik Tenner és Rudolf Brosch fordították németre Barbasetti szablyavívó könyvét 1899-ben. Oktatták is az új olasz rendszert a bécsújhelyi vívóintézetben.

Barbasettit azonban nem kábította el az óriási erkölcsi és a vele járó anyagi siker. Küldetése tudatában rendkívül sokat dolgozott és buzgólkodott az olasz vívósport terjesztésének érdekében. Nagy tevékenységet fejtett ki az 1895-ben Prágában és 1896-ban Budapesten rendezett nemzetközi versenyek előkészítésében is, mert az ő fáradhatatlan buzdítása tette lehetővé, hogy mindkét versenyen, de különösen a budapestin, az akkori Olaszország legjobb mesterei és amatőrjei vettek részt, és Bécsből lehozta magával az akkor ott tartózkodó Lucien Merignacot, a franciák szeme fényét is.

Luigi Barbasetti után meg sok olasz mester telepedett le Ausztriában, így Bécsben Della-Santa és Franceschini, Grácban⁷⁸ Tommasoni, Karlsbadban Giandomenici, Prágában Horatio Santelli. Ma már senki sem tanít a felsorolt olaszok közül s maga Barbasetti is még a háború kitörése elején elhagyta Bécset s a most bekövetkezett háborúig⁷⁹ Párizsban néhány előkelő klubban tanította az olasz kardvívást, amelyet tiszta, klasszikus formájában talán egyedül ő tanít és őrzött meg az olasz mesterek közül, amelyet ő maga „*ma methode*”⁸⁰ névvel jelöl. Barbasetti hatása alatt egész Ausztria átvette az olasz iskolát és ott ma is ez uralkodik. Az utolsó negyedszázadban Ausztria legkiválóbb amatőrívói voltak: Camillo Müller, Mühlberger, Martin Harden dr., Otto Herschmann dr., Fritz Flesch és Verderber, aki a stockholmi olimpián a tör egyéni versenyen a harmadik helyre került.

104. *Vívás Angliában, Hollandiában, Belgiumban, továbbá Svéd- és Finnországban*

Minthogy a fenti országok vívás szempontjából ma még a másodrendűek csoportjába tartoznak, vívósportjukat egy cím alatt ismertetem.

Angliát a sportok anyaországának szoktuk tekinteni, említi Nagy Béla *A nagyvilág vívóművészete* című cikksorozatában. Sajnos, a vívás terén legkevésbé az. Az angol szellem, amely inkább a szabadtéri sportok híve, az angol éghajlat, amely csak igen kevés időre szorítja termekbe a sportúzókat és a sajátos viszonyok – ezek között főleg a párbajok teljes hiánya –, nem kedveztek a vívósport fejlődésének. [29] Nem lévén magában a szigetbirodalomban gyökere, csak akkor lehetett volna ott a vívást akklimatizálni, ha igazán elsőrendű mesterek telepedtek volna ott le. Így a kardvívás szempontjából néhány jó magyar mesternek kellett volna ott kikötnie és megkísérlni a vívósport férfias értékeinek megismertetését és elterjesztését. Ilyenek híján azok a másod, sőt harmadrangú mesterek, akik Angliába áthajóztak, inkább ártottak a vívóügynök, mint használtak.

Angliában általában három helyen űzik a vívást: a hadseregben, magántermekben és a klubokban. A hadsereg vívása sport szempontjából majdnem teljesen értéktelen, mert nem a művészi és sportvívást űzik, hanem harcra való nevelés céljából tanulnak vívni. Rendszerint fakardokkal, jobban mondva fabotokkal vívnak, amelyek végén vesszőből font kosár van a kéz védelmére. Az ellenfelek fejdéjén színes papírdarabokat helyeznek el, aki előbb veri le az ellenfél fejéről a papírt, az a győztes. E vívás különösen lóhátról dívik. Az egyes ezredeknek vannak ugyan vívómesterei, de központi mesterképzés nincs. [44]

A magántermek csak részben vannak angolok kezében, bennük főleg francia mesterek tanítanak. Ezek között legismertebb a híres Bertrand-terem, amely azonban ma már egyáltalán nem áll hivatása magaslatán.

⁷⁸ Graz.

⁷⁹ A II. világháború kitörése. 1930-ban Gerentsér Párizsban volt tanulmányúton.

⁸⁰ A módszerem.

A jobb angol vívók a nagy és előkelő klubokban találhatók. Nemcsak a vívó- és sportklubok, hanem a nagy társadalmi klubok is tartanak vívótermet, amelyben mesterrel vagy mester nélkül üzik a párbajszerű vívást. A londoni olimpiai játékok alkalmával mi, magyarok a tréning helyéül kijelölt *Sword-club*-ban gyakoroltunk. A tréningben, amely reggelenként folyt, mint mester magam is részt vettem s vívóimmal együtt örvendeztem a magyar kard győzelmének.

A *Sword-club* London egyik legelőkelőbb sportegyesülete. A vívósportban vezető szerepet vitt. Ez ugyanis jóformán az egyetlen londoni egyesület, amely a vívást versenyszerűen üzi. Az 1908-iki angol olimpiai csapat is a klub tagjaiból került ki. A klub akkori mestere a jó nevű francia mester, Mimiague volt, aki néhány évvel ezelőtt halt meg. Az angolok igen megbecsülték, egy gazdag főúr a szobrát is elkészíttette. Az angol vívók, különösen a kardban igen gyengén szerepeltek az olimpián. Nagy Béla írt róluk: „*Mozgásuk primitív, láb- és kéztechnikájuk fogyatékos, akcióik egyszerűek, de bizonytalanok.*” Az angol kardvívók között tudásban és ügybuzgalomban legjobban kivált Archibald Corble, aki – csodálatos – annyira rajongott a kardvívásért és e révén a magyarokért, hogy a londoni után következő olimpiai játékokon csak azért vett részt, hogy a magyar kardvívók művészetében gyönyörködhessek. A. Corble még arról is híres, hogy neki van a világon a legnagyobb vívókönyvtára és vívómetszet-gyűjteménye.

Tőr-, de különösen párbajtőrvívásban valamivel jobbak. Kimagasló tőrvívójuk Lloyd volt, aki az utóbbi években több nemzetközi tőrverseny döntőjében is előkelő szerepet játszott és Guinness kisasszony, aki második volt a Los Angeles-i női tőrvilágbajnokságon.

A holland vívás jóval magasabb fokon áll, mint az angol. A hollandok mindenféle fegyverrel vívnak, tehát: tőrrel, párbajtőrrel és karddal is. Ez utóbbit főleg a nagy háború⁸¹ utáni időben lendítették fel, amikor elismerésre méltó becsvággyal keresték a magyar vívókkal való érintkezést és több lelkes vívójuk, köztük a legjobb kardvívó De Yong, a magyar nemzetközi versenyeken is gyakran vett részt és jól szerepelt. Vívómodorukban egész más világot képviselnek, egyesítve a művészi szempontokat a párbajszerű gyakorlatiassággal.

Belgiumban, úgy mint a franciáknál is, a tőr és a párbajtőr a főfegyver. Meglátszik, vívórendszerük és egész vívóéletük francia befolyás alatt keletkezett és fejlődött ki. A háború előtti időben oly magas színvonalon állott a belga tőr- és épévívás, hogy a franciák valósággal féltékennyé lettek és lapjaik a vívósport terén egyre emlegették „*le péril belge*”-et (a belga veszélyt). Leghíresebb mesterük De Smedt volt, aki úgy tőrrel, mint párbajtőrrel a legjobb francia és olasz mesterekkel is egyenrangú volt, sőt velük vívott nem egy mérkőzésben győztesként hagyta el a vívóporondot. Legismertebb nevű amatőrvívójuk P. Anspach, aki a stockholmi olimpiai épébajnokságot⁸² nyerte meg s később a Nemzetközi Vívó Szövetségben előkelő szerepet játszott, legutóbb pedig annak elnöke volt.

Svédország annak ellenére, hogy nemzeti sportja az atlétika, és a róla elnevezett különleges torna, az utóbbi évtizedekben mind gyakrabban jelenik meg a nemzetközi vívóporondon is, ahol különösen a párbajtőrvívásban meglepő eredményeket ért el. A svéd épévívók nagyszerű szereplésükkel bebizonyították, hogy a vívás, de különösen a párbajtőrvívás terén milyen fontos tényező a *tempó*. Valóságos csodákat láttunk tőlük, a tempóvétel csodáit, azt, hogy a vívás igazi lelke, éltetője a tempó, e nélkül holt gépi munka az egész. Míg ellenben a

⁸¹ Első világháború (1914-1918).

⁸² Az olimpiai vívás párbajtőr versenyszáma.

tempóérzék, a tempótudás még a technika alacsony foka és az ismeretkör egész szűk volta mellett is, elsőrangú vívóvá tehet valakit.

A svédek szomszédjai, a finnek igen rövid idő óta vívnak. Komolyan és szakszerűen akkor láttak a vívósport üzéséhez és a rendszeres munkához, amikor kilátásuk volt arra, hogy ők rendezik meg 1940-ben az olimpiai játékokat. 1938. év nyarán, egy magyar mestert is szerződtettek három hónapra, akinek jelentése szerint a finnek ez idő alatt meglepő haladást mutattak fel. Reméljük, hogy az ő nagy sportra termettségük és vasszorgalmuk ebben a sportban is rövid idő alatt pompás eredményeket fog felmutatni, hiszen a téli zord idő és a sok sötét este különösen alkalmas a vívás gyakorlására.

105. *Az amerikai vívósport*

Julio Martinez Castello spanyol származású New York-i vívómester a következőkben ismerteti az amerikai vívósportot: A vívás mint sport, az Atlanti-óceán amerikai oldalán csak ebben a században lett ismeretes és vált népszerűvé. Még pedig Eugenio Pini híres olasz vívómester vezetése alatt Argentínában, a francia Lucien Merignac tanításával Mexikóban és néhány spanyol mester irányítása mellett Kubában. Buenos Airesben közel két évtizeden keresztül tanított E. Pini a Jockey-klubban, majd midőn nyugdíjba ment, újra egy olasz mester lépett az állásába, Candido Sassone.

Az USA-ban a vívás iránti érdeklődés egészen új keletű. A kollégiumok közti vívószövetség (*The Intercollegiate Fencing Association*)⁸³ 1894-ben alakult meg s ma már körülbelül húsz vezető kollégiumot egyesít magában. A legutóbbi időkig az annapolisi katonai iskola és a West Point-i főiskola voltak a vezetők a vívás terén. Az előbbi sportbeli előkészítője volt a katonatiszteknek és tengerészkadétoknak. A vívás ma már meglehetősen elterjedt az amerikai egyetemeken mindenütt s habár a főiskolák közti bajnokságok az állam keleti részeiben⁸⁴ bonyolítatnak le, sok jó vívót lehet találni az állam egész területén, sőt a Csendes-óceán partjain is, ahol az Amatőr Vívók Ligája (*Amateur Fencer's League of America*) rendezi a vívóversenyeket. Sok közép és nyugati egyetemen rendeznek vívóversenyeket a *National Collegiate Athletic Association*⁸⁵ felügyelete alatt, amely átvette az egyetemek vívószövetségének alap- és versenyszabályzatát.

A *The Public School Athletic League*, vagyis a nyilvános iskolák atlétikai ligája is elrendelte a vívásnak mint melléktantárgynak a tanítását New York város nyilvános iskoláiban, míg a fent említett amatőr vívók ligája az egyetemek között és az egész ország területén rendez vívóversenyeket. A közölt források és tudósítások szerint az amerikai vívás jövője kétségtelenül az egyetemi és középiskolai vívás elterjedésével van összekötve.

A különböző iskolákban és sportegyesületekben tanító mesterek többnyire a bevándorlottakból kerülnek ki. Így New Yorkban tanít Santelli György⁸⁶, a nagyváradi Vince,

⁸³ Egyetem(köz)i Vívószövetség, napjainkban 12 tagja van: pl. *Boston College Eagles* (Boston College, jezsuita magánegyetem), *Harvard Crimson* (Harvard Egyetem), *Penn Quakers* (Pennsylvania Egyetem, a kilenc gyarmati *college* egyike, mely még a függetlenségi nyilatkozat előtt lett alapítva, 1779 óta nevezik egyetemnek), *Princeton Tigers* (Princeton Egyetem, 1746-ban alapították mint *the College of New Jersey*, 1896-ban lett átnevezve), *Yale Bulldogs* (Yale Egyetem).

⁸⁴ Az USA keleti partvidéke. (Gerentsér szóhasználatában *állam* = USA.)

⁸⁵ Egy nonprofit szervezet, amely számos amerikai intézmény és csoport tanuló sportolóit felügyeli Észak-Amerikában. Egyetemek sporteseményeit is szervezi ezek mellett az Egyesült Államokban és Kanadában. Központja Indianapolisban található.

⁸⁶ Giorgio Santelli (1897–1985) kardvívó, vívómester, Italo Santelli fia. Budapesten született. 1920-ban

a spanyol Julio Martinez Castello s amint fent említtem, Buenos Airesben Candido Sassone. Újabban sok magyar bevándorló helyezkedett el főleg az egyetemeken mint vívómester.

106. *A magyar vívás*

A kardnak és nemzetnek egymáshoz való viszonya sehol oly erősen nem domborodott ki, mint a magyarságnak ezeréves történetében. A honfoglalás útjától kezdve a kard kíséri végig a nemzetet ezer éven keresztül s osztozik vele jó és rossz sorsában. A kardhoz fohászkodik Zrínyi Miklós, a költő, a magyar romlottságnak és belső meghasonlottságnak idejében, midőn felkiált: „*Fegyver, fegyver és fegyver kívántatik és jó vitézi resolutio! Ezzel kell győznünk, vagy meghalnunk!*” A kardra írta fel Rákóczi Ferenc e két szót: Pro libertate. És ha akárhol ellenségeink közül valamelyik megmozdult, a király emberei véres kardot hordoztak széjjel az országban és akkor a magyar nemes felkötötte kardját s ment a csatába.

Ha a magyar lovagság virágkorának emlékeit lapozgatjuk a XVI. századból, mesés idők elevenednek meg előttünk. Jó Magyarország véghelyeinek tüköreit [sic]: a fővitézlő lovagokat, a daliás ifjakat látjuk, amint széltől fogant paripájukon a vitézi próbára indulnak. A zöldbe borult, virággal ékes és harmattól üde mezőkön vannak ezek az iskolák, ahol a vitézi próbák lefolynak. Valami csodás ösztön egyaránt idecsalja a vén vitézeket és a kezdő ifjakat. Nem féli egyik sem a halált, nem tart egyik sem az ellenfél kardjától. De a merész bajviadalok nemcsak arra valók voltak, hogy a vitézek a magyar híret és nevét növeljék. A végbeli élet költője megírja, hogy ők adnak az ifjúságnak az emberségből példát és a vitézségből formát. Ők a nemzeti becsület védői, akik tudatosan áldoznak és küzdenek azért, hogy a magyar harci tudás s a magyar vitézség a hír szárnyaira emelkedjék. A vérük hullásával, önmaguk feláldozásával a nemzetüknek teremtenek tőkét, amelyből egy század ifjúsága táplálkozik s merít hazafiúi lelkesedést. (Takáts Sándor: *Török-magyar bajviadalok*.)

Magyarországon a XVI. és XVII. században szakadatlan háborúk és harcok folytak. A XVI. században a török ül a nyakunkra, ez a veszedelem a nálunk is hanyatlóra forduló lovagi életet újra feltámasztotta. A lelkes küzdelmek idővel annyira megerősítették a vitézi szellemet, hogy nálunk a lovagi világ virágzakává a XVI. század lett. Ebben a szellemben növekedtek fel az ifjak. Korán megtanulták a félelem megvetését, a vakmerőséget, korán beléjük oltották a hazafiságot s korán felébresztették bennük a nemzeti büszkeséget. A XVI. század bajvívásai e század szellemének és műveltségének legszebb emlékeit, nemzeti sajátosságaink legeredetibb vonásait őrzik. Enyingi Török Ferenc, Gyulaffy László, Tury Farkas, Pisky István, Pekry Lajos, Sarmassághy Miklós, Kapitány György, Balázs Deák István, Czczey Lénárd, Zolthay István, Magyar Bálint, Prépostvári Bálint, Pálffy Tamás, Vékony János, Ebergényi László és Fánecs György azok a csillagok, amelyek legszebben ragyogtak a magyar dicsőség egén, de valamennyi között legjobban a törökverő Tury György,⁸⁷ kinek már lévai kapitány korában a bajviadal volt a legnagyobb gyönyörűsége s kinek bajvívó híre a külföldre is eljutott. A hanyatló századdal a vitézi élet s a bajvívások is megszűntek és ma már csak azok tudnak róla, akik a történelem lapjait forgatják.

A XVII. és XVIII. században nem találunk semmi olyan nyomot a magyar vívás terén, amelyből a legcsekélyebb vívóéletre is tudnánk következtetni.⁸⁸ A XIX. század elején történik

kardvívásban olimpiai aranyérmet nyert (csapat). 1924 óta élt és tanított az USA-ban. Évtizedeken keresztül a nemzeti csapat edzője volt, ebben a minőségben több olimpián vett részt: 1928, 1932, 1936, 1948, 1952.

⁸⁷ Thury György (~1519–1571) végvári vitéz, várkapitány, a „magyar el Cid”, Bars vármegye főispánja.

⁸⁸ 98. sz. lábjegyzet [GE]: Nemcsak hogy nem találtam e téren semmi komoly és megbízható forrásmunkát, de jelenleg élő történétíróinktól sem tudtam semmi olyan felvilágosítást kapni, amely nyomra vezetett volna.

az első esemény, amely feljegyzésre méltó. A Pesti Nemzeti Vívóintézet 1840-ből származó évkönyve említi, hogy az intézet 1825-ben alapították. Az évkönyv érdekesen illusztrálja, hogy az intézetet kik alapították s hogy az alapítókat minő elvek és törekvések vezérelték. Az alapítók társadalmunknak nem abból a csoportjából kerültek ki, amely pusztá kedvtelésből űzött sportmulatsággal töltötte idejét, hanem ama lelkes honfiak falankszából, kik Magyarországot kiragadták a feudalizmus, a kulturális elmaradottság hínárjából, kiknek neveivel ott találkozunk a híres *Huszonöt év története* legfényesebb lapjain s kiknek nevéhez fűződnek a legszebb politikai és közművelődési vívmányaink.⁸⁹ A vívóintézetet 87 alapító tagjának névsorából alig hiányzik egy is azok közül, akik ama dicső korszak küzdelmeiben szerepeltek. A választmányban mint elnök Keglevich Gábor gróf, mint igazgató Prónay Albert báró, mint tagok: Almássy József, Festetich, Kempelen Gyula, Latkovich József, Ráday Gedeon, Ürményi László, Wenckheim Béla s Wesselényi Miklós foglalnak helyet. A tanítványok sorában olyan nevekkal találkozunk, mint Lónyay Menyhért gróf, Majthényi László báró, Markusovszky Lajos, Fánscy Lajos, Pompéry János, Egressy Gábor, Lendvay Márton, Fabinyi Teofil, Szemere Bertalan stb.

Az első vívómesterek, akik abban az időszakban működtek: Friedrich Ferenc⁹⁰ az intézet vívómestere és Chappon Lajos idegenek voltak. Friedrich, a híres pozsonyi Martinengo Ferdinand kortársa, legyőzhetetlen vívó hírében állott. A pozsonyi országgyűlések idején Európa akkori első vívóit sorra leverte az óriási termetű mester, az egykori porosz gárdatiszt. tanította Kossuth Lajost, Széchenyi Istvánt, Wesselényi Miklóst és a magyar közélet sok jelesét. Friedrich legutolsó tanítványa Erzsébet királynő volt, aki gödöllői tartózkodása alatt naponta összemérte vitézét az óriásával s gyakran adott gondot a mesternek rendkívül erélyes és gyors támadásaival. [45]

Louis Chappon⁹¹ szintén jó nevű mester volt, aki 1839-ben Pesten egy német nyelven megírt vívókönyvet adott ki ezzel a címmel: *Theoretisch praktische Anleitung zur Fechtkunst*. [A könyvről részletesebben a IV. fejezetben.]

A Pesti Nemzeti Vívóintézet 1840-iki évkönyvében ott szerepel Keresztessy József mint Friedrich mester segéde. A fiatal segéd, aki 1819-ben Pesten született, igen korán kezdte gyakorolni a vívás művészetét. Friedrich már 1833-ban, tehát 14 éves korában alkalmazta segédi minőségben, s 23 éves korában már hat vívómester⁹² állította ki mesteri oklevelét. Miután a Pesti Nemzeti Vívóintézet 1848-ban megszűnt, Keresztessy József a szabadságharc után – melyet Aulich hadseregében mint hadnagy küzdött végig – vívótermet nyitott a Zöldfa utcai (jelenleg Veres Pálné u. 8.) Mocsonyi-házban,⁹³ ahonnét 1888-ban 37 évi tanítás után a Zöldfa utca 20. (Veres Pálné u. 22.) alá, saját házába költözött s itt tanított élete végéig. Keresztessy József egy félévszázadon keresztül tanította a kard- és törvívást. Iskolája egyszerű és világos volt. Ugyanaz az egyszerűség jellemezte kardrendszerét, mint a franciák törvívását s lehet, hogy ez a művészi francia iskola ihlette őt tanrendszerének⁹⁴ kidolgozásánál. A szájhagyomány ugyan azt állítja, Lombardiában is katonáskodott egy ideig,

⁸⁹ 99. sz. lábjegyzet [GE]: *Keresztessy József emlékkönyve*. 1892.

⁹⁰ Friedrich Ignác [GE 1928, 78.] Ugyanitt Chappon Lajos mint magánmester van megemlítve.

⁹¹ Chappon Lajos (névváltozat: Alajos; Louis) (1802–1878) francia származású vívómester.

⁹² 100. sz. lábjegyzet [GE]: Friedrich Ferenc, Gaetan Biazini, Ignácz Clair, Louis Chappon, Nikolaus Fosse, ifj. Friedrich Ferenc. Később aláírta még ezt az oklevelet Bartolomeo Bertolini ex capitano de dragoni, maestro academia in Triest, és Calvelli Adorno professore al Reale collegio di Torino, akik a nagy mestert Budapesten meglátogatták és személyesen győződtek meg legyőzhetetlenségéről.

⁹³ 101. sz. lábjegyzet [GE]: Pár évvel ezelőtt bontották le az egyemeletes öreg házat, amely ódon külsejével, régi kapujával és udvarával egyik érdekessége volt a belvárosnak. Helyében egy ötemeletes bérpalota épült.

⁹⁴ Kardrendszerének [GE 1928, 80.]

ahol alkalma volt az olasz vívórendszerrel is megismerkedni. Bárhonnét vette is a rendszeréhez az alapgondolatokat, az bizonyos, hogy Keresztessynek a vívásban megvolt az, ami Petőfinek és Aranyának a költészetben, Munkácsynak a festészetben és Fadrusz Jánosnak a szobrászatban: Isten adománya. Ez pedig át nem örökölheto s így magyarázható meg az, hogy Keresztessy halálával, amely az 1892-ben megtartott félszázados jubileuma után nemsokára bekövetkezett, a mester rendszere is halálra volt ítélve s mikor 1896-ban a különböző vívórendszerek között elkövetkezett a nagy összecsapás, a tiszta Keresztessy iskolát már senki sem képviselte. A mesternek két legkiválóbb tanítványa: Kisbaári Kiss Ferenc és Kamionkai Szemző István már idősebb koruknál fogva sem állhattak ki a porondra.

A fiatal Keresztessynek kortársai voltak Martinengo Nándor Pozsonyban, akinek 1891-ben tartották meg az 50 éves jubileumát; Biazini Gaetan, olasz származású postafuvar-vállalkozó Kolozsvárott; továbbá Carl Ede Budapesten, aki küzdelmes élet után köteleességteljesítés közben úgy halt meg, mint igazi katona, karddal a kezében tanítás alatt. Keresztessynek idősebb korában részben kortársai, részben tanítványai voltak Sztrakay Norbert, akinek híres iskolája volt a Lónyai utcában⁹⁵; Halász Zsiga, aki mintegy 50 évvel ezelőtt csapott fel vívómesternek, sokáig igen jó hírnévnek örvendett és hosszú ideig a Magyar Athletikai Clubnak volt a vívómestere. Utána következtek a pesti mesterek közül sorrendben gróf Vay Lajos, Fodor Károly, lovag Arlow Gusztáv, Vizy Károly, Izecseszkul Leó, Lovas Gyula, Rákossi Gyula.⁹⁶ Ők ahhoz a nemzedékhez tartoztak, aki az új olasz iskola alapjain a mai modern kardvívást és annak tanítási módszerét megalkották.

Az erdélyi mesterek a múlt században egy külön, önálló iskolát képviseltek, gentleman-mesterek voltak, akik kedvtelésből és hazafiasságból tanították Erdély főurait és fiatalságát a vívás nemes művészetére. Az iskola megalapítóját megalapítója Biazini Gaetan volt (szül. Olaszországban 1789-ben, meghalt Kolozsvárott 1847-ben). Vívóiskolájába br. Wesselényi Miklós és gróf Kendeffy Ádám is eljártak s divatossá tették a vívás tanulását és gyakorlását. Biazini tanítványa volt Uzoni Antal (1813–1858), aki a vívás tanítását mint nemzeti küldetést a legnagyobb lelkiismeretességgel folytatta. Helmreich Jakab (1814–1868) a kolozsvári kéményseprő mester fia, délelőtt maga is apja mesterségét folytatta, este pedig a vívást tanította s később átvette Uzoni iskoláját. Tompa Károly és Kövári Mihály, mindkettő ügyvéd, évtizedeken keresztül oktatták a kolozsvári és erdélyi ifjúságot úgy a tör-, mint a kardvívásra is s br. Jósika Lajossal együtt igen tevékeny részt vettek az ifjúság testi nevelésében és a hazafias érzés kifejlesztésében. Jósika Lajos bárónk volt egy híres mondása: „*Gentleman előtt a párbaj nem magánügy, hanem a társasági élet tisztességének fenntartási eszköze*”. Héczey Lajos kiegészítette ezt a triáaszt, gentleman-mester volt ő is, hatalmas erős alak. Helyéből el nem mozdult, védett, visszavágott s ha ellenfelén egy kis rést vett észre, mint a sas csapott le oda.

Kövári Mihály fia, Artúr követte atyja nyomdokait s mint szolgabíró egyúttal mester is volt. Munkájában osztozott Páska Zoltán (szintén szolgabíró). Működésük azonban már abba az időbe nyúlik, amikor az olasz iskola megkezdte térhódítását Magyarországon is s minthogy nem tudtak a modern rendszerrel megbarátkozni, a vívómesterségtől visszavonultak. A múlt század második felében a vidéki nagyobb városokban működő jobbnevű vívómesterek voltak: id. Benedek Gyula, Chappon Károly, az említett Lajosnak a fia és Chappon Lajos, a másik fia,⁹⁷ a szerencsétlenül járt Robelly Jenő, Kónyai Kis Albert, Kükemezey Árpád, Gisser

⁹⁵ „...*(amely most is fennáll)*;...” [GE 1928, 81.] Ebben a teremben tanított Gerentsér is 1930-ig.

⁹⁶ Több vívómester – pl. Lovas, Rákossy, Vizy – rövid életrajza megtalálható *A magyar feltámadás lexikona* (1930) c. kiadványban. Online: <https://szablyavivas.blogspot.com/2021/03/lexikon.html>

⁹⁷ Itt Gerentsér valószínűleg Chappon Samura gondolt.

Gyula, Zolnay Gyula, Nagybudafalvi Vermes Lajos (aki magát az Anjouk királyi viadorai leszármazottjának tekintette) stb. stb.

107. *A modern magyar vívósport kialakulása*

Keresztessy József megteremtette ugyan a magyar kardiskolát, de a versenyvívás és a versenysport az ő idejében nálunk még teljesen ismeretlen fogalom volt. Az első nyilvános vívóakadémiát is az olasz vívók rendezték Budapesten. [45A] Ernesto de Biase⁹⁸ olasz mester, aki Fiuméből került a fővárosunkba,⁹⁹ rendezte ezt a vívóakadémiát 1893-ban a fővárosi Vigadó nagytermében. Az akadémián részt vettek az olasz vívóművészet akkori legkiválóbb képviselői: Peccoraro,¹⁰⁰ Sartori, Rossi és az öreg Perez. A következő évben, 1894. május 20-án már a Magyar Athletikai Club rendez fényesen sikerült vívómérkőzést a Nemzeti Lovarda helyiségében. Az öreg Keresztessy József és két legkiválóbb tanítványa Kisbaári Kiss Ferenc és Kamionkai Szemző István alkották a zsűrit. A mérkőzéseken néhány kiváló magyar mester és több amatőr vett részt. A mesterek közt: Halász Zsig, gróf Vay Lajos, Benedek Sándor és Kükemezey Árpád; az amatőrök közül: Balogh Bódog, Iványi Gyula, Fery Oszkár, Tasnády Endre, Donhoffer Szilárd, Boros Ernő dr., Andor Endre dr. és Maniuano Dezső dr. A Magyar Athletikai Club látva a példátlan sikert és tapasztalva azt az osztatlan bizalmat, amellyel a magyar vívóvilág vele szemben viseltetett, egészen kezébe veszi a vívás irányítását s nem kímélve semmi anyagi áldozatot, 1895. május 12-én és 13-án a Vigadóban megrendezi az első nyilvános vívóversenyt,¹⁰¹ amelyen a legjobb osztrák vívók is részt vettek. Az amatőr kardverseny győztese Iványi Gyula lett, a törversenyé Waniorek János bécsújhelyi százados. A mesterek kardversenyét Gregurich Ámon dragonyos főhadnagy (Mährisch-Weisskirchen), a mesterek törversenyét pedig br. Bothmer huszárfőhadnagy (Mährisch-Weisskirchen) nyerte meg. Az altisztek versenyében úgy törrel, mint karddal a bécsújhelyi Henke őrmester lett első. A hat versenyszámból tehát csak egyet sikerült a magyaroknak megnyerniük, a kivételes képességű Iványi Gyula révén. Dacára ennek nem az osztrák vívósport volt az, amely e győzelmet elkönnyelhette, mert Morvafehértemplom¹⁰² és Bécsújhely már ekkor átvette az új olasz iskolát és Bothmer báró, valamint Gregurich lovag a Bécsben letelepedett Luigi Barbasettinek a tanítványai voltak.

A Magyar Athletikai Club, amely mindig az eszményi sport szolgálatában állott, 1896. január közepén meghívta Barbasettit egy az ő tiszteletére rendezett szűkebb körű vívóakadémiára, minthogy az olasz mester többször úgy nyilatkozott, hogy szeretné pengéjét a magyar kardvívókkal összemérni. A középtermetű, rokonszenves, úri megjelenésű, inkább izmos és ruganyos, mint erős férfiú, nagyon jól festett elegáns fehér selyem törjelmezében, amelyet a kardvívásnál fekete selyem vívóruhával cserélt el. Törrel Kerékgyártó Gyulával és Krisch Aladár festőművésszel, továbbá lovag Arlow mesterrel vívott, karddal pedig Fery Oszkárral, Balog Bódoggal és Iványi Gyulával mérkőzött. Törrel természetesen nagy fölénytel dolgozott és az olasz töriskola klasszikus szépségeit általános tetszés mellett mutatta be. De már a karddal nem volt olyan könnyű dolga, mert ha Balogghal és különösen Feryvel szemben valamicske fölényt mutatott is, Iványi Gyula nyugodt parádjaival, jól alkalmazott kezelővágásaival teljesen egyenlő erősségűnek mutatkozott a kitűnő olasszal szemben.

⁹⁸ Helyesen: Biase

⁹⁹ „...és itt termet nyitott, rendezte ezt a vívóakadémiát...” [GE 1928, 82.]

¹⁰⁰ Helyesen: Pecoraro.

¹⁰¹ „...amely egyúttal nemzetközi jellegű volt...” [GE 1928, 83.]

¹⁰² Történelmi magyar neve Morvafehértemplom, német neve Mährisch Weisskirchen.

A magyar nemzet az 1896-i millenniumi évben nemcsak országos kiállítást és egyéb országos ünnepségeket, hanem különféle nemzetközi sportversenyeket is rendezett. A rendezésnek legfőbb szerve az Országos Torna és Sportbizottság volt, amely a millenniumi nemzetközi vívóverseny előkészítésével és lebonyolításával a Magyar Athletikai Clubot bízta meg. Ennek alapján a MAC elkészítette a verseny szabályzatát. Ez volt az első szabályzat, amely alapját képezte a mindenütt elismert és mintául szolgáló magyar vívóverseny-szabályoknak. Alig volt ez ideig a világon vívóverseny, amelynél hasonló érdeklődés mutatkozott volna. Már a nevezések száma is felülmúlt minden várakozást. 140 résztvevő, 232 nevezést adott le. A nevezéseknél képviselve volt Magyarországon kívül Ausztria, Olaszország, Csehország, Galícia, Oroszország, Franciaország, Horvátország és Spanyolország. [46]

Vay Lajos gróf, az akkori egyetemi vívómester részint előzékenységből, részint azért, mert még a versenyek előtt tájékozódni akartunk az idegen vívók képességei felől, meghívta őket vívótermébe néhány barátságos mérkőzésre. Természetes, hogy a legnagyobb figyelmet az olaszok felé irányult. Néhány bevezető mérkőzés után Giroladini és Nadi mesterrel állottak fel, hogy bemutassák hazájuk művészetét. A velencei Frederico Giroladini már külsőleg is hatásos jelenség volt. Hatalmas, magas alak, széles vállak s e férfias testen szép fej, szőke hajjal s hosszú, gondozott ticianvörös szakállal. A másik, Giuseppe Nadi, a később szereplő Nadi-testvéreknek az atyja, a középtermetnél valamivel magasabb, a ruganyosság és macskaüggyesség megtestesülése és az udvariasság mintaképe volt. Giroladini szoborszerű szépségével a vívóállásban egy darab műremek volt, minden mozdulata plasztikus és a legváltozatosabb akciók közt sem veszítette el tartása e klasszikus szoborszerűségét. pengéjének minden mozgása tökéletes volt és mestertársai közül talán egyik sem tudta az olasz vívás megkapó szépségeit annyira kidomborítani, mint ez a pompás velencei ember. Nadi viszont olasz temperamentumával tűnt ki, gyors és ügyes volt, mint egy párduc s meglepő akcióival játszva adta be ellenfeleinek a tust. A jelenlevő Barbasettinek gratuláltunk és annak a nézetünknek adtunk kifejezést, hogy a mesterversenyek győztesét e két kitűnőségben kell keresnünk, mire mosolyogva jegyezte meg, hogy van még egy harmadik mester is, aki – ha nem is múlja felül művészetre Nadit és Giroladinét –, de jelenleg náluk tuserősebb és valószínűleg ő lesz kardban a győztes és ez Italo Santelli.

A versenyeket a kiállítás területén, az ünnepélyek csarnokában rendeztük meg. Az első nap az osztályozási küzdelmekkel telt el, másnap kezdődött a „voltok versenye”,¹⁰³ a kiesési rendszer alapján. Az amatőrök vívóversenye meglehetősen simán folyt le és az olaszok óriási fölényével végződött. Helyezési sorrendjük volt: 1. Marco Piacenti, 2. Cino Ceni, 3. Alberto Minas, 4. Francesco Gállí.

Az amatőrök kardversenyét, amelyben a magyar vívórendszer érdekelve volt, nagy izgalom előzte meg. Az idegesség a versenyzőkről lassanként áterjedt a közönségre, sőt a zsűrire is. Sajnos, a zsűriben sok laikus egyén foglalt helyet, akik az amúgy is felizgatott kedélyeket vitatkozásaikkal még inkább felkorbácsolták. A közönségnek az a része, amely hajlott a humorra, sok gúnyos megjegyzésben részesítette a zsűrit, amelyek közül a legsikerültebb a következő volt: „*En tust kapok, te bliccelsz, ő annullál, mi ambózunk, ti szavaztok, ők tovább tagadnak.*”

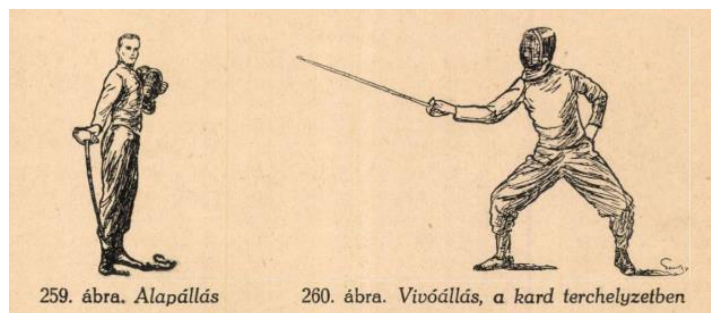
A verseny folyamán a magyar versenyzők egymásután estek ki a mérkőzésből. Az ismertebbek közül: Mészáros Ervin, Tasnády Endre, Porteleky László, Fery Oszkár, Gáspár

¹⁰³ Itt a *volt* főnév = találát.

Artúr. Egyedül Iványi Gyula bírta a küzdelmet. Az utolsó két pár harcában Iványi legyőzte Marco Piacentit, a flórenci¹⁰⁴ Ceccherini pedig a bécsi Camillo Müller. Így Ceccherini és Iványi kerültek össze az elsőségért. Többszöri összecsapás után – amelyet mindig szenvedélyes vita követett – végül is a zsűri Ceccherinit hirdette ki győztesnek.

A mesterek kardversenyét Italo Santelli (Florenz) nyerte, 2. volt Bothmer Jenő báró, 3. Gregorich Ámon főhadnagy, 4. Giuseppe Nadi. A mesterek törversenyét játszva nyerte Lucien Merignac, Párizs, 2. volt Frederico Giroladini, 3. Gottlieb Ryschanek, Bécs, 4. Henrik Tenner, Bécsújhely, 5. Bothmer Jenő báró.

Mestereink határozott és el nem tagadható vereséget szenvedtek nemcsak az olaszoktól, hanem még az osztrák vívóktól is, s ha az amatőr Iványi Gyula kivételes tudása megmentette is a magyar vívósport becsületét, mégis győzött a művészi szellem, amely az olasz vívórendszerben megnyilvánult. De a versenynek bizonyára volt egy nagy haszna is; vívósportunk irányítói belátták, hogy a hanyatló magyar vívást újjá kell szervezni s ebben a munkában nem szabad figyelmen kívül hagyni az új olasz vívórendszert s annak legkiválóbb képviselőit.

Barbasetti ajánlatára a Magyar Athletikai Club előbb Giuseppe Nadit szeretne volna megnyerni, de ő nem volt hajlandó tekintélyes és nagy jövedelemmel járó livornói állását elhagyni. Utána egyhangúan Santelliben állapodtak meg, aki még ez év őszén, szeptember 15-én megkezdte a Magyar Athletikai Clubban működését. A Budapesti Torna Club Frederico Giroladinit szerződtette, a Fodor-Rákosi-iskola pedig Artur Gazzerrát. Ettől kezdve évről-évre több olasz mester jött be hazánkba,¹⁰⁵ előzőnlötték a vidéket is, s a sok kiváló¹⁰⁶ között bizony akadt nem egy olyan is, aki pedagógiai szempontból nem állta meg a helyét, s harmad-, sőt negyedrangú mesternek bizonyult.

Amatőrjeink hihetetlen szorgalommal láttak az új rendszer elsajátításához. Mesébe illő volt az a kitaratás, amellyel keresztülküzdötték magukat e nehéz munkán. De az eredmény alig egy-két év múlva már mutatkozott. Mestereink, különösen a fiatalabbak, szintén átvették az olasz iskolát és csak a makacs természetű s főleg az öregebb mesterek tartottak ki régi rendszerük mellett. Ők azután a versenyben alulmaradtak.

De – amint Nagy Béla dr. kitűnően megírta¹⁰⁷ – nem vettük át az olasz iskolát a maga teljes egészében, minden bírálat nélkül, nem engedték, hogy benne fajunk lelkisége és jó sajátságai

¹⁰⁴ Firenze (= Florenz). Tudjuk, hogy Santelli a vívómesterképző elvégzése (1889) után egy Firenzében állomásozó gránátosezredben szolgált mint katonai vívómester.

¹⁰⁵ Volpini, Gennari és Angelo Toricelli. [GE 1928, 85.] Gerentsér Toricelli mester tanítványa volt, könyvében (1944) rendkívül meleg szavakkal emlékezik vissza egykori olasz mesterére. [GE, Előszó, VI. o.]

¹⁰⁶ „Nekik köszönhető a magyar vívósport technikai újjászületése.” [GE 1928, 85.]

¹⁰⁷ „Amint Arlow mester mondta, de nem vettük át az olasz iskolát...” [GE 1928, 85.]

eltűnjenek. A magyar vívó nyugodt, hidegvérű, nem szalad el, nem szereti a felesleges ugrálást s a karddal való sok hadonászt,¹⁰⁸ kitűnően véd, villámgyorsan alkalmazza az elővágásokat, szóval *realis vívást* űz. Az olasz mestereknek köszönhetjük, hogy a mechanika szükségességére rámutattak s megtanítottak a tempóra, amely a vívásnak a lelke. Amikor tehát ezeket megtanultuk s az egész olasz rendszert átdolgoztuk, hozzáidomítottuk azt a mi saját természetünkhöz és vérmérsékletünkhöz s megszületett az új magyar vívórendszer, amelyhez még azok az olasz vívómesterek is kénytelenek voltak alkalmazkodni, akik nálunk letelepedtek. Nagy Béla dr. mondta el számtalanszor: „*Magyar vívás ez már, mert magyarok űzik és adnak lelket annak.*”

Amikor 1900-ban megrendeztük az első magyar vívóbajnokságot, az új magyar rendszer már dominált. Első kardbajnokunk Porteleký László dr. (MAC), a kitűnő all-round atléta. Ugyanekkor a magyar rendszer megindul hódító körútjára. A nagyszerű külföldi sikereknek legkiválóbb reprezentánsai: Iványi Gyula, Mészáros Ervin, Zulavszky Béla, Békéssy Béla, Szántay Jenő, számtalan bajnokságnak és nagy díjnak győztesei. Nem tudom megállni, hogy ez utóbbi háromnak, Zulavszky, Békéssy és Szántaynak, a MAC hősi halottainak, a magyar vívósport e három testőrének, a talpig gentleman-eknek emléket ne emeljek ez alkalommal is. A legnagyobb alakjai maradnak a magyar vívósportnak s a késő nemzedékeknek örökké élő mintaképei, kik megmutatták, miként kell a hazáért élni, dolgozni és meghalni.

Az 1900-as évekkel megindult az újjáéledt magyar kardvívás reneszánsza. Trieszt, Milánó, Bécs, Prága, Ostende, Gand jelzik azokat az állomásokat, ahol a magyar vívás ámulatba ejtette a világot. De leginkább London és Stockholm.

Az 1908-ik évben rendezett londoni olimpiai játékokra teljes készültséggel vonultak fel a magyar vívók. Tudtuk, hogy az apróbb csete-paték után ez lesz az igazi erőpróba, a döntő ütközet.¹⁰⁹ Az eredmény felülmúlta legvérmesebb reményeinket is. A kard egyéni olimpiai bajnokságot Fuchs Jenő dr. a magyar Rákosi Gyula mester tanítványa nyerte meg, 2. Zulavszky Béla, 3. Gobbold de Lobsdorf (Prága),¹¹⁰ 4. Szántay Jenő, 5. Tóth Péter, 6. Werkner Lajos, 7. Doorman (Hollandia), 8. De La Falaise (Franciaország). A nyolc között öt magyar volt. De sportértékben még nagyobb volt a kardcsapat győzelme. A németek és csehekkel szemben: Fuchs, Gerde, Tóth, Werkner; az olaszokkal szemben pedig Földes, Fuchs, Gerde, Tóth állottak ki és győztek. Összes ellenfeleinket megvertük, köztük a legerősebbet, az olasz válogatott legénységét, 11:5 arányban. Az olasz csapat vezetője leverten mondta: „*Uram, ez nemzeti szerencsétlenség Olaszországra!*” Mire a német delegátus

¹⁰⁸ „...nem szereti... a lármás kiabálást; ...jól tartja a távolságot...” [GE 1928, 85.]

¹⁰⁹ 102. sz. lábjegyzet [GE]: Úgy a londoni, mint a stockholmi olimpiai játékokon én voltam az atléták trénera, de egyúttal a vívók tréningjében is részt vettem, amidőn időm engedte és a versenyeken is segítségükre voltam a vívóknak.

¹¹⁰ Helyesen: Vilém Goppold von Lobsdorf (1869 –1943) cseh vívó olimpikon. A londoni olimpián kardvívásban egyéniben és csapatban is bronzérmes lett.

komolyan jegyezte meg: „*C'est a pleurer*” (Biz, ez sírni való). A komoly, szűkszavú londoni sportlapok telve voltak a magyar győzelem méltatásával. A *Sporting Life* *A magyarok nagyszerű kardvívása* cím alatt többek közt ezt írta: „*A tegnapi vívást, amely előkelő tömeget vonzott a vívóporondra, hosszú időre emlékezetessé teszi a magyarok csodálatos tudása és ügyessége a kardcsapat-versenyben.*”

Az első nagy erőpróba tehát meghozta a kitűnő szervezésnek, a kitartó munkának és a magyar rátermettségnek pompás gyümölcsét. A másik nagy erőpróba Stockholm volt. Már ekkor a magyar kardvívás világhírt szerzett. De helyzetünk nehezebb volt, mert a támadás ellenünk irányult. Bízunk, mert igazán legjobb tizenkét emberünket állítottuk ki. Békéssy, Berti, Dunay, Földes, Fuchs, Gerde, Mészáros, Paizs, Tóth, Schenker, Werkner és Zulavszky.

Hatvankét bajnokság s a magyar lobogó megannyi diadala fűződött e nevekhez. Ellenfeleink is rettenetes erővel jelentek meg: 140 vívó gyűlt össze a vívóstadion csarnokában, valamennyi nemzete büszkesége, diadalmas csaták győztesei. A tör- és párbajtőrvívásban az olaszok és belgák tűntek ki, különösen Nedo Nadi, Itália szemefénye. A kardcsapatverseny következett. Izgatottan, de bizalommal mentünk ki a versenyre. Békéssy elmondta a magyar huszármiatyánkat: „*Uram Isten, ne segíts bennünket, de ellenfeleiket se, Te csak nézzed!*” Két napig tartó erős küzdelemben megvertük az előmérkőzésben az osztrákokat, az olaszokat és a németeket. Így jutottunk a döntőbe Ausztriával, Csehszaggal és Hollandiával együtt. Itt Hollandia rokonszenves csapatát 13:3 arányban könnyen vertük, mire ismét Ausztriával álltunk szembe. Ez volt a döntő, amelyben nehéz küzdelem után 11:5 arányban győztünk. Miénk lett újból a kardcsapat világbajnoksága s Bárczy István polgármester által Budapest nevében a nemzetközi olimpiai bizottság rendelkezésére bocsátott gyönyörű vándordíj. Az ezután következő egyéni kardverseny utolérhetetlen eredmény a vívósport történetében. Az elődöntő 24 embere között 12 magyar. Egyetlen egy se esett ki és csak az olasz Nadi tudott a döntőbe bekerülni, mellette 7 magyar. A bajnokságot ismét Fuchs Jenő dr. nyerte, megismételve londoni diadalát. Nagyszerű művészet, tudás és főként rendíthetetlen acélidegei szerezték meg Fuchs Jenőnek a babért.

A stockholmi olimpiász az újraéledt magyar vívóművészet teljes, tökéletes, mindent felülmúló diadala volt.

*

Mióta a Nemzetközi Olimpiai Bizottság minden négy évben megrendezi a modern olimpiai játékokat, ezek képezik a részvevő nemzetek sportbeli haladásának fokmérőit. Az itten felmutatott eredmény jelzi, hogy valamely nemzet egy-egy sportjában visszaesés, pangás, vagy fejlődés állott-e be. Ennek alapján tehát nyugodtan hirdethetjük, hogy a Londonban megszerzett kardhegemónia még mindig a magyar vívósport birtokában van.

Az 1924-ben, Párizsban megtartott olimpiai játékok a magyar vívósportnak első erőpróbája volt a háború után. A párizsi, amszterdami, Los Angeles-i és berlini versenyek részletes leírásától ezúttal eltekintek már csak azért is, mert azok egyrészt a közelmúltban folytak le és az újságok azoknak minden részletéről hűen értesítették a nagyvilágot, másrészt pedig a közönség érdeklődése a sport iránt a háború után annyira megnövekedett, hogy bizonyára mindenki élénken emlékszik még azokra a páratlan izgalmakra, amelyek az említett olimpiai játékok alkalmával a magyarok küzdelmeit kísérték.

Várakozásainkban Párizsban sem csalódtunk, kivéve a kardcsapatversenyt, amelynél az olaszok a második helyre szorítottak bennünket. Az egyéni kardbajnokságot dr. Posta

Sándor,¹¹¹ az ugyanazon évi magyar kardbajnok és a Keresztessy-émlékverseny („*Legjobb magyar kardvívó*” cím) győztese küzdött ki magának a magyar Garayval és a francia Ducret-vel folytatott holtverseny után, akiket nagy fölényrel győzött le. 2. lett Ducret, 3. Garay János, 4. Schenker Zoltán. A kardcsapatban vívtak: Berti, Posta, Schenker, Rády, Tersztyánszky, Uhlyarik, Garay. Tőr csapatunk várakozáson felül jól szerepelt, amennyiben a harmadik lett. Tagjai voltak: Berti, Posta, dr. Lichteneckert István, Schenker, Tersztyánszky. Párizsban először rendezték meg a női tőrversenyt is, amelyben a magyar Tary Gizella a 6-ik helyet foglalta el.

Az 1928-ban, Amszterdamban lezajlott olimpiai játékok ismét a magyar kard fölényét bizonyították be. Olimpiai kardbajnok lett: vitéz Tersztyánszky Ödön alezredes,¹¹² ugyanez évi magyar kardbajnok, miután fiatal honfitársát, Petschauer Attilát holtversenyben legyőzte. 2. Petschauer, 3. Bino Bini, 4. Marzi, 5. Casimir, 6. De Vecchi, 7. Ducret, 8. De Yong, 9. Lacroix, 10. Van der Wiel, 11. Thomson.

A kardcsapatversenyben fényes elégtételt vettünk az olaszokon a párizsi olimpiai eseményekért. A győztes magyar csapat minden tagja kiváló volt. Tagjai: Petschauer, dr. Gombos, Glykaisz, Rády, Garay, Tersztyánszky. A tőr csapatversenyben némi visszaesés mutatkozott a párizsi szerepléshez képest, amennyiben csak az ötödik helyre került a magyar tőr csapat, melynek tagjai voltak: Rozgonyi, dr. Tóth, Piller, Kalniczky, Rády, Tersztyánszky. A női tőrversenyben, amelyet a kivételes képességű német Helen Mayer nyert meg, a magyar Dani Margit a 6. helyre került.

Az olimpiai játékok sorrendjében 1932-ben a Los Angeles-i, 1936-ban a berlini következik. Az 1940-es olimpia, amelyet Helsinkiben kellett volna megrendezni, a háború következtében elmaradt. Úgy a Los Angeles-i, mint a berlini olimpia is a magyar fegyverek és a magyar vívók kitűnőségét hirdette. Los Angeles-ben a sokszoros magyar tőrbajnoknő, Bogáthy Erna harmadik helyezést nyert a győztes Ellen Preiss és az angol Guinness mögött. Nagy fölényrel megnyertük a kardcsapatbajnokságot és az az évi magyar kardbajnok, Jekelfalussy Piller György 8 győzelemmel kivívta nemzetének az olimpiai kardbajnokságot. 2. Gaudini, 3. Kabos, 4. Casimir, 5. Petschauer, 6. Huffman, 7. Osier, 8. Armitage, 9. Salafia.

Piller György egészen külön egyéniség a magyar kardvívás terén. Utolérhetetlen taktikai tudásával és kiváló tempóérzékelével, mint versenyző, iskolapéldát nyújtott.

¹¹¹ 103. sz. lábjegyzet [GE]: Dr. Posta Sándor tréningjét az olimpia előtt két éven keresztül én vezettem a legsportszerűbben összeállított terveim alapján, amelyet Posta a lelkiismeretes sportember pontosságával tartott meg.

¹¹² 104. sz. lábjegyzet [GE]: Nagyszerű győzelme után még egy év sem telt el, amikor vitéz Tersztyánszky Ödön alezredes egy szolgálati úton történt motorkerékpár-szerencsétlenség következtében kapott súlyos sérülésébe belehalt.

A berlini olimpiai játékok még eredményesebbek voltak a magyarokra nézve. A női törbajnokságot Elek Ilona nyerte, 7-ik lett Varga Ilus. Az egyéni épébajnokságban Bay Béla dr. 9-ik lett, dacára annak, hogy a bajnokot, Riccardit és a Los Angeles-i bajnokot, a világhírű Cornaggia-t megverte. Olimpiai kardbajnok Kabos Endre lett. 2. Marzi, 3. Gerevich, 4. Rajcsányi, 5. Pinton, 6. Gaudini, 7. Sobik, 8. Losert, 9. Neuckert. A kardcsapatbajnokságban, miután a dánokat 16:0-ra és Uruguay csapatát 14:2-re verte, a magyar csapat Olaszország csapata felett 9:6 arányú győzelmet aratott. A csapatbajnokságban Rajczy Imre dr. vitte el a pálmát.

Az európai vívóbajnokságok értékben nem sokkal maradnak el az olimpiai versenyektől. A bajnokságok keretében rendezett európai kardbajnokságok eddig kivétel nélkül a magyar penge diadalát hozták meg s így nagy mértékben hozzájárultak a magyar vívás világhíréhez.

108. *A magyar vívósport szervezete*

A vívósport szervei, mint a többi sportágban is, társadalmiak, szakmabeliek és hatóságiak. A társadalmiak végzik a sport szervezését és igazgatását, a szakmabeliek pedig a tanítást és nevelést. A hatóságiak mindkettőnek támogatására vannak, működésüknek törvényes szentesítést nyújtanak és ellenőrzik a sportegyesületek és testületek alapszabályszerű működését és ha ezen valami sérelem esik, a jogrendet helyreállítják.

A történelmi részben említettem, hogy Magyarországon a vívás mint sport 1895-ben indult meg, amikor a Magyar Athletikai Club nemzetközi vívóversenyt rendezett. A szabályokat a klub vezető vívói készítették el (Iványi Gyula, Fery Oszkár, Tasnády Endre), amelyeken a tapasztalat kíváncsi és a külföldi szokások tekintetbevételével később javítottak. Ezeket az úgynevezett klubszabályokat használták az 1896-iki millenniumi nemzetközi vívóversenyeken is.

1897-ben alakult meg a Magyar Athletikai Szövetség s többféle szakosztálya között felállította a vívószakosztályát is. Ez a szakosztály, illetve előadója Hámory László dolgozta ki 1899-ben az első szabálykönyvet (sárga könyv), amelyet a következő előadó, Gáspár Artúr azután átdolgozott. A következő szabálykönyv, az úgynevezett zöld könyv volt, amelyet a Magyar Athletikai Szövetség 1902. április 4-én tartott ülésén fogadott el, s még ez évben az meg is jelent. A zöld könyv elkészítője Nagy Béla dr. volt, akinek ez volt első számottevő előadói munkája. Ettől kezdve dr. Nagy Béla fáradhatatlan munkássággal, fényes tehetséggel, a magyar vívósport iránt táplált nagy szeretetével és szakképzettségének teljes erejével látott a magyar vívósport kiépítéséhez, melynek hosszú időn keresztül, úgyszólván 1924-ben bekövetkezett haláláig irányítója, szervezője és a nemzetközi vívóéletben is ritka elismerésben részesülő vezére volt.

A zöld könyv a konvencionel¹¹³ tusszámítás alapelvét kodifikálta s Nagy Béla kiváló bölcsességgel megszervezett hírverése következtében ezek az alapelvek meghódították a külföldet is. A MASZ még egy szabálykönyvet adott ki 1911-ben (vörös könyv), amely már a nagy nemzetközi vívóversenyek tanulságai alapján kialakult és általánosan elfogadott felfogásokat is tekintetbe vette, de még mindig szigorúan a konvencionel tusszámítást tartotta szem előtt.

¹¹³ Konvencionális.

A stockholmi olimpia versenyeken kivívott nagyszerű magyar kardgyőzelmek páratlan lendületet adtak a magyar vívósportnak. A vidék is kezdett mozgolódni és szervezkedni. A sportéletben már akkor mindinkább kifejezésre jutott az a nézet, hogy minden sport részére külön szövetség alakítandó. Nagy erővel és hírveréssel indult meg a MASZ vívószakosztályában lévő vívóegyletek részéről is az elszakadási mozgalom, amelynek legtüzesebb harcosa dr. Steger H. György és klubja, a Nemzeti Vívó Club volt. A tábor folyton erősödött és amidőn dr. Nagy Bélát is meggyőzték a külön szövetség felállításának szükségességéről, minden akadály elhárult és 1914. év tavaszán megalakult a Magyar Vívó Szövetség. Első elnöke Beöthy Pál, a képviselőház akkori elnöke, ügyvezető elnöke pedig dr. Nagy Béla lett.

A szövetség életének első öt évében majdnem teljes tétlenségre kényszerült, mert a háború az összes sportok között talán a vívósport működését bénította meg a legjobban. A háború után is csak nehezen indult meg és kapott lábra a vívás. A veszített háború és a nyomában járó általános lelki levertség mindenütt s így a sportban is éreztette hátrányos hatását. Sok világhírű vívónk, köztük a legelsők: Zulavszky Béla őrnagy, Békéssy Béla huszárszázados és Szántay Jenő huszárfőhadnagy hősi halált haltak. A vívósport vezérét, dr. Nagy Bélát kezdődő betegsége meggátolta abban, hogy működését a régi erővel és lelkesedéssel újból megkezdje. A szövetség új elnöke, örgróf Pallavicini György és ügyvezetője, Krencsey Géza székesfővárosi műszaki főtanácsos, a klasszikus vívás egyik legkiválóbb képviselője, nagy becsvággyal és sok sportdiplomáciai eredménnyel vezették tovább a szövetség ügyeit s az összes vívótényezőknél: szövetségnek, egyesületeknek, régi bajnokvívóinknak és kitűnő mestereinknek összefogása s fáradságot nem kímélő munkája meghozta végre az első eredményt, a párizsi olimpia sikert, amelyet azután a többiek követtek.

Az amszterdami olimpia játékokra már Rakovszky Iván, a szövetség harmadik elnöke vezette vívóinkat, akik teljes győzelmet arattak a többi nemzetek kardvívói felett. Krencsey Gézától, ennek halála után az ügyvezetést Filótás Ferenc huszárezredes vette át, aki rendkívüli tettvágygal és nem kevesebb hozzáértéssel vezette a szövetség ügyeit. Működése alatt választotta meg a szövetség közgyűlése elnökéül Albrecht királyi herceget, aki elnökségének kezdetétől fogva nagy kedvvel és szeretettel foglalkozik a Vívószövetség ügyeivel és mindazokkal a kérdésekkel, amelyek a magyar vívósporttal összefüggésben vannak, Filótás Ferencet időközben Szilaveczy Lajos rendőrfőkapitány-helyettes, majd Nagyszombathy Miksa m. kir. altábornagy váltotta fel. Ez utóbbi már eddig is mélyreható újításokat vitt keresztül a vívószövetség életében és készülöben vannak a további újítások is.

A szövetség 1940. év végén adta ki magyar nyelven a Nemzetközi Vívó Szövetség szabályait, amelyek a Magyar Vívó Szövetségre és egyesületeire is a jövőben kötelezők lesznek. Szakmabeli vívószervnek tekinthetjük a vívómesterek egyesületét és a mester-vizsgáztató bizottságot.

109. *A magyar vívómesterek egyesületei*

A kilencvenes évek¹¹⁴ után két vívómester-egyesület működött. Az egyik az előbb alakult Magyar Vívómesterek Egyesülete, amelynek említésre méltó tagjai voltak: Halász Zsiga, Rákossi Gyula,¹¹⁵ lovag Arlow Gusztáv, Lovas Gyula, Vízay Károly, továbbá a pár évvel később keletkezett a Hivatásos Vívók Egyesülete,¹¹⁶ ennek mintegy negyven tagja volt,

¹¹⁴ Gerentsér az 1890-es évekről ír.

¹¹⁵ Rákossi (Rákossy) Gyula (1865–1936)

¹¹⁶ Az új szakmai szervezet 1908-ban alakult meg.

köztük: Fodor Károly, dr. Gerentsér László, Hollóssy Jenő, Izecseszkul Leó, Katona János, Schlötzer Gáspár és tiszteletbeli tagok voltak a hazánkban tevékenykedő kiválóbb olasz mesterek, elsősorban lovag Italo Santelli.

Mindkét mesteregyesületnek joga volt alapszabályaik értelmében mestervizsgákat tartani és mesterokleveleket kiállítani. A két egyesület közül azonban egyik sem élvezte a hatóságok, vagy a vívószövetség jóindulatú támogatását, tehát a vívómesterség a teljes közöny következtében a szabadon űzött foglalkozások közé sodródott teljesen. Mindenki nyithatott vívótermet és taníthatott anélkül, hogy bármely tényezőnek joga lett volna a „kontárokat” ellenőrizni és romboló munkájukat megakadályozni.

Mindezek dacára a vívómesterség is ballagott valahogy előre, mint ahogy sok minden ment magától ebben az istenáldotta országban. Ment, haladt s talán fejlődött is anélkül, hogy valaki sokat törődött volna a dolgokkal és ügyekkel. Így voltunk valamikor a sporttal, és természetesen a vívósportokkal is. Egy ember volt, aki kormányozta a magyar vívóügyet, elkészítette a versenyszabályokat, felvilágosította, sőt nem egyszer irányította is a külföldi szövetségeket, vezette a bíraskodást, előkészítette az olimpiai és egyéb külföldi nagy versenyeket, megteremtette a vívósport irodalmát és hírlapirodalmát, és végül mint az Országos Testnevelési Tanács alelnöke mindig kiharcolta azokat az erkölcsi és anyagi támogatásokat, amelyek nélkül vívósportunk szekere kátyúba jutott volna. Ez a férfiú dr. nagy Béla volt, megteremtője és lelke a magyar vívósportnak, mint ahogy Stankovits Szilárd volt a magyar atlétikának.

Nagy Béla sokoldalú tevékenységének ellenére vívósportunknak voltak olyan területei, amelyeket ő is elhanyagolt, sőt – később rájöttem – készakarva hanyagolt el. Ezek között volt a vívómesterkedés és képzés ügye. Igaz, hogy Nagy Béla volt az első, sőt talán egyetlen amatőr vezérember (Filótás Ferencet kivéve), akinek figyelme kiterjedt a mesterekre is, de nem magára a testületre és sajnos, nem a vívómesterkedés legfontosabb részeire. Volt három-négy kedvenc mestere, akiket tűzön-vízen keresztül támogatott, de a mesterek – mint a vívás oktatói és terjesztői – nem érdekelték.

Ha van Nagy Béla rendkívül értékes, sőt korszakalkotó működésében hiba és tévedés, akkor az itt volt, itt, a mesterügy elhanyagolásában. És hibáját fokozta az, hogy hosszú időn keresztül ő volt az egyetlen hatalom a vívósportban, aki okosságával, szakértelmével és széleskörű befolyásával minden nehézséget áthidalhatott volna. S egy olyan kitűnően képzett és egységes pedagógiai alapon álló mestergárdát nevelhetett volna, aminővel az olasz és francia vívósport dicsekedhetett századokon keresztül.

Minden foglalkozás vagy hivatás valami tudáshoz, képességhez, képesítéshez, valami joghoz van fűzve hazánkban. Vívómester a múltban egész mostanáig az lehetett, aki magát ennek kinevezte; vívómestereink egy része – sajnos – az élet hajótörőiteiből került ki, ami a vívósportnak, különösen vidéken, igen sokat ártott. Csodaszámba megy, hogy a nagy Keresztessy József után is akadt néhány kiváló vívótehetség, aki a saját szorgalmából, úgyszólván minden segítség és támogatás nélkül, az egyéni vívóművészet és nevelői tudás olyan magas fokára jutott, mint bármelyik külföldi híresség.

A gazdasági nyomor és a nehéz megélhetés mindig több és több egyént sodort a vívómester pályára, ahol – mint észrevették – képesség és képzettség nélkül is lehetett boldogulni. Legjobban érezték ezeket a bajokat az „elismert” vívómesterek, akiknek a panaszai, felszólalásai és tiltakozásai végre határozott lépésre bírták az Országos Testnevelési Tanácsot,

amely főtitkára dr. Szukováthy Imre útján 1927. február elején tanácskozássra hívta össze a két szembenálló mesteregyesület vezető férfijait. Már az első összejövetel alkalmával megtörtént a megegyezés. A két egyesületből egybeolvadás útján keletkezett Magyar Vívómesterek Országos Egyesülete 1927. február 20-án tartotta meg alakuló közgyűlését, amelyen elnökül Rákossi Gyula és ügyvezetőül dr. Gerentsér László vívómestereket választotta meg.

Az új egyesület teljes eréllyel látott a vívómesterképzés, képesítés, vizsgáztatás és egyéb, a vívómesterek erkölcsi, társadalmi és anyagi helyzetét érintő ügyek elintézéséhez s rövid pár év alatt jelentős eredményeket ért el a mestertovábbképzés terén is.

110. *A Magyar kir. Vívómester Vizsgáló Bizottság*

A vívómester-kérdések végleges rendezését gróf Klebelsberg Kuno m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1928. év január 31-én kinevezett M. Kir. Vívómester Vizsgáló Bizottság megalakulása és a bizottság által hozott intézkedések hozták tető alá. Ezek között legfontosabbak voltak: a mesteri diplomák rendezése, a vizsgáztatás módjainak megállapítása és annak a miniszteri rendeletnek a kiadása, amely szerint 1929. október 1-től az ország területén nyilvánosan csak olyan egyén taníthatja a vívást és nyithat vívóiskolát, akinek mesteri oklevelét az erre illetékes fenti bizottság állította ki.

A bizottság működését és annak irányelveit az 1929. évben a „M. Kir. Állami Vívómester Vizsgáló Bizottság Szervezeti Szabályzata és Ügyrendje” cím alatt adta ki egy füzetben. A vívómester vizsgálóbizottságot gróf Klebelsberg Kuno miniszter 1931. április 27-én a január 1-től számított három évre újra kinevezte, de a bizottság a háromévi mandátum eltelté után újabb kinevezést nem nyert.

111. *A m. kir. állami Sportmester Vizsgáztató Bizottság*

Dr. Hóman Bálint m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1939. július 11-én 114.000/1939. számú és a Budapesti Közlönyben megjelent rendeletével felállította a m. kir. állami Sportmester Vizsgáztató Bizottságot. A rendelet értelmében a bizottság felállította szakosztályait minden olyan sportág számára, amely oktatásának engedélyezését a m. kir. belügyminiszter állami vizsgáztató bizottság által kiállított oklevél megszerzésétől teszi függővé. Ezek a sportágak a m. kir. belügyminiszternek az 1939. október 5-én a Budapesti Közlönyben megjelent rendelete szerint a labdarúgás, ökölvívás, síelés, tenisz, úszás és vívás.

II. fejezet

Jegyzetek Gerentsér vívástörténeti tanulmányához

Ebben a fejezetben az olvasó a Gerentsér-tanulmányhoz (1944) – jelölése [GE] – kapcsolódó jegyzeteket találja meg. Ezek segítségével lettek helyesbítve a szövegben található apróbb hibák.

1. Az első magyar vívókönyvet 1839-ben adta ki Domján, miközben az első olasz vívókodex 1410-ben készült, az első spanyol vívókönyvet, Pedro Monte művét – *Exercitiorum Atque Artis Militaris Collectanea* (nyersfordítás: Összegyűjtött harcművészetek és gyakorlatok) – pedig 1509-ben nyomtatták ki. (Lásd még az V. fejezetet.)

2. Mi a vívás? Mikor válik önálló, önmagáért folytatott művészetté?

Ez egy nagyon fontos rész, hiszen a szerző megpróbálja meghatározni a vívás fogalmát, majd a definíció alapján megállapítani, hogy tulajdonképpen mikortól is kezdődik az általa behatárolt vívás korai története. Gerentsér már 1928-ban kísérletet tett a vívás pontos definiálására: *a)* a szó tágabb értelmében: eszközös küzdelem állatok, emberek ellen, és *b)* a szó sokkal szűkebb értelmében: párbaj- és sportvívás.

„Mai értelmezésben a vívás alatt különleges fegyverek ésszerű használatát értjük önvédelem és támadás céljából, páros viadalban, meghatározott és egyenlő szabályok és feltételek mellett. E meghatározás szerint tehát a mai vívás, attól a vívástól, amely a csatára készülő harcos oktatásának elemei közt szerepel, s amelyre a magyar nyelv nem is a vívás, hanem a viaskodás szót használja [...] Ha tehát tanulmányozni akarjuk a vívás történetét, azokban az időkben kell kutatásainkat végeznünk, amikor a vívás már külön célokra törekvő, önálló, tudományos szabályok szerint való, önmagáért folytatott művészetté vált, vagyis, amint mondani szokták l'art pour l'art (művészet a művészetért).” [GE 1928, 3]

A szövegben kimondottan félrevezető az *önvédelem* kifejezés, mert erről mostanság már inkább a *jogos védelmi helyzet* juthat eszünkbe, amikor egy megtámadott ember (vagy a körülmények miatt a támadás azonnali bekövetkezését megalapozottan feltételőző ember) felfegyverkezve is megvédheti testi épségét. A *különleges fegyverek* kifejezés nem kevésbé félrevezető: egy párbajszabalya még értelmezhető különleges fegyverként, viszont a sportban használatos eszközökre határozottan jobb a vívóeszköz, gyakorlófegyver stb. kifejezések alkalmazása. Az ilyen sporteszközökkel csak jelzik a szimbolikus találatot, de nem okoznak velük (komolyabb) sérülést, mint az éles fegyverekkel. A fenti szövegben Gerentsér a XX. század 20–30-as éveinek sportvívását definiálja – esetleg kiterjesztve a korabeli párbajvívásra –, ugyanakkor a vívás története jóval korábbi, mint a sportvívás kialakulása.

Az elképzelhető vívásfajták megközelítőleg teljes felsorolása:

a) katonai vívás¹¹⁷ alakzatban:

aa) gyalogosan: pl. pajzsfalban: hoplita, római légiók stb.;

ab) lovon: egy lovasroham kezdeti fázisában (gyalogság ellen, lovasság ellen);

¹¹⁷ Fontos szempont: érdemes összevetni, hogy mit tanítottak az egyszerű katonáknak (pl. 1917-es szabályzat a honvéd lovasság részére, Angelo brit katonai szabályzatai) meg milyen szintű vívást oktattak a tiszteknek.

- b) egyéni, kardos párharc csatamezőn (lovon, gyalogosan):
 ba) akár rendes csatában (pl. az alakzat felbomlása után);
 bb) akár kihívásos pl. török-magyar párviadalokban;
 bba) nem halálos küzdelmek kezdő végvári vitézeknek (gyakorlatilag lovagi torna);
 bbb) halálos küzdelmek;
- c) önvédelem (pl. Ms. I.33), nem azonos fegyverek, több támadó egy ellen;
- d) perdöntő párbaj (istenítélet), bajviadal;
 da) viták rendezése a germánoknál (pl. *Sachsenspiegel*);
 db) skandináv *Holmgang*;
 dc) olyan párbajok, amire középkori vívómesterek készítettek fel a feleket.
- e) kardvívás a különféle lovagi tornákon (*Kolbenturnier* is):
 ea) klasszikus lovagi tornák;
 eb) változat: kezdők „gyakorló” küzdelme török-magyar párviadalok során (= *bba*));
- f) korai, XVI-XVII. sz. kardpárbajok minimális szabályokkal: gyakran nem voltak párbajsegédek, vagy ha igen, akkor ők is párbajoztak; nem volt kötelező az egyforma fegyverzet¹¹⁸; a különböző „piszkos” trükkök alkalmazása: felrúgott por, kalap dobása az ellenfél arcába stb. („*a párbajok nemcsak különösen vadak voltak, de gyakran minden lovagiasságot is nélkülöztek*” [GE 1944]), illetve ezek olaszországi előzményei: lesből támadás, többen egy ellen;
- g) becsületbeli kardpárbaj (XX. sz. első harmadának szokásait rögzítő felosztás):
 ga) első vérig (1. fokozat);
 gb) harc képtelenségig és végkimerülésig (2. fokozat);
 gc) különösen katonák között, „*auslaufen lassen*”-elv alapján a sérülés dacára folytatják a küzdelmet (3. fokozat);
 gd) „*mit abgetretenen Sekundanten*” (4. fokozat);¹¹⁹
- h) „sportvívás” (az újkori *Fechtschule* díjvívás; a katonai tanintézményekben oktatott vívás; modern sportvívás). Ennek a definícióját Ozoray könyvében találjuk: „*A kardvívás - vágásra és szúrásra egyaránt alkalmas vívókarddal - az ellenfél jelképes legyőzésére irányuló párharc. Jelképes legyőzésről azért beszélünk, mert a kardvívás - mai sportszerű értelemben - nem az ellenfél megsebesítésére irányuló, életre-halálra menő párharc, hanem egészséges, testet-lelket erősítő, nevelő hatású sport.*” [OZ, 8] A középkori, kora újkori német díjvívásokon a találat nem volt annyira jelképes: az életlen vívókard (féder) lapjával vérző sebet kellett ejteni az ellenfél hajás fejbőrére;
- i) népi játékok (egyiptomi botvívás; törzsi botvívások; velencei, pisai hídcsaták: védő-felszerelés (rácsos sisakok, mellvérték), botok, pajzsok)¹²⁰;

¹¹⁸ Pl. az egyik félnél csak rapír volt, a másiknál rapír és háritótör. Megtörtént eset 1578-ban a királyi kedvencek párbaja során (*Duel des Mignons*).

¹¹⁹ „*A kardpárbaj legsúlyosabb módja az élet-halál küzdelem, amelyet a német szakkönyvek úgy fejeznek ki: »mit abgetretenen Sekundanten«, ami annyit tesz, hogy a legsúlyosabb feltételű párbajt a sebek dacára nem hagyják abba, hanem megállás nélkül addig folytatják, míg a felek egyike a küzdőtérén marad.*” [GE 1944, 277-278] Ilyenkor a párbajsegédek nem avatkoznak be a párbaj menetébe, csupán megfigyelőként vannak jelen.

¹²⁰ Pisában 1568 és 1807 között, évente rendezték meg ezeket a csataszerű küzdelmeket (*Gioco del Ponte*), ezek előzménye volt az 1264-től ismert *Mazzascudo* rendezvény (Buzogány és pajzs).

j) gladiátorok kardvívása:

- ja) „*sine missione*”: római gladiátorok fegyveres küzdelem életre-halálra;
- jb) véres látványvívás a római arénákban, amikor nem az ellenfél megölése volt a cél; később életlen fegyverek használata;
- jc) XVIII. századi brit „gladiátorok”: pl. Figgs;

k) „*bestimmung Mensur*” német nyelvterületen: műpárbaj és bátorságpróba (ezért külön kategória).

És megközelíthető a kérdéskör onnan is, hogy miről maradtak fenn részletes vívóanyagok – nem apró morzsák, hanem legalább néhány oldalas feljegyzések, amiből rekonstruálni lehet konkrét vívótechnikákat. A felsorolt vívásfajták közül jelenleg a következő változatokról rendelkezünk részletes – a hiteles rekonstrukciót lehetővé tevő – leírásokkal: ab), ba), c), d), ea), f), g), h), jc) és k). Ezen ismert vívóanyagok közül a Walpurgis-kódex (1270–1320) a legrégebbi forrásunk, tehát innentől számíthatjuk a tanulmányozható vívás kezdetét. Minden korábbi vagy részletesebb technikai leírás nélküli vívás inkább csak feltételes rekonstrukcióként értelmezhető, amit mindig azzal a kitéttel érdemes ismertetni, hogy az adott vívás a *talán ilyen lehetett* kategóriába tartozik.

Összefoglalva: véleményem szerint a vívás fogalma nem szűkíthető a „sportvívásra” (h) – ezen belül a XIX. század során kialakuló sportvívásra –, mert ellenkező esetben számos vívásfajta kimaradna a tanulmányozásra érdemes változatok köréből.

3. Természetesen mindkét állításon csak mosolyogni lehet, hiszen ezeket semmilyen írott forrás sem támasztja alá. Az ókori indiai vívásról szinte semmi értékelhető forrásunk nincs. Az egyik legkorábbi ábrázolás, amelyen vívójelenet látható, az ősi Egyiptomból való: ezen pálcavívást láthatunk. A küzdő felek olyan kezdetleges fejképet viselnek, ami a homlokot, a fület, az állat védi az ellenfél pálcacsapásaival szemben, valamint egyszerű alkarvédőket. (Medinet Habu, III. Ramszesz sírja, i. e. 1156 körül.) A szép legendákon túl az európai vívókönyvek hatalmas gyűjteménye reális lehetőséget kínál a vívómúlt alapos feltárására. Csak a SAGA adatbázisa legalább 3113 bejegyzést tartalmaz 1290-től napjainkig. (Ezzel részletesebben majd az V. fejezetben fogunk foglalkozni.)

4. Pere Amiot, azaz Amiot atya, teljes nevén: Jean Amiot (1718–1793) jezsuita szerzetes, csillagász, történész, a francia kínai misszió tagja volt. 1772-ben ő fordította le francia nyelvre Szun-ce *A háború művészete* címen ismert ókori katonai kézikönyvet. Ez volt a mű legelső nyugati nyelvű fordítása.

Az első bizonyítottan létezett dinasztia a Sang-dinasztia volt, amely az i. e. XVIII–XVII. században jutott hatalomra a kegyetlenségéről és züllöttségéről híres utolsó Hszia-házi (Xia) uralkodó, hatalmának megdöntésével. A királyok befolyása a Sárga-folyó középső és alsó szakaszának, illetve ezek mellékfolyóinak völgyére terjedt ki, tehát a mai Észak-Kína jelentős része az uralmuk alatt állt. A Hszia-dinasztia hagyományosan az első kínai dinasztiának tekintett uralkodóház, amely az i. e. XXIII–XVIII. század közti mintegy fél évezredig uralkodott. Ezen idő alatt a későbbi kínai források – *Bambusz-évkönyvek*, az *Írások könyve* és *A történetíró feljegyzései* – szerint 17 király váltotta egymást a dinasztia élén. A Hszia-dinasztia kérdése azonban meglehetősen problematikus. A régészeti leletek nem bizonyítják, hogy ekkoriban Kína területén létezett volna valamiféle egységes állam, és az ilyen nevű dinasztia létét sem igazolja semmi. Annak beazonosítását, pontosan ki is volt Chin-Non-

Sonan-Yuan teljesen felesleges elvégezni, mivel ő még az első – meglehetősen bizonytalan források alapján meghatározott – kínai dinasztia *előtt* „uralkodott”, így létezése erősen megkérdőjelezhető.

Mivel Kínában a korai bronzkor kezdete i. e. 2100-ra tehető, így természetesen i. e. 2722-ben semmiképpen nem készülhettek vasból a kínai fegyverek. I. e. 1500 körül kezdenek a helyi mesterek ipari mennyiségben előállítani bronz eszközöket és fegyvereket.¹²¹ Nehezen hihető az az állítás, hogy „a kínaiak 27 századdal Kr. e. ismerték majdnem a mi összes fegyverünket”, mivel abban a korban még a bronzkorszak sem kezdődött el Kínában, így számos acélból készült, európai kardtípus garantáltan ismeretlen volt számukra. Továbbá akkoriban szinte biztosan nem ismerték még a szablyát, valamint nem tudunk arról, hogy a kínaiak valaha használtak volna hosszúkardot, lóra való hegyestőrt¹²² vagy az Európában széles körben elterjedt, bonyolult markolattal rendelkező rapírt. Gerentsér minden alaposabb kutakodás nélkül átvette a francia szerző egyik túlzó állítást. Az ókori kínai testgyakorló iskolákra vonatkozó adat is erősen kétséges.

5. A mai értelemben vett vívás hiánya vagy csupán másodlagos szerepe az ókori Görögországban teljesen logikusan magyarázható a korabeli nehézfegyverzetű gyalogos (*hoplita*) felszerelésével és harcmódorával. Egy *hoplita* mellkasát és lábszárát védő bronzvértben, komoly védelmet nyújtó bronzsisakban harcolt, miközben egyik kezében egy méretes kerek pajzsot tartott, amely az állától egészen a lábvértig takarta a testét, a másik kezében pedig lándzsa volt. A görög pajzsfalban ez a lándzsa volt a *hoplita* fő támadófegyvere, a rövid kard csak segédfegyverként került alkalmazásra. Úgy tűnik, helyesebb lenne a *hoplomachia* kifejezés használata. Valószínűleg egy francia szakkönyvből fordíthatta Gerentsér felesége, és a francia nyelvben néma *h* megtévesztette, ezért *oplomachia*ként magyaráította a szakkifejezést. Mennyire volt vívás a *hoplomachia*, a szó mai értelmében? Erre a kérdésre nem tudjuk a pontos választ. Annyi bizonyos, hogy franciául *hoplomachie* (ógörög: *hoplomakhia*, *hoplomachia*) szó szerint fegyveres küzdelmet jelent. A kifejezés német értelmezése: küzdelem nehézfegyverzetben (vívósporthoz pajzzsal és lándzsával). Bizonyos források arra utalnak, egyes városállamokban (Athén, Számosz) voltak olyan nyilvános játékok, amelyek programjában szerepelt a *hoplomachia*, pl. Athénban a Thészeusz tiszteletére rendezett *Theseia* játékok. A Római Birodalom gladiátorai között létezett egy olyan harcos típus, akit *hoplomachus*nak neveztek, és akinek a felszerelése egy görög nehézgyalogos fegyverzetére hasonlított: bronzvért, sisak, kicsi kerek pajzs, lándzsa és kard. (Az ógörög kardokkal – *khopis* és *xiphos* – kapcsolatban lásd a 2. sz. mellékletet.)

6. Talán erős túlzás azt állítani, hogy egy átlagos gladiátor nagy jólétben töltötte volna napjait, az viszont teljesen egyértelmű: a harcosok részére biztosították a hatékony felkészüléshez szükséges feltételeket (rendszeres oktatás és gyakorlás, megfelelő táplálkozás, minőségi orvosi ellátás stb.).

7. Nehezen elképzelhető, hogy a gladiátor-jelöltek valóban egy „cölöp ellen küzdöttek” volna, inkább csak a vágásokat, a szúrásokat, az erős pajzsütéseket, meg azok kombinációit gyakoroltak egy függőleges, földbe ásott masszív cölöpön. Ez a gyakorlóeszköz a középkori vívásban is megjelenik, olyannyira, hogy a XV. században egy költeményben – *Poem of the Pell* (A gyakorló-cölöp költeménye)¹²³ – is megörökítették, így nem kizárt, ez a hagyományos kiképzőeszköz a római kortól egészen a lovagkor végéig maradt használatban.

¹²¹ Ebrey–Walthall–Palais. *East Asia: A Cultural, Social, and Political History*. Boston, 2006.

¹²² Magyar és lengyel huszárok jellegzetes kiegészítő fegyvere, amit általában a nyereghez rögzítettek.

¹²³ <http://www.thearma.org/essays/pell/pellhistory.htm>; http://wiktenauer.com/wiki/Poem_of_the_Pel

8. A *gladius hispaniensis* nem annyira spanyol, inkább hispán kard, mivel eredetileg ez az ibériai kelták fegyvere volt. A római hadsereg tényleg az ibériai ellenfeleitől vette át ezt a kardtípust, amit megközelítőleg i. e. 216 és i. e. 20 között használtak a római legionáriusok. A 900–1000 g-os tömegével, 60–68 cm-es pengehosszával nehezebb és hosszabb volt, mint a későbbi gladius változatok.

9. Amikor a „*keleti népek görbe*” kardjáról olvasunk, akkor nem egy ívelt szablyára kell gondolnunk, mert abban a korban ez a kardtípus még nem létezett. Itt elsősorban a dákok szika (*sica*) nevű fegyvere jöhet szóba. (Lásd a 2. mellékletet.) Ugyanakkor fontos hangsúlyozni: számos gladiátortípus alapfelszerelése volt a kard + pajzs kombináció. Teljesen más vívasképet eredményez egy nagy pajzs, amit nemcsak védő-, hanem hatékony támadó-fegyverként is lehetett használni, miközben a kardot tartó végtagot egy masszív kardvédő (*manica laminata*) tette majdnem sebezhetetlenné.

Nem teljesen világos, hogy az egyenes, kétélű szpáta miért éppen a keleti görbe kardok után lett említve.

10. Számos síremléket ismer a régészet, sírfeliratok tudósítanak a híres gladiátorok győzelmeiről és vereségeiről, de a tiszteletükre emelt mauzóleumokról, templomokról nincs tudomásunk. Nem világos, hogy Gerentsér honnan vette a templomokkal kapcsolatos adatát.

11. A lefelé mutató hüvelykujj az arénában mint a vesztes harcosra kimondott halálos ítélet jele – ez a gladiátor tematika egyik régi kedvelt toposza. Semmi konkrét bizonyíték nincs arra nézve, hogy tényleg ezt jelentette volna a hüvelykujj lefelé fordítása, a korabeli forrásokban nincs elég pontosan, részletesen leírva a kézmozdulat.

12. Sajnos Gerentsér nem ismerte eléggé az európai vérték fejlődését. Mondatából kiderül, hogy egyáltalán nem tesz különbséget egy X–XI. századi (a harcos szinte egész testét fedő láncing, alatta fegyverkabát), egy XIV. századi átmeneti (az előbbi vért, kiegészítve fém könyökvédővel, vállvédővel, később mellverttel stb.) és egy XV. századi teljes gótikus lemezvértzet között. Valószínűleg ő még azt a képzelte a viktoriánus történészek művei alapján, hogy a későbbi lemezpáncélok túlságosan nehezek voltak ahhoz, hogy abban egy gyalogos lovag önállóan tudjon mozogni. Korunk kísérleti régészete tételeken megcáfolta ezeket a XIX. századi tévhiteket. Még egy 20–30 kg tömegű lemezvértben is kimondottan hatékonyan lehetett mozogni, vívni, futni, akár bukfencezni, továbbá önállóan lóra fel- és onnan leszállni, ha a viselője rendelkezik a megfelelő erőnléttel és gyakorlattal.

13. Kimaradt egy nagyon fontos terület: az önvédelem (lásd az Ms. I.33 vívókézszel foglalkozó V. fejezetet).

14. Attila hun király „lovagi tornája” teljesen a fantázia szüleménye. Az első lovagok valamikor a Karoling-korban jelennek meg, tehát az első lovagi tornákat is csak több évszázaddal Attila halála (453) után szervezték. Amédée Thierry 1856-ban írta meg *Histoire d'Attila et de ses successeurs* c. népszerű művét, amely számos kiadásban jelent meg (6. kiadás 1876). Magyarra Szabó Károly fordította (*Attila: Attila fiai és utódai történelme a magyarok Európába telepedéséig*). A Pallas nagy lexikona szerint: „*Munkái költői, művészeti ecsettel vannak megírva, de a kútfők felhasználásában nem volt eléggé óvatos, úgy hogy a kritika gyakran óvást emelt [...] Histoire d'Attila et de ses successeurs (1864) [...] Ezt a szintén eleven tollal megírt korrajzot Szabó Károly fordította le magyarra, becses jegyzetekkel*

kisérvén az eredeti szöveget és a hunn-magyar mondkört bővítvén. T. e műben a hunn-magyar népek azonosságát hirdeti.” Vívástörténeti forrásként csak igen komoly fenntartásokkal kezelendő.

Gerentsér „az Európába beözönlött barbár népek” fegyverforgatásáról ír. Az általa említett népek – pl. longobárdok, frankok, normannok – csak vándoroltak Európában, de eredetileg is a kontinensről származtak. Az Európába érkező ázsiai lovas nomádok (hunok, avarok, magyarok) pedig elsődlegesen az íjhasználatukról voltak híresek.

15. Nem lehet egységesen kezelni a „barbárokat”: a főleg gyalogosan harcoló germán törzseket, a lovasíjászatban jeleskedő hunokat, avarokat, később meg a tengerjáró vikingeket, akik kiváló gyalogos harcosok voltak, de csatáikban lovakat is használtak. A germánok vagy a vikingek kerek pajzsai nem a „civilizálódásuk” eredményeképpen jelentek meg.

16. A szerző úgy beszél a páncélokról, mintha egyből a gótikus lemezvérték jelentek volna meg, és a középkori vívás nem állt volna másból, mint kizárólag egymás esztelen csapkodásából. A vasból, később edzett acélból készült, minőségi lemezvértéket nem lehet karddal áttörni, erre speciális eszközöket alkalmaztak (harci kalapácsok, csákányok, változatos rúdfelegyek). A középkori vívókódexből pedig kiderül, hogy milyen kifinomult vívótechnikákat tanítottak az akkori vívómesterek a páncélt viselő vagy vért nélkül vívó ellenfelek leküzdésére. Tehát ezek a kódexek pont a vért viselő fegyveresek korában íródtak, és önmagában a vérték jelenléte nem akadályozta a vívás – ezen belül pl. hosszúkardvívás – fejlődését. Sőt, a vérték fejlődésével párhuzamosan történik a szélesebb, inkább vágásra alkalmas pengék (radikális) átalakulása. Megjelennek a keskenyebb, inkább szúrásra szakosodott kardok, illetve számos olyan technikát ábrázolnak a kódexek, amikor a vívó bal kezével ráfog a saját pengéjére (félkardozás), ezzel növelve a páncélzat réseibe irányuló szúrások pontosságát. A minőségi lemezvérték megjelenése és elterjedése azért sem akadályozhatta a vívás fejlődését, mert számos vívásfajtnál kimondottan vért nélkül folyt a küzdelem (az istenítéletek bizonyos fajtái, önvédelmi helyzetek, párbajozás, középkori és kora újkori „sportvívás”).

17. Ha abból indulunk ki, hogy a lovagkor vége megközelítőleg egybeesik a középkor végével, és – egész Európát tekintve – ez az 1500-as éveket jelenti,¹²⁴ akkor világos, hogy mennyire tévedett Gerentsér. Bőven elég utalni a *Flos Duellatorum* (1410) szerzőjére, aki maga is lovag volt, vagy a XIV. sz. elejére datált I.33 kódexre. Mindkettőben olyan kifinomult, alaposan kidolgozott vívórendszerekkel szembesül a modern kutató, melyek jelentősen hozzájárultak az egyetemes vívás fejlődéséhez. Gerentsér nem tér ki arra, hogy a szokásos kopjatőrésen kívül más versenyszámok is voltak ebben az időszakban: pl. gyalogos (páncélos) vívás vagy a lovas *Kolbenturnier*, amikor fabuzogánnyal vagy életlen fémkarddal kellett leverni az ellenfél sisakját ékesítő fejdísz. Ilyenkor könnyű, bőrből készült fejdíszet használtak, melyen fémrács védte a lovagok arcát.

Továbbá nem mellékes, hogy a vívómester által „lovagi korszaknak” nevezett időszak vége felé jelennek meg a polgárság első vívócéhei (lásd a 102. részt: *A német vívás*).

¹²⁴ A középkor végének időpontját Amerika felfedezéséhez (1492), illetve a reformáció 1517-es kezdetéhez is kötik. Az egyes nemzetek történetírói gyakran saját történelmük korszakhatárához igazították a középkor végét: a magyar történetírás a mohácsi csatavesztésnél (1526) jelöli ki a határt. A lovagkor egyik lehetséges vége a pavai csata (1525), a középkor utolsó és az újkor első csatája, ekkor a kézi löflegek tömeges megjelenésével jelentősen átalakult a gyalogsági taktika, megjelentek az első muskétás egységek, a lovagok által képviselt kopjás, páncélos nehézlovasság meg elvesztette jelentőségét.

18. A vívómester azzal magyarázza a perdöntő bajvívások elterjedését, hogy „a társadalmak kialakulási idejének kezdetén hiányoztak azok a törvények, amelyek a jogtalanságok megtorlásáról gondoskodtak volna.” [GE]¹²⁵ Ez valami félreértés az egyébként jogvégezett dr. Gerentsér részéről, hiszen az istenítéleti párbajok intézménye pont azt mutatja, már igenis léteztek megfelelő törvények, viszont egy-egy súlyosabb esetben, amikor a bíróság – pl. tanúk hiányában – nem tudott döntené a bűnösség kérdésében, akkor ezt a bajvívás végkimenetelére bízták. Ennek az volt a teológiai háttere, hogy az isteni akarat és az igazságosság miatt csakis az ártatlan fél győzhet egy ilyen fegyveres küzdelemben.

19. I. Frotho neve tényleg megtalálható a legendás dán királyok cselekedeteit rögzítő középkori kódexben (*Gesta Danorum*), ugyanakkor némi óvatossággal érdemes kezelni a róla szóló beszámolókat, melyek arról is szólnak, hogy pl. megküzdött egy sárkánnyal stb. Az első dán király, akiről hiteles történelmi adataink vannak, a X. század második felében élt (Öreg Gorm, dánul: *Gorm den Gamle*; ~936 és ~958 között uralkodott).

20. Gundobald, helyesen Gundobad (latinul: *Flavius Gundobadus*) burgund király parancsára készült 500 után a *Lex Burgundionum* (Lex Gundobada) nevű törvénygyűjtemény, melyben római mintára rögzítették a burgund szokásjog addigi rendszerét. Két részből állt: *Liber Constitutionum sive Lex Gundobada* (II-XLI. törvénycikkelyek) a létező törzsi szokásjog kodifikálása, a másik része (LXXXVIII-CV. törvénycikkelyek és a *Constitutiones Extravagantes*), amely már inkább jogelméleti rész, és azt taglalja, hogy milyen jogelvek alapján kell döntené a királynak egy vitás kérdésben. A törvények leírásával fontos változás történt a germán törzsi kultúrában – a király mint legfelsőbb bíró és törvényhozó jelenik meg akkori társadalom életében. Gundobad törvényei részletezik az okozott sérelem kiváltását pénzbüntetéssel (*Wergeld*). A felső osztályhoz tartozó szabad ember halálát 300 solidus megfizetésével lehetett kiegyenlíteni, egy szabad közember élete 200 solidusra volt taksálva.

21. Szinte teljesen azonos leírást találunk Hans Talhoffer, XV. századi vívómester, zsoldos két kódexében (1459; Würtemberg (1467)). Az istenítéletre vonatkozó részt 9 kép illusztrálja, a nő egy fátyolba kötött méretes kövel küzd, míg a férfi kezében egy fabuzogányt látunk, mely legalább olyan hosszú, mint a kőnehezékes fátyol. A legfrissebb kutatások szerint ezek az aszimmetrikus viadatok rendkívül ritkák voltak és alig marad nyomuk a korabeli bírósági feljegyzésekben.

22. A korabeli edzett mellvérték egy bizonyos távolságon túl egész jól ellenálltak a kezdetleges löfegyverekből kilőtt ólomgolyóknak. Ebben a korban vált szokássá, hogy a gyártási folyamat végén lövést adtak le a mellvértre és a becsapódás során keletkezett horpadás volt hivatott igazolni a késztermék golyóállóságát. Tudunk arról, I. Miksa saját maga végezte a páncélzata tesztelését.¹²⁶ Azonban idővel a löfegyverek fejlődése tényleg feleslegessé tette a fémvértéket.

22A. Az alabárdok, a teljes vérték tényleg a korabeli fegyverraktárakba, majd múzeumokba kerültek (lásd a grazi *Landeszeughaus* pompás fegyvergyűjteményét), de a sisakok, a mellvérték még sokáig megmaradtak pl. a nehézlovasságnál, elég a napóleoni háborúkra gondolni vagy a 1848-as szabadságharcra. Lovassági kopjákat (dzsidákat) még az I. világháborúban is használt a cári lovasság.

¹²⁵ A továbbiakban ez Gerentsér 1944-es könyvének vívástörténeti tanulmányát jelenti majd, a konkrét oldal megadása nélkül, hiszen az idézet szöveg az I. fejezetben található.

¹²⁶ Angol cikk: A. Williams: *Bullet dents in armour – proof marks or battle damage?* 2006

22B. Ez egy meglehetősen félrevezető megfogalmazás, hiszen egy idő után a gyalogságnál a közlegények egyszerűen nem viseltek kardot, így nem volt különösebb értelme gyakorolni a vívást. Ugyanakkor a gyalogsági tiszteknél továbbra is volt kard, illetve ők részesültek vívásoktatásban. Másfelől elég megnézni a SAGA adatbázisban a szuronyvívással foglalkozó könyvek mennyiségét (303 db)¹²⁷, hogy belássuk: ezen a területen is volt fejlődés!

22C. Ahhoz, hogy át lehessen vágni a vastag, gyakran zsinórozott egyenruhát, kimondottan ilyen vágásokra volt szükség. További érdekes részlet, hogy pont egy lovassági vívómester, Giuseppe Radaelli lett a modern kardvívás atyja. Itt Gerentsér a vívás fejlődése alatt a sportvívás kialakulását érti.

23. „Egész a XVI. század elejéig kell visszatekintenünk, amely időtől kezdve szakadatlanul jelennek meg a különböző vívótanulmányok és mesteri könyvek.” [GE] Most már tudjuk, további 200 évvel lehet visszatekinteni a múltba, egészen a XIV. század legelejéig, a Walpurgis-kódex megjelenéséig (lásd a V. fejezetet).

24. Részletesebben a legelső vívókódexekről lásd a V. fejezetet.

25. Az edzett acélból készült vértezett csak nagyon fokozatosan tűnt el az európai csatamezőkről. Elég arra utalni, hogy még a napóleoni háborúk idején is mellvértet viselt a nehézlovasság, vagy évtizedekkel később, a magyar szabadságharc során az osztrák lovasság. Nem sikerült kideríteni, Gerentsér pontosan honnan vette a *centille* kifejezést. Kétségtelen, a *rapír* kialakulásához számos európai nemzet hozzájárult, de maga a megnevezés a spanyol *espada ropera* – a ruhához, tehát nem a páncélhoz viselt könnyebb kard – szóból származik.

26. „Ezek az állások és elnevezések mostani szemmel nézve bizony bizarrok és sokszor komikusak.” [GE] Ebből csak az derül ki, hogy Gerentsér nem tanulmányozta alaposabban Marozzo munkásságát, nem végezte el azt a fajta elemzőmunkát, ami a XXI. századi HEMA-kutatás¹²⁸ szerves részét képezi.

27. A mai olvasó nagyon egyszerűen meggyőződhet arról, vajon Gerentsér mester mennyire elfogulatlanul vizsgálta a kérdést? Felkeresheti a Wiktenauer adatbázist és az ott található minőségi képek alapján saját maga vizsgálhatja: vajon Marozzo (1536) vagy Agrippa (1553) illusztrációi a jobbak? Továbbá tudni kell, a Marozzo-könyv első kiadásában csupán fametszetek vannak,¹²⁹ míg a másik vívókönyvben részletdúsabb rézmetszetek. A művészettörténészek szerint se Leonardonak, se Michelangelonak nem volt köze az Agrippa-mű metszeteihez. Amikor Gerentsér azt írja: „*Agrippa helyesen definiálja az állásokat*”, ez csupán azt jelenti, hogy a modern sportvívás az agrippai állásneveket örizte meg. Ettől még Marozzo névhasználat a különféle állások megnevezésére – pl. *porta di ferro*, *coda lunga e stretta*, *guardia di alicorno*, *guardia di testa*, *guardia di faccia*, *guardia alta* – nem válik se helytelenné, se bizarrá.

Camillo Agrippa elmélete tényleg forradalmasította a civil vívást és előre jelezte a szúráscentrikus rapírvívás érkezését, ugyanakkor művében még csak egyszerű bolognai

¹²⁷ Az egyik legrégebbi ilyen könyv – Giffart: *L' Art Militaire Française Pour L'Infanterie* (1697).
Terjedelme: 286 oldal, van benne gyalogsági lándzsa-, pikahasználat stb.

¹²⁸ HEMA (*Historical European Martial Arts*) = történelmi európai harcművészetek.

¹²⁹ Marozzo könyvének 1568-as kiadását már rézmetszetekkel látta el Giovanni és Giulio Fontana.

kardot látunk. Komoly hatást gyakorolt az olasz Ridolfo Capo Ferro, Salvator Fabris, a spanyol Jerónimo Sánchez de Carranza és a francia Henry de Saint Didier munkásságára.

28. Abban az időben még nem létezett Olaszország. A pápai állam kettéválasztotta a félszigetet, tőle délre helyezkedett el a Nápolyi Királyság és a Szicíliai Királyság, csak ez a déli terület volt spanyol fennhatóság alatt 1504-től. Az egyházi államtól északra pedig számos kisebb, független államalakulat volt: a Velencei Köztársaság, a Genovai Köztársaság, a Firenzei Köztársaság stb. Még azt sem lehet mondani, hogy a spanyol uralom egyértelműen káros lett volna a vívás fejlődése szempontjából, hiszen számos vívókönyvet adtak ki Nápolyban: Texedo (1678), Vega (1681), d'Alessandro (1723), Rosaroll (1803); vagy Palermóban: Morsicato (1670: rapír; 1673: rapír + köpeny, ökölpajzs, harítótör).

29. Könyvében Gerentsér egyáltalán nem foglalkozik a brit vívás korai szakaszával, pedig a XVI. században itt is érdekes vívókönyvek jelentek meg. Megemlítendő George Silver (~1550-es évek–1620-as évek) amatőr vívó két műve – *Paradoxes of Defence* (1599), *Bref Instructions on my Paradoxes of Defence* (1898)¹³⁰ –, melyekben a szerző hevesen ostromozta az olasz mesterek által oktatott rapírvívást és a régi angol kardvívás hasznossága mellett érvelt. Nagy ellenszenvet táplált Rocco Bonetti és Vincentio Saviolo olasz vívómesterekkel szemben. Azt írta, hogy használója szemszögéből a rapír egy rendkívül veszélyes fegyver, mivel nem biztosít megfelelő védelmet a harc során.

Történelmi érdekességgént említhetjük, hogy Domenico Angelo (1717–1802) maga ment szerencsét próbálni a szigetországba, egy színésznőt követve. Éveken keresztül kizárólag a lovaglás oktatásával foglalkozott Angliába, ezzel jelentős vagyont és kapcsolati tőkét szerezve. Csak később, 1758-ban kezdte oktatni a vívást, 1763-ban jelenik meg híres, többször kiadott *L'École des armes* c. műve, melyben 25 pompás rézmetszet mutatja be a könnyű tőr kard (*smallsword*) hatékony alkalmazását.

30. Habár Gérard Thibault műve francia nyelven jelent meg, de ő maga holland (vagy belga?) volt és a spanyol vívóiskolát (*La Verdadera Destreza*) mutatja be részletesen és egészen elképesztő minőségű ábrák segítségével. Könyve joggal nevezhető a vívástörténet legszebben illusztrált művének, hiszen vagy 16 rézmetsző készítette a könyv képeit 1622 és 1630 között.

31. „A vágást azonban – különösen a franciák – lassanként teljesen elhagyták, főleg abból az indokból, hogy párbajnál az öltözet (bőrkabát, széles karimájú kalap stb.) a vágások sebzőképességét megakadályozza és csak a szúrások azok, amelyek súlyos sebeket ejthetnek. De Danet 1766-ban megjelent könyve «A fegyverek művészete» valóságos forradalmat idézett elő a francia vívóakadémia által eddig használatos elvekben s eleinte oly nagy ellenzéke volt, hogy Danet kénytelen volt az akadémiai elnökségéről – amit éveken keresztül kiválóan ellátott – lemondani. Ő volt ugyanis az első, aki könyvében lefektetett rendszeréből a vágásokat kihagyta és teljesen a szúróvívásra fektette a francia épéeiskolát.” [GE 1930, 10]

32. „Dacára a hatalmas tömegű és szigorú büntetéseket tartalmazó törvényeknek...” [GE] Pont az volt a gond, hogy nem volt semmilyen szigorú büntetés. A korabeli francia törvények ugyan tiltották a párbajozást, de a királyok rendszeresen kegyelembe részesítették a vétkeket, ezzel teljesen aláásva a tiltó rendelkezések hatékonyságát. L'Estoile naplójából ismerjük: 19 év alatt – 1589 és 1608 között – csak a királyi kancellária 7 ezer esetben adott

¹³⁰ *A védelem paradoxonai* 1599-ben jelent meg, míg a másik művét – *Rövid instrukciók A védelem paradoxonai* c. művemhez – csak több évszázaddal Silver halála után (1898) adták ki brit vívaskutatók.

kegyelmet (*lettres de grâces*) olyan nemesek részére, akik párbájban ölték meg ellenfelüket, miközben a hivatalnok becslése szerint 7 és 8 ezer közötti lehetett a párbaj miatt elhunyt francia úriemberek száma.¹³¹

33. „Gyakran minden lovagiasságot is nélkülöztek.” [GE] Erre az egyik legjobb példa a királyi kedvencek párbaja (*Duel des Mignons*) 1578-ban, amikor nemcsak a kihívó meg a kihívott párbajozott, hanem a négy párbajsegéd is, ezzel számos írott és íratlan szabályt megsértve. E híres viadal során az egyik résztvevő – Charles de Balzac (~1546–1599) – nem törődött azzal, hogy ellenfele – Jacques de Caylus (Quélus) – otthon felejtette a háritótörét s így csak rapírja volt, Balzac különösebb lelkifurdalás nélkül használta a sajátját. A kiegészítő fegyver használatával komoly – abszolút lovagiatlan – előnyre tett szert a küzdelem során, tizenkilencszer (!) sebesítette meg ellenfelét, és végül győzött. A hat résztvevő közül négyen hunytak el: vagy már párbajozás közben, vagy később, a súlyos sebeik miatt. Idővel a két túlélő királyi kegyelemben részesült.

„Ez idő tájt fogott Richelieu bíboros hatásos rendelkezéseinek végrehajtásához, amelyek [...] mégis tetemesen lecsökkentették azok számát.” [GE] Ezek az intézkedések azért voltak hatásosak, mert végre szigorúan megbüntették a párbajozókat, különösen azokat, akik az összecsapás során megölték ellenfelüket. Jól illusztrálja az erélyesebb fellépés szigorát François de Montmorency-Bouteville (1600–1627) esete. A fiatalember már 1625-ben is párbajozott, az egyik pengeváltása során megölte ellenfelét. 1626 februárjától egy királyi rendelet szerint halálbüntetés járt minden olyan párbajért, ahol megölték az egyik résztvevőt vagy a segédek is párbajoztak. Pár héttel később Montmorency megölte Jacques de Matignont, majd 1627-ben megsebesítette egy másik ellenfelét. Ezek után a király haragja elől Belgiumba menekült, végül XIII. Lajos megengedte, visszatérhet Franciaországba azzal a feltétellel: nem mutatkozik Párizsban vagy a királyi udvarnál. Ennek ellenére Montmorency 1627. május 12-én újra párbajozott, még hozzá épp Párizsban, és segédje, Rosmadec megölte az ellenfele párbajsegédjét. Ezért – főnemesi rangjuk ellenére – Montmorencyt és Rosmadecet elfogták, majd lefejezték a párizsi Grève téren 1627. június 22-én. Ez egy komoly figyelmeztetés volt a párbajozó francia nemességnek.

34. Id. La Boëssiere – teljes nevén Nicolas Benjamin Texier de La Boëssiere (1723–1807) – találta fel valamikor 1750 környékén a hálós arcvédőt,¹³² amit két zsineggel rögzítettek a tarkón s még csak az arcot védte a vívótör szúrásaitól. Ez még nem volt igazi fejvédő, a szó XX. vagy XXI. századi értelmében. 1766-ban, amikor Danet közreadta művét, akkor a párizsi vívómesterek egyesülete (*la Compagnie*) Nicolas mestert bízta meg a kritika megfogalmazásával.¹³³ Fia, Antoine Texier La Boëssiere (1766–1818) adta ki a *Traité de l'art des armes a l'usage des professeurs et des amateurs* c. könyvet, amiben Gerentsér szerint „lefejtette a mai vívás alapjait”, itt természetesen a törvívás alapjaira kell gondolni.

¹³¹ 1609. június 27-i naplóbejegyzés: „Le samedi 27e, fust publié, au Parlement, l'Édit du Roy sur la prohibition et punition des querelles et duels. Édit vraiment chrestien [...] et qui bannist un monstre, lequel, depuis vingt ans, a dévoré et fait mourir en France de sept a huit mil braves gentilshommes: car il se vérifiera, par les registres des Chanceleries seulement, que, depuis l'avénement de nostre Roy a la Couronne jusques a la fin de l'an passé 1608, en ont esté scellées et expédiées sept mil grâces.” (277. o.) Mémoires-journaux de Pierre de L'Estoile: Édition pour la première fois complete (1881)

¹³² Egy ilyen dróthálós arcvédőt láthatunk Alexandre Picard Brémond vívómester 1782-es kiadású, *Traité en Raccourci sur l'Art des Armes* c. könyvének címlapján.

¹³³ Teljes címe: *Observations sur le traité de l'Art des armes, pour servir de défense a la vérité des principes enseignés par les maîtres d'armes de Paris, par M**, maître d'armes des Académies du Roi, au nom de la Compagnie* (1766)

35. „*Fabrist szülővárosa, Pádua annyira megbecsülte, hogy 1676-ban szobrot emelt neki.*” [GE] Jelen ismereteink szerint Fabrisnak nincs semmilyen szobra a városban. Hasonló a helyzet Jean-Louis¹³⁴ állítólagos szobrával is. Annyi biztos, hogy egy montpellier-i temetőben nyugszik, szerény sírjáról könnyen találunk fényképet, ám semmi nem utal arra, hogy a város, ahol évtizedeken keresztül oktatta a vívást, bármikor is szobrot állított volna a tiszteletére. Továbbá Montpellier nem a szülővárosa, hiszen Jean-Louis a karib-tengeri Hispaniola sziget nyugati részén született, mely akkoriban francia gyarmat volt (Saint-Domingue). A sors furcsa fintora, hogy szobrot egy olyan magyar vívómester kapott, aki nemzetközileg sokkal kevésbé ismert, mint Jean-Louis vagy Fabris. A palicsi önkormányzat 2004-ben avatta fel Vermes Lajos (1860–1945) bronzszobrát a palicsi tó melletti sétányon.

36. Gerentsér úgy fogalmaz: „*a saját hazájában a hivatalos körök által mellőzött északi olasz iskola*” és felsorolja az iskola által felnevelt híres vívókat. Miért lett volna „mellőzött” pl. Pecoraro vagy Pessina? Akiket Parise – a Római Katonai Vívóintézet igazgatója – meghívott a fővárosi intézménybe a Radaelli-féle kardvívás oktatására. Barbasetti, Greco, Santelli és Toricelli pont ebben a vívóintézetben végeztek, szerezték meg mesterlevelüket, persze az is igaz, hogy végül csak külföldön értek el komolyabb szakmai sikereket. A „mellőzés” azzal magyarázható, hogy a központi vívóintézetben évente több mester fejezte be tanulmányait, mint ahánynak jó állást tudtak volna biztosítani Olaszországban, így sokan távoztak külföldre.

37. A német vers kezdetleges nyersfordítása: „*Legyen a vívás csak szórakozás. A művészet dicséretes és szép. Nemes, mint a kopjatorés (?) és a versenyek; Mint Saitenspiel, éneklés és célöklelés (?). Az vív, aki képes rá. Élénk és aktív fiatalember; Okos és rund, könnyű és gering. Hajlékony, mindenre készen. Támadva ellenséget bátran és rettenthetetlenül. Bátor és merész, aki mer férfiasan. Hogy a művészet növekedjék és virágozzék; Tiszteletben és dicséretben; Hans Sachs ezt kívánja.*”

Vajon tényleg vívómester volt-e Hans Sachs, a mesterdalnok? Annyi biztos, 1545-ben írt egy költeményt, amelyben dicsőíti a vívás nemes művészetét. Ebben a versben egy fiatalember kérdez egy vívómestert a lovagi pengeművészet eredetéről (*Ursprung der ritterlichen Kunst*), aki válaszában egészen Herkulestől származtatja a vívást, amit később a római gladiátorok terjesztettek el. Kiderül, a XVI. században a vívás már csak szórakoztató, ám nemes időtöltés, mely lehetőséget biztosít bátor férfiaknak a dicsőség, a hírnév megszerzésére és pénzdíjak elnyerésére.¹³⁵ A kutatás mai állása szerint Sachs a Marxbrüder vívócéh tagja volt, ugyanakkor nincs bizonyíték arra, hogy céhes vívómester lett volna.^{136 137}

Kimondottan izgalmas, hogy a vers számos részletet tartalmaz arról, milyen eszközökkel vívtak a céh tagjai: hosszúkard, messzer, lándzsa és bot; milyen vívóállásokat ismertek: *Alber* (bolond, alsó vívóállás), *Tag* (felső vívóállás), *Ochs* (ökör) és *Pflug* (eke); milyen vágásokat alkalmaztak: *Oberhau* (felső vágás), *Unterhau* (alsó), *Mittelhau* (középső), *Flügel-haw* és

¹³⁴ Jean-Louis Michel (1785–1865) neves francia vívó és vívómester.

¹³⁵ Daniel Jaquet: *Fighting in the Fightschools, late 15, early 16c.* (2013)

¹³⁶ Kevin Maurer, Chris Vanslambrouck: *Who were the Winkelfechter* (2013): „*Hans Sachs is believed to belong to the Marxbrüder guild, because of his praise and adoration for them in this most revealing poem. Further consideration can be given to the 1589 fencing book of Marxbrüder Master of the Longsword Christoph Rösener, whose work Ehren, Title und Lobspruch, contains a near complete rendering of Sachs earlier 1545 work.*”

¹³⁷ Daniel Jaquet írta: „*Hans Sachs, shoemaker and a member of the Brotherhood of Saint-Mark in Augsburg*” (234. o.) *Experimenting Historical European Martial Arts, a Scientific Method?* 219-244. o. *Late Medieval and Early Modern Fight Books: Transmission and Tradition of Martial Arts in Europe (14th-17th Centuries)* (2016)

számos egyebet (*Zorn-haw, Krump-haw, Zwerch-haw, Schiller-haw, Scheytler-haw*). A hosszúkardvívás bonyolultabb akcióit is megemlíti a költő: „*Under-versatzung und nach-raysen, Uberlauff, durchwechsel etlich hayssen, Schneiden, hawen, stich im winden, Abschneyden, hengen und anbinden.*”¹³⁸ Ez újra csak azt mutatja, német nyelvterületen a XVI. század közepén milyen kifinomult és kodifikált rendszere volt a hosszúkardvívásnak, tehát nem igaz az a tétel, hogy addig csak bárdolatlan, izomból történő csapkodás lett volna a vívás, és a szofisztikált pengeművészet kizárólag Marozzo vagy Agrippa után jelenik meg Európában.

38. „*A Márkus-testvérek, vagyis a hosszú kard mestereinek címerében oroszlán volt két keresztbe rakott hosszú karddal (úgynevezett két öklössel, lovag- vagy csatabárd, amelyet mindkét kézzel fogtak)*” [GE] Ezen a címeren tényleg látható egy szárnyas oroszlán, mely egy koronás tornasisakon áll, a jobb válla felett, a jobb mancsában egy kardot tart, ami inkább egy másfél kezes¹³⁹ hosszúkardra hasonlít. A címer lentebbi mezőiben van még két hasonló oroszlán, meg hét összekötött nyílvevő. Egymást keresztező hosszúkardokat a másik vívócéh – a *Freifechter* – címeren is láthatunk, a legtisztábban az 1607-es változaton. (A címereket könnyen megtalálhatjuk a német Wikipédián.)

Gerentsér következetesen a *Németország* kifejezést használja, ám a tárgyalt korban ilyen államalakulat még nem létezett, a későbbi Németország területén akkoriban számos kisebb-nagyobb hercegség, grófság volt.

39. Nem világos, hogy Gerentsér honnan vette, hogy a *Degen* németül tollat jelent, illetve mikor és kik használták a *Festtag* (ünne(n)ap; fesztivál) szót a *Degen* helyett?? Úgy tűnik, hogy ebben a bekezdésben borzasztóan keveredtek a különféle kardtípusok és a német elnevezésük. Annyi biztos, hogy a Marxbrüder vívócéh (1487) nem nézte jó szemmel egy rivális céh – *Freifechter* (*Federfechter*)¹⁴⁰ – megalakulását 1570 körül, panaszt is tett ellenük 1575-ben, végül kénytelen volt elviselni, hogy 1607-ben mindkét vívócéh azonos jogokat kapott. A *Freifechter* céh címerén látható egy írásra használt toll, melyet két kéz tart, innen az egyik nevük: tollvívók. Talán a szabadvívók kezdték el elsőként használni a *Feder* (*Fechtfeder*)¹⁴¹ nevű késő középkori, majd újkori vívókardot, amit a Marxbrüder tagjai kigúnyolhattak, mondván a szabadvívók nevetséges, tollkönnyű eszközökkel vívnak. Így kaphatta nevét maga a *Fechtfeder*, ami egyébként egy teljesen autentikus és kiváló vívóeszköz. A hosszúkardnál könnyebb, a mindennapi életben kényelmesebben viselhető, egykezes *Degen* (előbb a bolognai kard, majd a rapír, végül a könnyű tőr kard) megjelenése és elterjedése ahhoz vezetett, hogy a párbajozás már ezzel történt, így a hosszúkardvívás már csak sportként és látványossággként maradt meg.

40. „*Idővel azonban ezt a művészi vívást lassankint kiszorította az úgynevezett mensura, amely aztán a Schlägervívást honosította meg.*” [GE] A menzúr kifejezés magát az intézményesített bátorságpróbát jelenti, mely tulajdonképpen egy megrendezett, szigorúan korlátozott és szabályozott műpárbaj (rituális párbaj) a különböző diákegyletek két tagja között. Az ilyen műpárbajok – azaz tényleges sértés és elégtételkérés nélküli küzdelmek – során a felek speciális kardokkal, németül *Schlägerekkel* vívtak.

¹³⁸ A költemény teljes szövege itt olvasható:

<http://fechtgeschichte.blogspot.com/2013/11/meistersinger-hans-sachs-uber-die-7.html>

¹³⁹ Lásd a III. fejezet 6. jegyzetét.

¹⁴⁰ Szabadvívók (tollvívók).

¹⁴¹ Részletesebben a 2. sz. mellékletben.

A német egyetemi városokban már a XVI. században is gyakoriak voltak a szabályozatlan párbajok, ezek tiltása azonban hatástalan maradt, így az intézmények állandó vívómesterek alkalmazásával (Jéna 1550, Rostock 1560) próbálták mérsékelni a komoly sérülések számát. A szabályozatlan párbajozás egészen 1794-ig folyt, ezt követően már egyre kevesebb ember viselt kardot a mindennapokban, így jelentősen csökkent a spontán párbajok száma. 1684 körül először Jénában jelentek meg párbajsegédek (*Beistände*), innentől kezdve a küzdelemre nem azonnal, a vita hevében került sor, hanem a rögzített szabályok által meghatározott időpontban és helyen. Idővel a párbaj korrekt és fegyelmezett lebonyolítása, a küzdelem során tanúsított viselkedés fontosabbá vált a párbaj tényleges végeredményétől. Ezek a szabályozott párbajok egészen 1935-ig folytak. 1850 körül jelenik a párbajozásnak egy speciális formája a menzúr (*Bestimmungs-Mensur*), amit máig számos helyen gyakorolnak Németországban, Ausztriában és a balti államokban. Ennek a vívásfajtának komoly szakirodalma van.

41. Az adott egyetem hagyományai határozzák meg, milyen fegyvert használnak a küzdelem során: *Korbschlägert* (kosaras egyenes menzúrkardot),¹⁴² *Glockenschlägert* (kúpkosaras, kengyeles egyenes menzúrkardot), netalán szablyapengéjű kosaras menzúrfegyvert¹⁴³ stb. A párbajozók speciális védőfelszerelésben¹⁴⁴ állnak fel egymással szemben, valamivel több mint 3 lábfejni távolságra, így karnyújtással elérik egymás arcát. A küzdelem során tilos szúrni, illetve a kardok hegye le van kerekítve. A szabályok meghatározzák a levívandó menetek számát és az adott meneten belüli vágásszámot, amire a segédek szigorúan ügyelnek. Ilyen feltételrendszer mellett a menzúr tényleg sokkal veszélytelenebb, mint egy olyan korabeli magyar párbaj, ahol pl. nem voltak kötések és engedélyezve volt a szúrás.

Abban teljesen igaza van Gerentsérnek, a menzúrvívás fejleszti „az egyéni bátorságot, lélekjelenléte és éleslátást”, hisz bátorságpróbaként pont ez a célja, de statikus volta, rendkívül korlátozott akciómennyisége miatt nem alkalmas a vívóművészet fejlesztésére. Ugyanakkor meglepő részletességgel ki lett dolgozva a vívástechnikai háttér.¹⁴⁵ Ez és a majdnem 200 éves, élő vívóhagyomány megléte a HEMA egyik érdekes forrásának teszi a menzúrvívást.

42. Több olyan magyar is tanult a patinás bécsújhelyi intézetben, akiből később híres vívómester lett: Arlow Gusztáv (1861–1926) főhadnagy 1887-ben kapta meg vívómesteri oklevelét; Leszák Károly (1865–1935 után)¹⁴⁶ altisztként 1891-ben végezte el a tanfolyamot, később a Ludovika Akadémián volt évtizedek keresztül vívómester.

„...Az Igálffy-rendszer volt az uralkodó. Ez a magas terc- és primiskola keveréke a múlt század egyik legszellemesebb rendszere volt.” [GE] Erről a szablyavívó rendszerről írt német nyelvű könyvet Arlow százados és Litomysky főhadnagy 1894-ben.¹⁴⁷

43. Ifj. Johann Hartl (1847–1906) neves osztrák vívómester a bécsi *Männer Turnvereine* oktatója volt. Édesapja, id. Johann Hartl szintén vívómesterként tevékenykedett. Az ifj. Hartl

¹⁴² A *Korbschläger* elődje a *Göttinger Hieber* (göttingeni vágókard) az 1760-as években jelenik meg a szúrófegyverrel vívott – és ezért igen veszélyes – párbajok (*Stoßmensur*) kiszorítására.

¹⁴³ Ilyen fegyvert akkor használtak, amikor az egyetemi egyletek tagjai nem diákokkal (pl. katonatisztekkel) vívtak. Ennek a kosara a *Korbschläger* kosarára hasonlít.

¹⁴⁴ Részletesebben lásd a III. fejezet 7. jegyzetét.

¹⁴⁵ Théodore Fix: *L'escrime dans les universités allemandes: d'après Ludwig Caesar Roux, Fried. Schulze, W. Fehn, etc.* (1896)

¹⁴⁶ Leszák Károly két vívókönyvet írt: *Kardvívás* (1906), *Útmutatás a kardvívás csoportos oktatásához* (1913).

¹⁴⁷ Gustav von Arlow - Franz Litomysky: *Systematisches Lehrbuch für den Unterricht im Säbelfechten aus der Hoch-Tierce-Auslage.* (1894) Arlow legismertebb műve a *Kardvívás* (1902).

már 1883-ban hölgyeknek is oktatta a vívás. Női tanítványaival rendszeresen tartott vívó-bemutatókat: Budapest (1884), Párizs (1885), New York (1888). Számos vívómesteri verseny győztese.

44. A brit vívás helyzete ettől valamivel összetettebb volt. Kétségtelen, arrafelé nagy hagyománya volt a pálcavívásnak (*singlstick*): „*jobban mondva fabotokkal vívni, amelyek végén vesszőből font kosár van a kéz védelmére*”.¹⁴⁸ [GE] Ennek a vívásnemnek folyamatosan változott a találati felülete: övtől felfelé (XVI. sz.), teljes test (XVIII. sz.), felsőtest és az elől lévő láb combja (XIX. sz.). A fapálcák, meg a vívótörök mellett a hadseregben már 1864-ben rendszeresítették az első fém vívószabályt (*gymnasium sabre*), melyet az 1890-es évek közepén, a megreformált olasz kardvívás hatására egy újabb gyakorlóeszköz váltott ki. Természetesen hajlékony vívóeszközöket már korábban is használtak a brit katonák, de 1864-től ezek a vívókardok egységesítve lettek a teljes birodalmi hadseregben. Matt Easton kiváló cikkéből az is kiderül, hogy a hadvezetés a firenzei Ferdinand Masiello mestert bízta meg az új vívószabályzat kidolgozásával, amelyet *Infantry Sword Exercise* néven vezettek be 1895-ben. Ebből is látszik, hogy a brit hadügy igyekezett lépést tartani a vívásban tapasztalható változásokkal.¹⁴⁹

Érdekes, tanulmányában Gerentsér egyáltalán nem említi Alfred Huttont és a történelmi európai vívás újrafelfedezésére, népszerűsítésére irányuló szerteágazó munkásságát, pedig tudjuk, a magyar vívómester 1908-ban járt Angliában az atlétáink edzőjeként.¹⁵⁰

45. „*Friedrich, a híres pozsonyi Martinengo Ferdinand¹⁵¹ kortársa, legyőzhetetlen vívó hírében állott. A pozsonyi országgyűlések¹⁵² idején Európa akkori első vívóit sorra leverte az óriási termetű mester, az egykori porosz gárdatiszt. Tanította Kossuth Lajost, Széchenyi Istvánt, Wesselényi Miklóst és a magyar közélet sok jelesét. Friedrich legutolsó tanítványa Erzsébet királynő volt...*” [GE] Ebben a szövegrészben két személy szakmai múltja keveredik. Két Friedrichről tudunk: az egyik idősebb Friedrich (Friederich) Ferenc volt, akit Gerentsér 1928-ban még Ignácként említ, ő lehetett a porosz gárdatiszt, ő tanította a reformkor neves politikusait Pozsonyban; a másik meg a fia, ifjabb Friedrich Ferenc (1816–1896), aki 1883-tól tanította a vívás iránt érdeklődő Erzsébet királynét. Kun Lászlónál francia vívómesterként szerepel az apja (*Francoise Frederich*), hasonlóképpen vélekedik a Magyar életrajzi lexikon (1991), amely szerint Friedrich Frédéric Ferencnek hívták az apát és Franciaországból érkezett hazánkba. Ugyanakkor az 1842-es Keresztessy-oklevél aláírói között találjuk az alábbi vívómestereket: „*Friederich Ferenc, [...] ifj. Friedrich Ferenc*”, tehát már akkor így írták a nevüket és ez a német (porosz) származást valószínűsíti. Egyébként mindketten Martinengo kortársai voltak.

Az apáról nagyon keveset lehet tudni. A korabeli újságokban nem találkozunk a nevével. Valószínűsíthető, hogy valamikor 1790 és 1800 között született, hiszen a fia 1816-ban látta meg a napvilágot Budán. Wesselényi Miklós híres 1829. március 29-i asszójegyzékén *Friederich Fechtmeister*-ként szerepel a neve, majd 1838-ban a Nemzeti Vívóintézet kiadványában id. Friedrich Ferencz és ifj. Friedrich Ferencz vívómesterek nevét olvashatjuk. Végül Keresztessy József második, Bécsben kiállított mesterlevelét *Franz Friedrich*

¹⁴⁸ Ez a kosár készülhetett vastag (marha)bőrből is.

¹⁴⁹ Matt Easton: *British Army Regulation 'Gymnasium Sabres', Or Practice Fencing Swords* (2020) <https://www.antique-swords.co.uk/british-army-gymnasium-or-fencing-swords>

¹⁵⁰ A 1944-es könyv 102. sz. lábjegyzete.

¹⁵¹ Martinengo Nándor (1821–1896).

¹⁵² Pozsonyi országgyűlések: pl. 1825–27, 1830, 1832–36, 1839–40, 1843–44, 1847–48.

Fechtmeister-ként írta alá 1856. augusztus 2-án, miközben a fia magyarul írta a nevét (ifj. Friedrich Ferencz vívómester). Jelenleg ez az utolsó híradás az id. Friedrichről.¹⁵³

45A. „Az első nyilvános vívóakadémiát is az olasz vívók rendezték Budapesten.” [GE] Az első nyilvános vívóakadémiát már évtizedekkel korábban megrendezték Pesten, valamikor az 1850-es évek közepén. Ekkor vívott Keresztessy József Bartolomeo Bertolinivel (1766?–1872) és Calvelli Adornoval. A következő ismert vívóakadémiára 1869. májusában került sor: a rendezvényen Giuseppe Salvo nápolyi mester mérkőzött meg Chapponnal, illetve karddal Kiss Ferenc ügyvéddel, az egyik legjobb Keresztessy-tanítvánnyal (Salvo 0:3-ra vesztett).¹⁵⁴ Utána 1884-ben Hartl mester bécsi tanítványait láthatta a közönség egy nyilvános vívóakadémián.

46. Akár a nevező vívók (140 fő), akár a résztvevő országok számát (9) nézve a budapesti nemzetközi verseny sokkal jelentősebb volt, mint az első olimpia (1896) összes vívóversenye együttesen. 1896 áprilisában ezekben a versenyszámokban – amatőrök törvívása (8 fő), mesterek törvívása (2 fő), amatőrök kardvívása (5 fő) – mindössze 4 nemzet¹⁵⁵ 15 sportolója indult.

A fenti észrevételeken túl általánosságban megjegyezhető, Gerentsér aránytalanul sokat foglalkozott a rómaiak vívásával és a gladiátorokkal, hisz két teljes alfejezetet (89., 90.) szentelt nekik a tanulmányában. Közben tudjuk, hogy ebből a korból nem maradtak fenn részletes vívástechnikai szövegek, csupán apró töredékek meg a különféle ábrázolások. A római hadigépezet sikereit nem első sorban a katonák magas szintű egyéni vívótudásának köszönhetjük. Sokkal fontosabb volt az alakzatban, egységként történő küzdelem elsajátítása (pajzsfal, fegyelem), a tömegesen gyártott egységes és minőségi felszerelés (kardok, pajzsok, dárdák, sisakok, mellvérték, korabeli tűzérés stb.), a kiváló logisztika (utak, erődök, ellátás), a stratégiai irányítás és még számos fontos tényező. Plusz a rómaiak főleg pajzzsal védekeztek, nem véletlen, hogy a római kardokon nincs keresztvas.

A jegyzeteket tartalmazó fejezet lezárásaként feltehetjük azt a kérdést: *Foglalkoztak-e részletesebben vívástörténettel a BEAC-vívómester kortárs magyar kollégái?* A rövid válasz: nem. Arlow Gusztáv (1902) csupán könyvének bevezetőjében villant fel pár vívástörténeti érdekességet a magyar vívás hőskorából, a megreformált olasz kardvívás itteni térhódításáról, miközben megjegyzi: „A magyar vívás története még megírásra vár, de nem kétséges, hogy egy fényes lappal fogja gyarapítani nemzetünk dicsőségét.”¹⁵⁶ Chappon Samu három kiadást (1891, 1904, 1911) megért könyvében egyáltalán nem foglalkozott vívástörténettel: „A legtöbb e nemű könyvek írói bevezetésükben a vívás történetéről és a szűrő s vágó fegyverek beosztásáról s magyarázatáról írnak. Én ettől azért tértem el, mivel véleményem szerint ezek egy más műnek adnak anyagot s nem tartoznak ide”.¹⁵⁷ Testvére – Chappon Károly – 1893-ban kiadott könyvében¹⁵⁸ egy sort sem találunk a korábbi századok vívásfejlődéséről. Egy szintén kortárs vívómester, Sebetic Raimund huszár főhadnagy szintén mellőzi a vívástörténet tárgyalását 1886-os művében, ugyanakkor a hárítások ismertetésénél megemlíti számos kora

¹⁵³ Vadász- és Versenylap, 1889. február 16., 76. o.

¹⁵⁴ Pesti Napló, 1869. május 19., 2. o.

¹⁵⁵ Ausztria, Dánia, Franciaország, Görögország. Magyar vívók nem szerepeltek az első olimpián. Pl. amatőr kardban összesen öt versenyző indult: 3 görög, 1 dán, 1 osztrák.

¹⁵⁶ Arlow Gusztáv: *A kardvívás*. Bp., 1902, Bevezetés (XVII. o.)

¹⁵⁷ Chappon Samu: *A nemes vívás művészetének elmélete*. Szeged, 1911

¹⁵⁸ Chappon Károly: *Kardvívás kezdő és haladó vívók számára*. Debrecen, 1893

újkori vívómester nevét (Agrippa, St. Didier, Pompée).¹⁵⁹ Ezekből a példákból egyértelműen kiderül, hogy Gerentsér mester komoly úttörő munkát végzett könyvének vívástörténeti részének megírásakor; talán kimondhatjuk, hogy ő volt a magyar vívástörténeti kutatás első fajsúlyos szerzője.

Közben külföldön számos monográfia, illetve egyéb mű foglalkozott vívástörténettel, ezek közül Gerentsér többet is felhasznált tanulmánya megírásakor. Ilyen volt pl. Émile Mérignac kétkötetes vívástörténeti monográfiája, az 1886-ban kiadott *Histoire de l'escrime*, vagy Gustav Hergsell prágai kiadású könyve, mely a XV–XVII. századi vívóművészettel foglalkozott (*Die Fechtkunst im XV. und XVI. Jahrhunderte*; 1896). Masaniello Parise olasz vívómester könyvében (1884) egy külön fejezet – *Parte I. Cenno storico* – meglehetősen részletesen foglalkozik a vívás történetével, Gerentsér innen is átvesz adatokat. A BEAC-vívómestere felhasználta Vigeant, Thimm vívókönyv bibliográfiáit, ezek valószínűleg a saját könyvtárában is megvoltak. (Lásd a VI. fejezetet)

Talán, ha Gerentsérnek több ideje lett volna főműve szerkesztésére, akkor könyvének vívástörténeti részébe is kerültek volna illusztrációk, hiszen igen gazdag gyűjteménnyel rendelkezett. Egyébként a párbajtőrvívásról írt, 1930-ban kiadott *Az épéevívás* c. művét számos, régi vívókönyvből származó illusztrációval tette színesebbé.¹⁶⁰ Továbbá ismert, a *Sport és játék* (1932) c. sportenciklopédia számára írt, a vívásról szóló fejezetben is vannak olyan illusztrációk, melyek a pengeművészet korábbi időszakait mutatják be: vívóállás Salvatore Fabris vívókönyvéből (XVII. sz.; 251. ábra), vívóállás Nicoletti Giganti művéből (1600; 252. ábra) stb. Ezeket a jelen tanulmányban is láthatják az érdeklődők.

¹⁵⁹ Sebetic Raimund: *Oktatás a kardvívásban*. Budapest, 1886, 2. bővített kiadás

¹⁶⁰ Metszeteket láthatunk több régi könyvből: Sainct-Didier (1573), Alfieri (1653), Labat (1696), Danet (1767).

III. fejezet

A két változat (1928, 1944) összehasonlítása

Az 1928-as változat – *A vívás és a vívómesterség rövid históriája* – ma már egyértelműen könyvritkaság, hiszen meg az OSZK-ban sincs meg ez a vékony könyv, az ODR adatbázisa csupán egy példányt mutat az egész országban,¹⁶¹ a Miskolci Egyetem könyvtárában.¹⁶²

A 16 évvel később kiadott könyvvel összehasonlítva kiderül: kicsit más a szerkezete, a fejezetek megnevezése:

• Vívás az ókorban	1–3
• Keleti népek vívása	4–7
• A görögök vívása	7–8
• A rómaiak vívása	8–14
• A gladiátor küzdelmek	14–17
• Középkori vívóművészet	17–20
• A lovagi intézmény kezdete és kifejlődése	20–21
• A lovagi játékok	22–26
• A párbajintézmény kifejlődése. A bajvívások	26–34
• A viadorok	34–36
• A modern vívás kezdete és kialakulása	37–55
• A XVI–XVII. század párbajainak befolyása a vívás fejlődésére	55–61
• A modern olasz iskola kialakulása	61–66
• A német vívósport kifejlődése	67–74
• Magyarország	74–87

Gerentsér posztumusz könyvéhez képest az 1928-as tanulmányban nem volt külön fejezet az olasz, a francia vívás kialakulásáról, nem volt külön *A XVIII. és XIX. századbeli értekezések és a modern iskolák* c. fejezet. Akkor a szerző nem foglalkozott részletesen az osztrák, az angol, a holland, a belga vívás fejlődésével, továbbá nem említette a vívás helyzetét Svéd- és Finnországban, ahogy az amerikai vívósport kialakulása sem került terítékre. Továbbá sokkal rövidebb az 1896-os nemzetközi versenyről szóló rész.

Következzenek azok a szövegrészek, melyek kimaradtak az 1944-es kiadásból (az idézetek végén szerepel a pontos oldalszám):

A Vívás az ókorban c. fejezetben:

„A vívás és a vívómesterség történetét igen nehéz összeállítani, mert kevesen voltak, még az európai kultúrnemzeteknél is, oly egyének, akik jártasak voltak a víváson kívül az irodalmi téren is, vagy érdemesnek tartották az általuk gyakorolt, tudott és tanított ismereteket és ügyességeket az utókor számára megörökíteni. A vívás és a vívómesterség kutatásánál tehát

¹⁶¹ Ennek ellenére megvan a Testnevelési Egyetem könyvtárában is (a TE online katalógusa szerint).

¹⁶² Az írógéppel elkészített tanulmányt a TECHNIKA Kő- és Könyvnyomda Kiadóvállalat Rt. sokszorosította, a könyv pontosan példányszáma nem ismert. A miskolci példányt Gerentsér László 1929. szeptember 15-én Kuncz Ödönnek dedikálta. A következő bélyegzők lenyomatát találjuk a könyvben: Budapesti Egyetem, Hiteljogi Szeminárium; ELTE Állam és Jogtudományi Kar, II. sz. Polgári Jogi Tanszék (1957, áthúzva); ELTE AJK, Polgári Jogi Tanszék (1959, áthúzva).

sokszor szakad el a fonal kezünk között s gyakran veszítjük el a tovavezető nyomot. A legnagyobb anyagot a francia és az olasz vívóirodalom szolgáltatja [...]

Bővebb és általános értelmezésben a vívás a fegyver használatának módja önvédelemre és mások megtámadására. Ilyen értelmezésben tehát doronggal, vagy furkósbottal felfegyverzett ősemlék, amikor vadállatok ellen küzdött, vagy embertársaival mérkőzött meg az élelemért, vagy a lét egyéb feltételeiért, már a vívás primitív eszközeivel és szabályaival élt. Azt szokták mondani, hogy az első párbajt, amelyről az emberi hagyomány megemlékszik, Káin és Ábel vívta, amelyben az erősebb Káin lett a győztes. Nagyon hosszú idő, ezredek és századok teltek el, amíg ettől az első párbajtól kezdve a vívás kifejlődött és művészetté alakult át.” [GE 1928, 1–2]

„Mai értelmezésben a vívás alatt különleges fegyverek ésszerű használatát értjük önvédelem és támadás céljából, páros viadalban, meghatározott és egyenlő szabályok és feltételek mellett. E meghatározás szerint tehát a mai vívás, attól a vívástól, amely a csatára készülő harcos oktatásának elemei közt szerepel, s amelyre a magyar nyelv nem is a vívás, hanem a viaskodás szót használja, merőben különbözik, mert szabadabb, ésszerűbb, egyéni jellegűbb és annyira kötött feltételei vannak, hogy a harcos katonának nem felelhetnek meg. Bizonyos, hogy a katonának ismernie kell a fegyverforgatás módját és evégből végeztetnek is vele gyakorlatokat, melyek megegyeznek a vívógyakorlatokkal. A harcos azonban mégsem igazi vívó, mint ahogy nem minden gondolat irodalom.

Ha tehát tanulmányozni akarjuk a vívás történetét, azokban az időkben kell kutatásainkat végeznünk, amikor a vívás már külön célokra törekvő, önálló, tudományos szabályok szerint való, önmagáért folytatott művészetté vált, vagyis, amint mondani szokták *l'art pour l'art* (művészet a művészetért).” [GE 1928, 3] (Lásd a II. fejezet 2. pontját: *Mi a vívás?*)

A Keleti népek vívása c. fejezetben:

„Hiába böngésszük tehát a keleti népek vívástörténetét, ott csak a harci vívást találjuk. Könnyen elképzelhetjük tehát, hogy milyen fokon állhatott a keleti népek vívása, ha meggondoljuk, hogy milyen primitív volt általában az ókori népek harcmodora, milyen kevés volt benne a művészet és mennyire semmi a stratégia. A csatában nagy tömegek mozogtak, gyakran rendetlenül, össze-visszaságban, valóságos nyíl- és dárdazáport zúdítottak egymásra, majd ember ember ellen küzdve, vakon öldökölték egymást ezerszámmra.” [GE 1928, 4] [1]

„A testi erő és ügyesség gyakorlása a legfőbb követelmény nemcsak a hadsereg mandarinjainál, hanem a tudós mandarinoknál is, akiknek a vívást állandóan és erősen kell gyakorolniuk, mert ők a hadsereg legfőbb ellenőrzői s mert a kínaiaknál egész természetes dolog az, ami nálunk csak ritka kivétel, hogy azok, akik valamely intézmény élén állnak és kiválogatják, valamint ellenőrzik a munkatársaikat, értsenek is a dolgukhoz. Rendkívül érdekes még felemlíteni, hogy a hadsereg mandarinjainak három vívói vizsgán kell átesniük: először leteszik a fegyverforgatás matúráját, azután a licenciátusát (ez kb. egyenlő a tudományos egyetem nívójával) és végül a doktorátusát.

Emile Merignac az ő kétkötetes pompás történeti munkájában az indus és kínai vívás ismertetése után részletesen foglalkozik sorrendben az asszírok, az egyiptomiak, izraeliták és perzsák vívásának történetével. A mai vívásművészet szempontjából azonban ezek a részletes leírások semmiféle tanulságot nem nyújtanak, annál kevésbé, mert azok a leírások, amelyeket Merignac is felhasznál, pl. Homérosznak, vagy más ókori íróknak a költői művei – a vívás lényegére nézve semmi felvilágosítást nem nyújtanak.” [GE 1928, 6–7]

A rómaiak vívása c. fejezet:

„Az igazi vívás azonban a rómaiaknál sem a katonai gyakorlatozás keretein belül fejlődött ki, sőt attól teljesen távol eső területen [...] Eredetük a temetési szertartásokhoz fűződik, ahol a rómaiak kiváló harcosaik sírjánál feláldozták a harcban foglyul ejtetteket. Később ezeket az áldozatokat két csoportba osztották és egymással mészároltatták le őket, s minthogy a dolog fölöttébb tetszett, mind gyakrabban megismételték s így a gladiátor küzdelmek annyira népszerűek lettek, hogy nemcsak gyászszerartások alkalmával, hanem más ünnepélyekkel kapcsolatban, tiszta szórakozás céljából is rendeztek ilyeneket. Nemcsak nyilvánosan a cirkuszokban és amfiteátrumokban, hanem magánosoknál is, és lassanként nem volt gazdag és hatalmas úrnál étkezés anélkül, hogy a házigazda gladiátor-harcosokkal ne kedveskedett volna vendégeinek.” [GE 1928, 8–9]

„...a gladiátorvívás oly magas fokra fejlődött, hogy a római légiókban ellanyhult katonai szellem feljavítására lanistákat alkalmaztak, hogy a sok szégyenletes vereség után egy új és ésszerűbb fegyverforgatási módszer segítségével a római hadsereget visszavezessék a régi győzelmekhez. Ebből az időből jegyzi fel a történetíró, hogy Rutilius konzul Aurelius Scaurus gladiátor-iskolájának legtehetségesebb vívóit hívta meg, akik által egy rendszerebb vívói módszert honosított meg. Most már nem a vívás volt az, amely a hadsereg szabályaiból származtatta saját magát, hanem mesterként közölte a hadsereggel speciális szabályainak és fejlődésének eredményeit.

De egy másik ok is közrejátszott arra, hogy a gladiátor mesterség lassanként elveszítse megvetett jellegét. Midőn mindenki számára lehetővé tették a katonáskodást, a patríciusok és az előkelők mindinkább eltávolodtak tőle, mígnem azt teljesen a proletárokra, idegenekre és még később barbárokra bízták. S minthogy ezek a előkelők fegyverek közt nőttek fel, érthető, szórakozásképpen azt a foglalkozást választották, amely azelőtt szokásos kötelezettségük volt. Buzgón látogatták tehát a gladiátor-iskolákat, eleinte mint műkedvelők...” [GE 1928, 12–13] [2]

A Középkori vívóművészet c. fejezet:

„Amikor a gladiátor-játékoknak még az emléke is feledésbe merült, a Római Birodalom is a belső romlottság és lelki züllés következtében, és a régi erkölcsi erők hiánya miatt bomlásnak indult és széthullott. A jelen mű feladata azonban nem az, hogy kutassa, mi lett a dicső Római Birodalom sorsa a gladiatori játékok megszűnése után, hanem hogy mi lett a vívás művészetével, amikor a gladiátor-iskolák megszűntek.” [GE 1928, 17]

„Amianus Marcellinus írja, hogy a hunok, a barbárok legbátrabbjai, a közelharcot kedvelték s míg jobbjukban a kardot, baljukban pedig egy kötelet tartottak, amellyel az ellenséget igyekeztek lepányvázni, gondjuk volt a kapható ütések kivédésére is.” [GE 1928, 18–19] [3]

A lovagi intézmény kezdete és kifejlődése c. fejezet:

„...a páncél gyengéit, annak eresztékeinél keresni utat a sebesítésre, amit főleg a sisak–rostélynál igyekeztek elérni... De még ez utóbbi is lassan *illuzóriássá*¹⁶³ vált, mert ezer év után valamivel a lovagok már oly jól tudták összeilleszteni és egybeolvasztani vértetük egyes részeit, hogy csaknem sebesíthetetlené tették magukat. Így azután fölöttébb ritkák voltak a sebesülések, de annál gyakoribbak a hatalmas csapások által okozott zúzódások, mely csapások gyakran megrázkódtatták és összetörték az egész embert, de ritkán okoztak véres sebesüléseket.” [GE 1928, 21] [4]

¹⁶³ Helyesen: illuzórikussá.

A lovagi játékok c. fejezet:

„A lovagi intézmény korában lefolyt ütközetek nem voltak egyebek, mint ezer és ezer egyéni párbaj összességei. A két hadsereg legjobban felfegyverzett vitézei a csapatok élére vonultak és maguk között ütköztek meg anélkül, hogy a gyalogságra ügyeltek volna. Először kihajították lándzsáikat és azután kardot ragadtak és mindaddig hadakoztak, amíg valamelyik fél meghátrált. Minden rendszer és stratégia nélkül összegomolyodva harcoltak minthogy többre tartották az egyéni bátorságot és az egyéni küzdelmek kiválóságát, mint a fegyelmet és a tömegek nagyságát.” [GE 1928, 22] [5]

„E lovagi tornákon párosával, vagy kettő kettő ellen, vagy négy négy ellen, vagy csapatosan, az összes fegyverekkel, vagy csak meghatározott fegyverekkel felszerelve, lóháton ülve, vagy gyalogosan küzdöttek egymással. A feljegyzések azt mondják, hogy néha meg volt állapítva a győzelemhez szükséges találatok száma, pl. három lándzsatalálat, vagy négy kardcsapás, de legtöbbször nagyobb szabadságot élveztek a küzdő lovagok s nem írták elő nekik a csapások számát, csak az volt a fontos, hogy letaszítsák az ellenfelet a nyeregből, vagy elveszíttessék vele a kengyelt, vagy leüssék fejéről a sisakot [...] különböző pártállású és nemzetiségű lovagok csoportjai között folyt le a véres lovagi torna. Am az ilyen alkalmakkor a küzdés feltételei is különlegesebbek voltak, amelyek nehezebbé tették a győzelmet. Így meghatározott fegyverekkel kellett harcolniuk és előre megállapítást nyertek a kölcsönösen adható csapások száma és a sebesíthető részek. Pl. negy¹⁶⁴ [sic] győztek csak akkor, ha a fejen vagy a mellen adtak sebet, ellenben akkor, ha valaki az ellenfél karján vagy combján ejtett sebet, attól elvették a fegyverét és a lovát, és a bírák részéről feddésben részesült. De amikor az ún. udvarias¹⁶⁵ fegyverekkel harcoltak, akkor is különféle szabályokra kellett tekintettel lenniük. És minthogy éppen ezekről az előírt lovagi játékszabályokról számos leírás maradt az utókorra, pontosan meg lehet állapítani azokat a vívószabályokat, amelyek a lovagi élet virágzásakor a bajvívást irányították. A hosszú széles kard, mely súlyos volt, hogy áthatíthassa a vértet, nem a hegyével sebesített, hanem az élével hasított felülről lefelé, vagy a fokával oldalba. A védelmi módszereket nagyon elhanyagolták, részint, mert rendszeren lóháton hadakoztak, részint pedig azért, mert túl súlyosak voltak a fegyvereik ahhoz, semhogy alkalmasak lettek volna az ésszerű védelem villámgyors mozdulataira.” [GE 1928, 23–25] [6]

A párbajintézmény kifejlődése. A bajvívások c. fejezet:

„Ha a középkor közvetlen nem is, vagy csak kismértékben kedvezett a vívás fejlődésének azáltal, hogy védelmi módszerét nem a pengékre, hanem a szilárd vértetek ellenállására bízta, míg a támadási szisztémáját a lovagi szabályokkal korlátozta, addig közvetve termékeny területet nyitott meg a fejlődés menetének a párbajokkal, ahol tanulmányozhatták, fejleszthették a művészetet, kialakíthatták annak alapvető szabályait s mindezt függetlenül bármi néven nevezendő katonai irányelvektől. A párbaj a legközönségesebb, leggyakoribb és a legtermészetesebb tere volt hosszú évszázadokon keresztül a vívásnak, amelynek művelői itt gyakorlatilag tanulmányozhatták a teoretikus szabályok helyességét vagy helytelenségét. A párbaj és a vívás között mindig a legszorosabb kapcsolat állott fenn. A párbaj igazolta a vívás stúdiumának szükségességét és tartotta fenn magát a vívást is nemzedékről nemzedékre. Viszont a vívóművészet pedig szabályaival mindinkább jobban irányítója lett a párbajnak s nagymértékben csökkentette annak gyászos következményeit.

Ha a párbaj történelmi nyomait keressük, nyugodtan állapíthatjuk meg, hogy a mai alakjában ismeretlen volt az antik népek előtt. A rómaiaknak és görögöknek voltak ugyan

¹⁶⁴ Sajtóhiba. Talán a *nem* szó szerepelt a kéziratban.

¹⁶⁵ Lásd az I. fejezet *armes courtoises* kapcsolatos lábjegyzetét.

olyan küzdelmeik, melyeket párosával vívtak, s melyeknél „*gloria et virtutis causa*”¹⁶⁶ a vesztes fél meghalt, de sohasem ismerték a magánokok miatt vívott párbajt.” [GE 1928, 26–27]

A modern vívás kezdete és kialakulása c. fejezet:

„Marozzo a sebesítés két válfaját írja le, mégpedig a vágással és a szúrással való sebesítést. A spada, melyet abban az időben csaknem állandóan a kezük ügyében tartottak az emberek, kb. 1 méter hosszúságú, lapos, egyenes és kétélű fegyver volt, melyek közül a föld felé való él (*filo dritto*, egyenes él), a másik pedig a *filo falso* (a mai fokél).¹⁶⁷ A vágással való sebezések közül a *mandritto* (egyenes kézi vágás) az, amellyel egyenesen, a *mano reverscio* pedig az, amellyel visszakézből balról történik a sebesítés (fokvágás). 12 ilyen vágást sorol fel, a vállakat, az oldalakat és a lábikrát (*garetto*) támadván. A szúrással való sebesítésnek csak egy módját ismeri, az arca, de különös előszeretettel a szemre irányozott szúrást. A védelem a támadási mozdulatoknál kevésbé kifejlődött és legnagyobb részt a lábmozdulatokon alapul; úgy, hogy a főelv inkább a vágások kikerülésében, mintsem azoknak kivédéséből áll. Azt tanítja, hogyan kell az egyik állásból a másikba átmenni, miként kell egyik védekező állásból támadásba menni, és ezt nagy különféleséggel és a mozdulatok tökéletességével csináltatja. Idők multával Marozzo szisztémája nagy változáson ment keresztül, úgy a vágások, mint a szúrások tekintetében. Lassan kitágították a szúrással sebesíthető testrészt, viszont összevonták és kibővítették a vágással sebesíthető testrészeket. Az arcon kívül a mellre igyekeztek szúrni és lassankint kizárják az alsó végtagok és ennél fogva a *garetto* sebesítését is.” [GE 1928, 44–45]

„Giovanni Dall Agocchie [...], aki nemcsak kiváló mester, hanem mindenekfelett tiszta előadású író volt és egyesítette a meglévő elemek kiváló továbbfejlesztését egy egészen ritka értelmességű és világosságú előadói képességgel. [...] bolognai Viggiani tanulmánya. Jó értekezés, de kevés újat fűz amaz anyaghoz, amelyet már előtte felhalmoztak. Inkább a támadásokat forszírozza, amelyek szerinte fontosak, mint a védekezéseket.” [GE 1928, 46]

„Az olasz vívómódszer a francia szokások és jellem behatása alatt lassankint átalakult s ennek megfelelően – amint a francia források mondják – idővel nagyobb lovagiasság hatotta át ezt a nemes sportot.” [GE 1928, 49]

„Saint-Didier három főállást ismert és *demarche*-nak nevezi az előrelépést, mert akkor még a kitörést nem ismerték. A parád szó még nem fordul nála elő. Művében 64 fametszet bemutatja az egyes akciókat, melyek őt és segédét ábrázolják. Ebben az időben (XVI. század) Franciaország még mögötte volt Itáliának a vívásban, mely utóbbi már 20 év óta elhagyta a vágásokat és csak szúrt. Az épée, melyet Saint-Didier idejében használtak, lapos és mindkét oldalán éles volt és ennek használatához annyira hozzászoktak, Saint-Didier-t mint vakmerő újítót tekintették és könyvének kevés sikere volt, mert kortársai ragaszkodtak a vágásokhoz. A mai francia vívás története azonban hálás Saint-Didier-nek és nem habozik őt a francia vívás megalapítójának tekinteni.” [GE 1928, 52]¹⁶⁸

¹⁶⁶ A kifejezés segítségével beazonosítható egy részlet Ferdinando Masiello *La scherma italiana di spada e di sciabola* (Olasz tör- és kardvívás, 1887) könyvéből: „*I Romani ed i Greci ebbero lizze, monomachie, spettacoli, in cui gloria et virtutis causa, il soccombente moriva; ma non mai duelli per privata cagione.*”

¹⁶⁷ Érdemes pontosítani: Gerentsér a *fokél* kifejezést használja, viszont a szabályák fokéle általában csupán 10–30 cm hosszúságú, miközben a bolognai kard pengéjének mindkét éle teljes hosszban ki volt élezve. Mostanában a magyar szakirodalom a *hamis él* kifejezést – a *filo falso* tükörfordítását – használja pl. a hosszúkardokkal, a bolognai kardokkal kapcsolatban.

¹⁶⁸ A szerző által említett *épée* azonos a (korai) rapírral. (Részletesebben a 2. sz. mellékletben.)

„A francia Merignac szerint a XVII. század második felétől kezdve Franciaország a vívástudomány élére állott és ezt a vezető helyet a mai napig is megőrizte. [...] de la Touche [...] Igen sok ellenfele volt e könyvnek, ami már magában is bizonyítja annak kiválóságát.” [GE 1928, 52–53]

„És ha figyelembe vesszük, hogy a riposzt adja meg részben a francia iskola fölényét, megérthetjük, hogy milyen szolgálatot tett ezzel a vívásnak. Sőt Le Perche az első, aki megnevezte a tercparádot és tanította a szeptimet a *cercle* szóval.” [GE 1928, 54]

A XVI–XVII. század párbajainak befolyása a vívás fejlődésére c. fejezetben Merignac és Kirschoffer nevét említve a szerző megjegyzi: „Csillagok ők a vívás egén és ragyogni fognak mindaddig, amíg a francia *gloire* el nem tűnik a föld színéről.” [GE 1928, 61]

A modern olasz iskola kialakulása c. fejezet:

„Ha a déli módszer követőinek és védelmezőinek őszinte lett volna a művészet iránt való szeretete, akkor észre kellett volna venniük, az olasz iskola fejlődését, ami Zangherri, Radaelli és követőinél nyilvánult meg, és örvendezniük kellett volna azon, hogy a kardvívás attól a kezdetleges állapottól, amelyben Radaelli előtt állott, a tökéletesség felé haladt. A déli iskola azonban az ellenkezőjét cselekedte és minden eszközt...” [GE 1928, 65–66]

A német vívósport kifejlődése c. fejezet:

„De Németországban az ógermán vágóvívás megmaradt a meghonosított olasz–francia szúróvívás mellett is.” [GE 1928, 67]

„A diak-párbajoknak ez az új módja kevésbé veszélyes, mert hiszen tudvalevően ezeknél a fejet kivéve az egész testet bandazsírozzák, sőt gyakran még a szemre is védőt alkalmaznak.” [GE 1928, 73] [7]

A Magyarország c. fejezet:

„Barbasetti ekkor már a bécsújhelyi katonai mesteriskolának rendkívüli tanára lett, oda bevezette az olasz iskolát. A Bécsben letelepedett Luigi Barbasetti irányította az olasz iskola térfoglalását és indította meg Magyarország felé is hódító hadjáratát.” [GE 1928, 83–84]

„Az ő érdemük, hogy a technika szükségességére és gyorsaságára rámutattak, hogy megtanítottak bennünket a tempóra, a tempóakciókra, a második intencióra¹⁶⁹ stb. stb., amelyek a vívás legfontosabb részét képezik.” [GE 1928, 85]

„Az 1900-as évekkel indul meg a megújhodott magyar kardvívás reneszánsza. Trieszt, Milánó, Bécs, Prága, Ostende, Gand tanúi a magyar kard erejének; de leginkább London, Stockholm és Párizs, ahol az olympiai győzelmeket a kardvívás terén a magyarok szerzik meg.” [GE 1928, 86] Ezek a sorok már jelzik a tanulmány végét, 1944-ben szinte pontosan ugyanígy fogalmaz a szerző: „Az 1900-as évekkel megindult az újjáéledt magyar kardvívás reneszánsza. Trieszt, Milánó, Bécs, Prága, Ostende, Gand jelzik azokat az állomásokat, ahol a magyar vívás ámulatba ejtette a világot. De leginkább London és Stockholm...”

A vívástörténeti összefoglaló utolsó mondatai: „Az európai vívóbajnokságokban 1925 óta vesz részt Magyarország. Először Ostende-ban, ahol Garay János nyerte a kardbajnokságot.

¹⁶⁹ Második szándékú vívóakciók.

Az 1926-ban Budapesten és 1927-ben Vichy-ben megtartott európai vívóbajnokságokban mindkétszer Gombos Sándor dr., Santelli mester tanítványa lett győztes, bebizonyítva, hogy a legfiatalabb magyar első klasszisban is a legelsők között foglal helyet.” [GE 1928, 87] A korabeli sajtó is beszámolt *A vívás és a vívómesterség rövid története* c. tanulmány megjelenéséről, a Budapesti Hírlap, 1928. május 27-én írt egy viszonylag hosszú ismertetőt a könyvről, amiből megtudhatjuk, hogy a mű „*kapható a szerző vívótermében. IX. Lónyay u. 7. Ára 5 pengő.*”¹⁷⁰

A két változat összehasonlításából kiderült: az 1944-es szöveg részletesebben foglalkozik a vívástörténet egyes jelenségeivel, így az 1928-as tanulmányból több olyan fejezet hiányzik, amely megjelenik a posztumusz kiadásban. Jól látszik, ez a későbbi változat jóval alaposabb és részletesebb az előzőnél, ugyanakkor kimondottan érdekes részek is kimaradtak az 1944-es szövegből. A jelen fejezetben pont ezeket a részeket ismerhette meg az olvasó. Érdekes összehasonlítani a két tanulmány irodalomjegyzékét (a teljes felsorolás a VI. fejezet táblázatában található). Szembetűnő, a 1944-es tanulmány forrásmunkái között megjelennek a magyar nyelvű pedagógiai és élettani könyvek (Weszely Ödön, Veres–Udránszky), ugyanakkor mindkét változat hivatkozik a *Keresztessy emlékkönyvre*, meg Takáts Sándor könyvére a török–magyar bajviadalokról, Pesthy Frigyes művére a középkori bajvívásokról. A felhasznált külföldi vívó szakirodalom összetétele szinte változatlan: az olasz Masiello, Parise, Barbasetti, a német Montag, Hergsell, a francia Mérignac művei szerepelnek a felsorolásban. A posztumusz tanulmány irodalomjegyzékében megtalálható az olasz Pecoraro–Pessina szerzőpáros, az osztrák–magyar Bartunek, a magyar Arlow, az USA-ban dolgozó spanyol Castello, de kimarad az 1928-as változatban még felhasznált olasz Rossi. Jól látszik az olasz kardvívással foglalkozó szerzők túlsúlya, de ez teljesen érthető, hisz maga Gerentsér így írt erről: „...tudományos részletességgel és teljes tárgyilagossággal indokolom meg, hogy miért fogadtam el a kardvívás alapjául a modern olasz rendszert. Nyomatékosan hangoztatom azonban, hogy csak alapul fogadom el, de ehhez az alaphoz, mint klasszikus és tökéletes bázishoz ragaszkodom, hozzá hű maradok, talán még inkább, mint igen sok olasz mester.”¹⁷¹

Kiderült, hogy ennek a szövegnek van még egy harmadik változata is, ezt a Pálffy György által szerkesztett *Sport és játék* c. sportenciklopédia, 1932-ben kiadott II. kötetében találjuk meg. A kötet vívásról szóló fejezetét Gerentsér mester írta. Ebben szerepel egy erősen rövidített, 7 oldalas összefoglaló a vívás történetéről (*A vívás és vívómesterség története*). Érdekességgé megemlíthető, a szövegben több olyan fekete-fehér kép szerepel, melyet korabeli vívókönyvek illusztrációi alapján rajzoltak meg. Egyébként se az 1928-as, se az 1944-es változatban nincsenek illusztrációk. Az enciklopédiai fejezet részletesen bemutatja a vívásnemeket: a kardvívást, a törvívást, és az akkoriban újdonságnak számító párbajtörvívást, kitérve a vívóeszközökre, az adott változat legjellegzetesebb akcióira.

A módszeres kutatás során fény derült arra, hogy létezik az 1928-as szövegnél is korábbi változat. 1926-ban Gerentsér írt egy hosszabb cikket a *Testnevelés – Sport* c. szaklapba¹⁷², mely két részben jelent meg ott.¹⁷³ Jelen ismereteink szerint a *Fejezetek a magyar vívósport múltjából* címet viselő tanulmány volt a mester első olyan próbálkozása, amelyben röviden összefoglalta a magyar vívás múltját. A cikk első részében Gerentsér a végvári vitézektől

¹⁷⁰ Ekkor Gerentsér még a Lónyay utcai teremben tanított, csak 1930-ban költöztek a Semmelweis utcai vívóterembe (BEAC, OSC).

¹⁷¹ Gerentsér (1944), Előszó, VIII. oldal.

¹⁷² A M. Kir. Testnevelési Főiskola és a Testnevelési Tanárok Országos Egyesületének hivatalos közlönye.

¹⁷³ A szakfolyóirat 10. számában: 241-247. o., illetve a 11. számban: 287-293. o.

kezdvé mutatta be a hazai kardforgatás történetét, a Pesti Nemzeti Vívóintézet és a Keresztessy-iskola működésével folytatta, majd felsorolta az ismertebb mestereket. A tanulmányában külön hangsúlyt kaptak az első országos vívóversenyek, ezen belül az 1896-os verseny. Erről így írt a második részben: *„Mestereink határozott és el nem tagadható vereséget szenvedtek [...] Az állások és mozdulatok plasztikus szépsége, a láb- és kard-mozdulatok szédítő gyorsasága, az akciók változatossága, a kitűnő taktika és pompás tempóérzék mindenkit bámulatra ragadott. Nem a magyar amatőranyag vallott kudarcot, hanem mestereink tudása és tanítási rendszere, az egész pedagógiai módszer, amellyel a magyar mesterek dolgoztak. [...] ebben a munkában nem szabad figyelmen kívül hagyni az új olasz vívórendszert s annak legkiválóbb képviselőit.”* (lásd az I. fejezetet) Jól látszik, hogy az 1926-ban megfogalmazott véleménye – némi szövegkarcsúsítás után – szinte betűhíven megjelenik az 1944-es szövegben. A cikk második részében írt még a francia-olasz rivalizálásról, Radaelli szerepéről a kardvívás megreformálásában, az első olimpiai sikerekről (1908, 1912), végül a következő mondattal zárva tanulmányát: *„A stockholmi olimpiász az újraéledt magyar vívóművészet teljes, tökéletes, mindent felülmúló diadala volt.”*

Az 1944-es szöveg korái változatainak (1926, 1932) tanulmányozása során is egyértelmű, Gerentsérnek nem volt erőssége a hadtörténelem, a lovagi páncélzat tényleges fejlődése vagy a középkori hosszúkard vívókönyvekben megjelenített használata. (Lásd a jelen fejezet jegyzeteit.)

Jegyzetek

1. Talán könnyen belátható a *„milyen primitív volt általában az ókori népek harcmódora, milyen kevés volt benne a művészet és mennyire semmi a stratégia...”* állítás tarthatatlansága, ha felidézzük pl. Nagy Sándor vagy Hannibál hadjáratainak egyes nevezetes csatáit, melyek a stratégiai gondolkodás, a briliáns taktikai megvalósítás ékes példáiként vonultak be a hadtörténelembe.
2. Publius Rutilius Rufus (i. e. 158–i. e. 78 után) római államférfi, konzul (i. e. 105). A római hadsereg i. e. 107-ben elkezdődött megreformálása során javította a csapatok fegyelmét, hatékonyabb kiképzési módszereket vezetett be. Valerius Maximus szerint Aurelius Scaurus lanista legtehetségesebb gladiátorait alkalmazta a római legionáriusok vívótudásának javítására.
3. Elég nehezen hihető leírás. A pányva – csúszó hurokban végződő hosszú kötél – hatékony használatához a lovasnak mindkét kezére szüksége van. Továbbá a pányvázási távolság (több méter) jóval meghaladja a kardhasználat távolságát.
4. *„Ezer év után valamivel a lovagok már oly jól tudták összeilleszteni és egybeolvasztani vértetük egyes részeit, hogy csaknem sebesíthetlenné tették magukat. Így azután fölöttébb ritkák voltak a sebesülések, de annál gyakoribbak a hatalmas csapások...”* Egészen furcsa elképzelés! Ha most a XI. század elejéről beszélünk – *„ezer év után valamivel”* –, akkor ebben az időben különböző hosszúságú láncinget viseltek a lovagok, később ezt kiegészítették olyan vértelmekkel, melyek védték a harcos vállát, könyökét, térdét, lábszárát, utána vasból készült lemezvérteket (~1420), végül edzett acélból készült lemezvérteket (XV–XVI. sz.) viseltek a gazdagabb harcosok. Ugyanakkor még a gótikus lemezvértekben sem voltak soha teljesen sebezhetetlenek a lovagok, hiszen az állandó versengés eredményeként mindig megjelentek azok a fegyverek, melyek képesek voltak átútni a lemezvérteket is: erősebb számszeríjak, specializált alabárdok, harci kalapácsok/csákányok, a vérték illesztési pontjait támadó,

szúrásra optimalizált hosszúkardok stb. Továbbá úgy tűnik, a szerző nem tanulmányozta részletesebben pl. a perdöntő bajvívások leírásait, melyekből kiderül, hogy pl. a páncélba öltözött lovagok gyalogosan miként küzdöttek karddal, törrel, birkózva (akár a földön is) stb.

5. A középkori vértess lovasság öklelésre való kopját használt a gyalogság és a lovasság ellen, és nem hajítottak el lándzsáikat. (Érdemes tanulmányozni a kopja és a lándzsa közötti különbséget.)

6. Teljes mértékben téves a szerző következő állítása: „*A hosszú széles kard, mely súlyos volt, hogy áthatíthassa a vértesset, nem a hegyével sebesített, hanem az élével hasított felülről lefelé, vagy a fokával oldalba.*” Már a láncinget sem lehetett csak úgy egyszerűen széthasítani, hiszen a lánceszövet készítésekor a szemek végét ellapították, kifűrták, szegecselték, így egy hajlékony, de igen ellenálló védőréteget kaptak, amely hatékonyan ellenállt a vágásoknak, gyakran még a szúrásnak is. A láncing alatt egy vastag fegyverkabátot (*gambesont*) viseltek, ami csak tovább növelte a vágások elleni védelmet. A vas-, majd edzett acéllemezekből készült vértess még inkább védte a viselőjüket mind a kardvágásoktól, úgy a szúrásoktól is.

„*A védelmi módszereket nagyon elhanyagolták, részint, mert rendesen lóháton hadakoztak, részint pedig azért, mert túl súlyosak voltak a fegyvereik ahhoz, semhogy alkalmasak lettek volna az ésszerű védelem villámgyors mozdulataira.*”

A középkori kardok, pl. a másfél kezes¹⁷⁴ hosszúkardok egyáltalán nem voltak túl nehezek: átlagos tömegük 1,6 és 1,8 kg között volt, súlypontjuk nem esett túl távol a keresztvastól.¹⁷⁵ Az ilyen paraméterekkel rendelkező kardokat természetesen kellő hatékonysággal lehetett mozgatni, megfelelő gyorsaságú hárító mozdulatokat is lehetett velük végezni. (Erről bárki személyesen is meggyőződhet egy HEMA-versenyen, ahol a résztvevők hasonló tömegű eszközökkel vívnak.) Szó sem volt arról, hogy a lovagok elhanyagolták volna a védekező mozdulatok elsajátítását. A páncélt viselő ellenfelek leküzdéséhez pedig gyakran félkardos technikákat alkalmaztak a harcosok, ekkor a bal kezükkel megfogták kardjuk gyengéjét, és az így tartott pengével a vért illesztési pontjaiba próbáltak szúrni (pl. hónalj) vagy a sisak réseit támadták. A korabeli kardok használatáról egész pontos képet kaphatunk a megmaradt középkori vívókönyvekből. (Lásd az V. fejezetet.) A hosszúkarddal leginkább gyalogosan vívtak.

7. Se 1928-ban, se később a főműve párbajról szóló fejezetében – 85. *A párbaj és annak előkészítése* (274–287. o.) – Gerentsér nem magyarázza el részletesen, hogy mi az a *bandazsírozás*¹⁷⁶. Az erre vonatkozó leírást viszont megtaláljuk Arlow Gusztáv 1902-ben kiadott könyvében: „*A kötés selyemből készül és célja az, hogy bizonyos testrészeket és ütőereket a sebesüléstől megvédje. A kötésnek oly erősnek kell lennie, hogy azt átvágni ne lehessen. [...] A felső test vívásnál meztelen és csupán a kötések jönnek rá, melyek alá, hogy jobban tartsanak, vatta tömhető.*” [AR, 230–231] Arlow részletesen ismerteti a kötések fajtáit, illetve azt, hogy azokat milyen súlyosságú kardpárbajoknál alkalmazzák. Ezzel szemben a

¹⁷⁴ A másfél kezes annyit jelent, hogy gyalogosan általában két kézzel fogták a kard markolatát, lóháton meg egy kézzel is lehetett használni.

¹⁷⁵ Matt Easton, Schola Gladiatoria HEMA-vívóiskola oktatója: „...so for an 'average' longsword we're looking at 2.5-3.5lbs, rather than the average found on reenactment fields which is more like 3.5-4.5lbs.” (Átlagos hosszúkardok: 1133-1586 g, nehezebb hagyomány-örző hosszúkardok: 1586-2039 g)
Forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Vita:Hosszúkard>

¹⁷⁶ Az idegen szavak és kifejezések szótára (1994) szerint a *bandázs* egy francia eredetű szó, ami vívásban csukló- hónalj-, nyakkötést jelent. Annyiban kellene pontosítani a szótári meghatározást, hogy mindez kardpárbajra értendő.

német menzúrvívás (*Mensur*) során a vívók testét álltól combközépig érő, kombinált bőrvért vagy láncling védi, csak az arcot hagyva fedetlenül. Ezen felül a vívók szemét, orrát, részben fülét egy speciális fémszemüveg (*Menzurbrille*)¹⁷⁷ védi az ellenfél vágásaitól, így a *Schläger*-kardok pengéje csak a fennmaradó felületen okozhat kisebb sérüléseket. Tehát a menzúrvívás résztvevőit nem bandazsírozzák, ők nem kötések viselnek, hanem masszív bőrvértet, mely leginkább a vívóedzők által használt, bőr mesterkabátokra hasonlít.

¹⁷⁷ Arlow ezt *sodrony-szemüvegnek* nevezi.

IV. fejezet

A Gerentsér-tanulmány vs Kun László vívástörténeti művei

A Gerentsér-könyv megjelenését követően csaknem 20 évnek kellett elteltie ahhoz, hogy egy újabb, részletes¹⁷⁸ vívástörténeti tanulmánnyal gazdagodjon a magyar nyelvű szakirodalom. Kun László főiskolai adjunktus vívástörténeti műve két kiadásban jelent meg:

- *Vívástörténet*. I. rész. 1963, 103 oldal;
- *Egyetemes és magyar vívástörténet....* 1969, 154 oldal.¹⁷⁹

A második kiadás ki lett egészítve néhány további fejezettel: pl. *Adalékok a szovjet és a japán vívás történetéhez* (59–71. o.), *Függelék: A szovjet vívók felkészítési módszere* (Ny. Popov előadása a Nemzetközi Vívószövetség Buenos Aires-i kongresszusán) (127–133. o.) Egyértelmű, hogy a könyv túlzott figyelmet szentelt a szovjet vívásnak, ami nem annyira meglepő egy olyan könyvnél, mely a Kádár-korszakban íródott és TF-es tananyagként jelent meg. Érdekes összevetni – becslés alapján – a két kiadás terjedelmét a Gerentsér-féle könyv vívástörténeti fejezetének méretével: Kun (1963): 185 ezer leütés¹⁸⁰; Kun (1969): 221 ezer leütés; Gerentsér (1944): 129 ezer leütés.

A tanulmány egyik nagy problémája, hogy soha nem lehet tudni: mikor olvassuk a szerző saját gondolatait, és mikor kerülnek be a szövegbe a felhasznált irodalom egyes műveiből származó és hivatkozás nélkül átemelt részek. (Szerencsére viszonylag könnyen fel lehet ismerni Gerentsér szinte változatlan mondatait.)

Egyértelműen pozitívumként értékelhető, hogy:

- a tanulmány nagyobb terjedelemben tárgyalja a vívás történetét;
- a könyvben számos fekete-fehér illusztráció található (Talhoffer (2 db), Lovino (4), Andreas Schmidt, Chatelain-Gömmel (3)), ami kimondottan előnyös a vívás történelemmel foglalkozó mű esetében;
- megtalálható a vívás meghatározása: „*A vívás egy olyan mozgás komplexum, amelyben az egyik fél a másikat valamilyen szálfegyverrel igyekszik ténylegesen (vagy jelképesen) ártalmatlanná tenni, anélkül, hogy ő maga sérülést (vagy találatot) szenvedne.* »Adni és nem kapni!«” [KU 1969, 5]
- Kun felhasználta Ozoray 1958-ban kiadott könyvének egy fejezetét, amely a régi magyar kardvívás és a Radaelli-féle olasz vívás kölcsönhatását elemzi;
- sokkal részletesebben ismerteti Chapon Lajos főművét (1839), illetve források alapján rávilágít a *Theoretisch praktische Anleitung zur Fechtkunst* c. könyv plagizált jellegére.

A vívástörténeti mű hiányosságai között mindenképpen meg kell említeni, hogy:

- a marxista történelemszemlélet alapján értékeli a vívás fejlődését, annak mozgatórugóit (pl. a gladiátor-vívás megszűnését „törvényszerűnek” minősíti; a Horthy-

¹⁷⁸ A két időpont között csak az Ozoray-féle vázlatos vívástörténetről (1958) tudunk, ami *A modern magyar kardvívás* c. művében található (7., 9-11. o.). Életének utolsó éveiben a neves vívómester egyébként egy *gigantikus* méretű vívástörténeti kötetten (~1500 o.) dolgozott, amelynek kézírata sajnos elveszett.

¹⁷⁹ Az 1963-as tanulmányból csupán 35 példány készült, az 1969-es könyvből pedig 229 példányt nyomtattak.

¹⁸⁰ Oldalanként átlagosan 2570 leütés számolva (39 sor x 66 leütés per sor). 1963: 72 oldal, 1969: 86 oldal.

korszak vívásának aktuálpolitikai értékelése; Thibault misztikus köreinek téves értelmezése stb.);

- aktuálpolitikai okokból túl sokat foglalkozik a szovjet vívással;
- gyakran pontatlan adatok szerepelnek az irodalomjegyzékben: pl. Chappon (1819), Siklóssy (1920);¹⁸¹
- egyáltalán nem biztos, hogy Kun Lászlónak a 60-as években tényleg lehetősége volt arra, hogy ténylegesen kezébe vegye és tanulmányozza Capoferro (1610) vagy Thibault (1630) művét. Hisz meg sem említi, hogy Thibault könyve a vívóirodalom talán legszebben és leggazdagabban illusztrált tankönyve; Talhoffer művének címében hibásan szerepel a 1867-es gótai kódex, miközben egy középkori vívókódexről (1467) van szó.¹⁸² Ezek az apró jelek mind arra utalnak, hogy a szerzőnek nem volt módja alaposabban tanulmányozni a fenti vívókönyveket;
- gyakran átveszi Gerentsér teljesen hibás megállapításait pl. arról, hogy a középkori lovagok túlságosan nehéz kardot használtak, amivel nem lehetett megfelelően védekezni, így pajzzsal vagy vértesszel hárították az ellenfél hatalmas kardcsapásait; a vágóvívás valami fejletlen változat lett volna a szűrővíváshoz képest stb.

Nem meglepő, hogy Kun ilyen mértékben átvett dolgokat a korábbi művekből (pl. Gerentsértől), hiszen előtte egy másik tekintélyes vívómester, Ozoray Zoltán is terjesztette a „túlságosan nehéz kard” mítoszát az 1958-ban elkészült *A modern magyar kardvívás* c. könyvében.: „Az ősi kardot csak támadásra használták. Hogy minél nagyobbát sújthassanak vele, igen nehézre méretezték és két kézre fogva vezették. Súlya miatt védelemre nem volt alkalmas, a védelmet a páncél és a sisak szolgálta. [...] Viszont a vértesszel ellenféllel szemben nem volt szükség a nehezen kezelhető, túl súlyos szálfégyverre.” [OZ, 7] Egyértelmű, egyik szerző sem tartott a kezében eredeti, éles középkori hosszúkardot, vagy a korabeli vívás gyakorlására szolgáló eszközt (fédert). (Lásd a hosszúkardok valós adatait a III. fejezet 6. jegyzetében) Egy ismert sporttörténésszel, Klell Kálmánnal készült 1958-as interjú jól illusztrálja a XX. századi szerzők téves vélekedését a középkori vívásról és annak eszközeiről: „A kardok egészen az újkorig inkább pallósra emlékeztető merev, kétélű súlyos fegyverek voltak, amit legtöbbször két kézre fogva tudtak csak forgatni, s inkább csak nagyokat suhintottak velük, mintsem cseleztek vagy védekeztek. A védekezésre a páncélzat és pajzs szolgált. Még a középkori bajvívásoknál is ilyen hatalmas pallóskardokat használtak és rendszerint nem az ügyesebb győzött, hanem az, aki nagyobb és erősebb tudott vele sújtani.”¹⁸³

Az általános összefoglaló után tekintsük át fejezetenként az 1963-as tanulmányt, illetve ellenőrzésként az 1969-es változatot.

A görög vívás ismertetése megközelítőleg azonos a két könyvben, Kun átveszi Gerentsér hibás *oplomachia* kifejezését (lásd I. fejezet *Görögök* c. alfejezetét (88.)), azt további két hibával torzítva (*oplamanchia*). A római vívásról szóló fejezetrész szintén nagyon hasonló a vívómester által írt fejezetre; Gerentsér nyomán említi a „keleti népek görbe kardjai”, pedig a gladiátorok által használt íves kardok nem köthetők keleti népekhez: a *sica* dák vagy trák kard volt, míg a *kopis* görög szálfégyver. (Lásd a 2. sz. mellékletet) Kun egy érdekes részlettel egészíti a rómaiakról szóló szakaszt, a *Ludus Troiae* (trójai játékok) említésével.

¹⁸¹ Helyesen: Chappon (1839), Siklóssy (1927–29).

¹⁸² Ez ki lett javítva az 1969-es kiadásban: „Ábrákkal illusztrált 1467-es gótai kódexében...” [KU 1969, 18]

¹⁸³ Klell Kálmán: *A vívás történetéről*. Vívó Híradó 1958/7. sz., 12. o.

A *lanista* latinul nem mészárosot jelent, annak ellenére, hogy a *lanius* (mészáros) és a *lanista* (a gladiátorok kiképzője) szavak etimológiai gyökere azonos. Az ókori római irodalom jól tükrözi a gladiátor-kiképzők társadalmi helyzetét, amikor valahol a mészáros és a kerítő közötti helyre sorolja őket, hiszen kiszolgáltatott emberek véres, gyakran halálos küzdelmein nyereszkedtek a lanisták. Kun László kiemeli Seneca¹⁸⁴ lesújtó véleményét az arénában folyó küzdelmekről, az értelmetlen öldöklésről, ugyanakkor más forrásból tudjuk, a korabeli római írók egyáltalán nem voltak egységesek a gladiátorküzdelmek megítélésében. Közel 100 évvel korábban egyik, i. e. 56-ban írt levelében Cicero¹⁸⁵ gratulált barátjának, Atticusnak, amikor az vett magának egy gladiátor csapatot. Üzenetében a híres szónok örömmel konstatálja: a rabszolgák olyan kiválóan harcolnak, hogy a befektetés megtérüléséhez már akár két fellépés is elegendő lehet (*Epistulae ad Atticum*, IV.4b).

Kun részletesebben foglalkozik a különféle fegyverzetű gladiátorok ismertetésével (murillo, retiarius stb.); a 60-as évek elvárásai szerint megemlíti a gladiátor Spartacus által vezetett rabszolgalázadást. A pompeji grafitik szövegei, Commodusról, a műkedvelő gladiátorként fellépő császárról közölt adatok kimondottan színesítik a római vívóművészetről szóló fejezetet. A legvégére viszont tartogat némi marxista összegzést: „Az igazság azonban az, hogy a római gladiátor-vívás minden mozzanata a nép szórakoztatására halálra ítélt alacsonyrendűvé degradált – legfeljebb önön hiúságuktól félrevezetett figurák művészkedése, az élet és a halál határán. Ezért sem formájában, sem tartalmában nem adhat semmit a mának. A római uralkodó osztály magasra fejlesztette a vívás művészetét. Arénáinak porondján összegyűjtötte és bemutatta az általa legyőzöttek minden vívótudományát, a parthúsoktól a britekig. Mindezt uralmának biztosítására, politikai érdekei brutális szolgálatának rendelte alá. Feláldozva válogatás nélkül hadifoglyokat, rabszolgákat és saját népének kalandvágyó fiataljait.” [KU 1963, 15–16]¹⁸⁶ „Vívástörténetileg egészében véve egy olyan fejlődési kitérőt jelentett, amellyel a vívás mozgásanyagához képtelen volt maradandóan hozzájárulni.” [KU 1969, 15] Furcsa, hogy a gladiátorvívás kapcsán nem lesz kihangsúlyozva: ezek a véres ókori mérkőzések alapvetően pajzs és kard küzdelmek voltak, nagyon más eszközökkel, mint a modern sportvívás körülményei, szabályai és eszközei. Továbbá azért „nem adhat semmit a mának”, mert egyszerűen nem maradtak fenn részletes, vívástechnikai leírások a gladiátorok küzdelmeiről.

A következő fejezetben – *A feudalizmus korának vívástörténete* – szintén találkozhatunk a marxista történelemszemlélet markáns lenyomatával: „Az antik világ bomlása a rabszolgatartó társadalmi formáció bomlásának következménye volt, s vele együtt szükségszerűen el kellett tűnnie a gladiátorporondok, a római előkelőségek és a római hadsereg vívóművészetének is.” [KU 1963, 17] Ezzel az a gond, hogy a szerző nem veszi figyelembe a történelmi tényeket. Csak 110 évnyi következetes állami tiltás (!) után sikerült véglegesen megszüntetni ezeket a véres játékokat: gladiátorküzdelmeket tiltó vagy korlátozó császári rendeletek jelentek meg 325-ben, 384-ben, 393-ban, 399-ben, 404-ben és végül 438-ban. Tehát a gladiátorvívás elsősorban nem valami történelmi szükségszerűség miatt tűnt el véglegesen a korabeli nagyvárosok arénáiból, hanem azért, mert közben az egész

¹⁸⁴ Lucius Annaeus Seneca (i. e. 4 – i. sz. 65) ókori római stoikus filozófus, Néró császár nevelője.

¹⁸⁵ Marcus Tullius Cicero (i. e. 106 – i. e. 43) ókori római író, filozófus és politikus. Kortársai – köztük politikai ellenfelei is – ragyogó, már-már boszorkányos tehetségű szónoknak tartották.

¹⁸⁶ Ezeket a dörgedelmes mondatokat olvasva szinte azonnal eszünkbe juthat a keletnémet úszónők botrányos története, akiket edzői segédlettel – ártalmatlan „vitaminok” mondott – anabolikus szteroidokkal doppingolt a szocialista állam vezetése, pont a könyv megírásának időszakában, meg persze később is. „Politikai érdekei brutális szolgálatának rendelve alá” a sportolók egészségét.

birodalomban államvallássá vált a kereszténység és az uralkodók törvényileg korlátozták ezt a fajta vívást.

Ebben a fejezetben is visszaköszönnek a Gerentsér-tanulmány ismert témái, hibás elképzelései: „*az akkor használatos fegyverek túl súlyosak voltak a háritáshoz*”, „*kevés mozgás, merev, nyújtott lábak, úgyszólván a helyből vívást tették lehetővé*”, „*a kardok kimért pörölycsapásai addig csattogtak egymás pajzsán és páncélján, amíg valamelyik vívó össze nem roskadt a kábulástól*”. [KU 1963, 18] A lovagi vívást teljesen azonos szellemben mutatja be Kun könyvének második kiadásában is: „*Ezért a védekezést nem a fegyver, hanem a pajzs és a páncél passzív szilárdsága látta el.*”¹⁸⁷ (Hasonlókat olvashatunk Ozoraynál is.) A korabeli kardról is téves elképzelések szerepelnek a szövegben: a „*végén egy gombbal, hogy ki ne csússzon a harcok kezéből.*”¹⁸⁸ Mint tudjuk, a szablya nem rendelkezik ilyen markolatgombbal, a kicsúszás problémáját egy egyszerű csuklópánttal oldják meg. Az egyenes kard nehéz gombja első sorban arra szolgál, hogy az eszköz tömegközéppontja közelebb kerüljön a keresztvashoz, így könnyebb lehessen irányítani a pengét.

Egészen furcsa megjegyzéseket is találhatunk a szövegben: Kun „*az ellenfél törvényes kirablásának lehetőségét*” említi, pedig a valóságban ez csupán annyit jelentett, hogy a lovagi küzdelemben győztes fél megtarthatta a legyőzött ellenfele fegyverzetét és lovát, tehát szó sem volt semmilyen kirablásról. A 21. oldalon is jól nyomon követhető a Gerentsér-tanulmányból átvett szöveg: „*De a találat mindig a fejen, mellen vagy a pajzson kellett elérni, mert ha a lovas az ellenfél lován, karján vagy combján ejtett sebet, kiesett a küzdelemből, sőt a bírák elvehették a lovát és a fegyverét is.*”¹⁸⁹ Gerentsér szerint csak akkor győztek: „*Ha a fejen vagy a mellen adtak sebet, ellenben akkor, ha valaki az ellenfél karján vagy combján ejtett sebet, attól elvették a fegyverét és a lovát, és a bírák részéről feddésben részesült.*” [GE 1928, 23–25]

A perdöntő bajvívásokról Kun László a következőket írja: „*Erről a dualizmus és Horthy-korszak sporttörténetírói elsősorban magyar vonatkozásban írtak dicsőítő részleteket. Igyekeztek bebizonyítani ennek sportjellegét. Valójában a feudális erőszak törvényesített megnyilatkozása volt.*” [KU 1963, 23] Ezzel szemben Gerentsérnél nem találunk olyan dicsőítő szövegrészt, melyben a vívómester bizonyítani kívánta volna a perdöntő bajvívások sportjellegét. Miért is tette volna? További furcsaságot is találunk ebben az alfejezetben: „*A magyar vívás dualizmus kori felvirágzása időszakában minden valamirevaló vívómester igyekezett a családfájában egy-két viadort kimutatni...*” [KU 1963, 25]¹⁹⁰ Nos, jelen ismereteink szerint ilyen őseket csak egyetlen vívómester – konkrétan Vermes Lajos – igyekezett fellelni vagy netalán kitalálni magának. A többi neves mester – Keresztessy, Clair, Friedrich, Chapon stb. – nem kívánt királyi viador őseket felmutatni, bőven megelégedtek azzal, hogy elismert vívómesterek aláírták oklevelüket. Ugyanakkor tudunk olyan magyar mesterről, aki bárói címet „adományozott” önmagának.

A könyv IV. fejezetében sajnos a szerző következetesen szabjának írja a szablyát. „*A penge végét sokszor sáslevél formájúra képezték ki, hogy már súlyelosztásával is növeljék a hatékonyságát. [...] Másrészt a penge végén levő jelentős súlytöbblet a centrifugális erő következtében nagyobb gyorsulást hozott létre.*” [KU 1963, 27] Véleményem szerint a penge

¹⁸⁷ Kun 1969, 17. o.

¹⁸⁸ Kun 1969, 18. o.

¹⁸⁹ Ebből talán arra lehet következtetni, hogy Kun ismerte Gerentsér 1928-as tanulmányait.

¹⁹⁰ Ez a következő kiadásban is így szerepel. [KU 1969, 23]

fokából kiemelkedő fokél (*elman*) miatt nem keletkezett jelentős súlytöbblet, nagyságrendileg csupán 2–3 cm előrébb kerülhetett a fegyver súlypontja.

„Az észak-itáliai vívóiskolák nehezen tudták áttörni a geometrikus formákat, és lassan léptek túl a legegyszerűbb védő- és támadómozdulatok kialakításában” – olvashatjuk az 1963-as könyv 29. oldalán.¹⁹¹ Ez azt a szerzői elképzelést tükrözi, mintha Európában vagy konkrétan Észak-Itáliában lett volna valami általánosan elterjedt »*cercle mysterieux*« jellegű vívás, mely a maga geometrikus formáival, misztikus elveivel gátolta volna az olasz vívás elméleti és gyakorlati fejlődését. Ugyanakkor egészen nyilvánvaló, az olasz és a spanyol vívókönyvek megjelenési sorrendje nem támasztja alá ezt a feltételezést. A *La Verdadera Destreza*¹⁹² néven ismert, spanyol vívás fontosabb művei csak az *után* jelennek meg, hogy Itáliában már kinyomtatták a neves olasz szerzők – Marozzo (1536), Agrippa (1553), di Grassi (1570), Dall'Agocchie (1572) – műveit. Így a spanyol vívás geometriai fejtegetései semmiben sem gátol(hat)ták az itáliai vívás fejlődését.

Habár Kun foglalkozik Thibault¹⁹³ antwerpeni vívómester híres művével (*Academie de l'Espée*), egy lábjegyzetben még a francia nyelven kiadott mű teljes címét is megadja (ebben szerepel a »*cercle mysterieux*« kifejezés), de valószínűleg nem látta a könyvet, így nem tanulmányozhatta az érdekes vívókönyv mértani fejtegetéseit, és csupán másodkézből szerzett adatok alapján próbált véleményt formálni: „A mörök kiűzése után a reneszánsz áramlata testkulturális vonatkozásban is érintette az Ibériai-félszigetet, azonban a megcsontosodó hierarchia etikett szokásaival a vívás területén sem tudott megbirkózni. Így az absztrakt ábrák utánzásában, geometrikus mozdulatokba és misztikus elvekbe belemerevedett középkori metafizikus spanyol vívóiskolák nem tudták megtalálni a megváltozott helyzetben a kibontakozást.”¹⁹⁴ (Lábjegyzetben: Thibault „1628-ban megjelent könyve a csatát veszített »*cercle mysterieux*« összefoglaló emléke.”) [KU 1963, 28] Ezt szinte szó szerint megismétli a tanulmány 2. kiadásban. Gerentsér saját könyvében épp csak említi a holland vívómestert, alig egy mondatot szentelt az egésznek és megállapítja: „*Saint-Didiertől kezdve egész Thibault-ig a vívás semmit sem fejlődött Franciaországban.*” Ő sem ismerte behatóbban ezt a csodálatos nyomdaművészeti remekművet!

Elsődlegesen két spanyol szerző műveihez köthető a *Verdadera Destreza* rendszer kidolgozása. Jerónimo Sánchez de Carranza (~1539–~1608) sevillai nemes, humanista tudós és író volt, később egyik tanítványa, Luis Pacheco de Narváez (1570–1640) folytatta a rendszer csiszolását. Carranza főműve, a hosszú címet viselő *De la Filosofía de las Armas y de su Destreza y la Aggression y Defensa Cristiana* (A fegyverek filozófiája) 1569-ben készült el, de csak 1582-ben nyomtatták ki. Erre a vívasra tényleg jellemző, hogy a vívómozdulatok gyakorlásához mértani ábrákat rajzolnak fel a padlóra, ezeket Thibault is részletesen bemutatja könyvében, de a geometriai fejtegetések nem valami misztikus „varázskábrák” voltak, hanem a leghatékonyabb vívóakciók kiszámítására szolgáló körök, egyenesek, melyek figyelembe veszik a testarányokat, a vívók magasságához igazított kardok hosszát stb. Tehát ezek nem valami absztrakt „varázskábrák”, csupán annak látszanak egy felületes szemlélő részére. Nem a mozdulatok geometrikusak, hanem csak az ábrák, melyek

¹⁹¹ Kun 1969, 27. o.: „*kialakításán*”

¹⁹² Jelentése: igaz művészet. A vívóstílus legismertebb forrásai: Jerónimo de Carranza (1582), Alvaro de la Vega (1681), Luis de Narvaez (1600, 1635, 1639), Gérard Thibault d'Anvers (1630).

¹⁹³ Gérard (vagy Girard) Thibault (~1574–1629) holland vívómester, az *Academie de l'espée* (1630) c. vívókönyv szerzője. A könyv címlapján ugyan az 1628 évszám szerepel, de a művet csak a szerző halála után, 1630-ban adták ki.

¹⁹⁴ Kun 1969, 26. o.: „*középkori metafizikus elveket valló spanyol vívóiskolák*”

segítik a hatékony lábmunka begyakorlását, a legcélszerűbb támadási irányok kiválasztását. A spanyol szerzők nem középkori metafizikával foglalkoztak, hanem a saját koruk tudományos színvonalán – felhasználva az akkori szakkifejezéseket – próbáltak kidolgozni egy átfogó vívőrendszert. A küzdelemhez nem is a mostani vívóállásban álltak fel, hanem inkább egy alapállás szerű testhelyzetben vonalban tartották a rapírtukat és innen indították az akciókat.

Furcsaságokat olvashatunk a gyertya alkalmazásáról és az éjszakai vívásról. A bal kéz használatáról (háritőtőr, köpeny, kalap stb.) írva Kun megemlíti: „*Sőt egyes helyeken az esti vívás divatjának hódolva még a gyertyát is alkalmazták. Természetesen a gyertya és a kalap [...] sem az aktív védekezést, hanem az ellenfél megzavarását szolgálta.*” [KU 1963, 29]¹⁹⁵ Nyilván nem arra kell gondolni, a korabeli vívók bal kezükben gyertyát tartottak volna, miközben vívtak. El lehet képzelni, mennyi ideig maradt volna égve egy gyertya, miközben a kardforgató vagy az ellenfele gyors vívómozdulatokat végez. Gerentsér sokkal pontosabban fogalmaz: „*lámpást fogtak, amelyet bal kezükben tartva, belevilágítottak az ellenfél szemébe, miáltal őt a tiszta látásban zavarták.*” [GE]

„*Kialakult az oldalfegyverként kényelmesen hordható vívótőr (fleuret) francia formája.*” [KU 1963, 33] Ebben a mondatban komoly fogalmi zavart észlelhet a figyelmes olvasó: az eszköz vagy hatékony, gyilkolásra alkalmas oldalfegyver, vagy az élet kioltására alkalmatlan, csupán a vívás gyakorlására szolgáló veszélytelen vívótőr. A francia szakkifejezés – *fleuret* – pont azt jelenti, hogy egy gombbal ellátott gyakorlóeszközzel van szó, aminek a hegyére (gombjára) néha még egy darab bőrt is rákötöttek, ezáltal a vége tényleg úgy nézett ki, mint egy virágbimbó: *fleuret* = virágocska, olaszul *fioletto*. Érdekes, hogy az oldal egyetlen lábjegyzetében ezt olvassuk: „*kísérletek történtek a veszélytelen vívás kialakítására... a vívótőr már gombbal van ellátva... és elmarad az eddigi illusztrációkon megszokott vérbuggyanás.*”¹⁹⁶

„*Angliában a vívásnak kétféle fegyvere terjedt el: a smal sword [sic], ami megfelel a párbajtőrnek és a tompa hegyű, egyenes pengéjű csak vágásra alkalmas kard, a claymore. Az előbbi az itáliai vívásból, az utóbbi az angol botvívásból nőhetett ki.*” [KU 1963, 40]¹⁹⁷ Az angol *smallsword*ot – amit magyarra rövid (könnyű) tőr kardként lehetne fordítani –, hordták tiszték, udvaroncok, tisztviselők, gyakran párbajoztak is vele, de ebben a szöveggörnyezetben eléggé megtévesztő kifejezés a párbajtőr. Az átlagolvasó előtt a méretes kosárral rendelkező modern sporteszköz képe jelenik meg, miközben a könnyű tőr kardnak csupán apró háritólemeze volt, meg néha markolatkengyele is. Izgalmas feladat lehetne annak pontos elemzése, hogy miként fejlődött ki a *claymore*, mennyire lehetett vele szúrni és hogyan kapcsolódik a botvíváshoz, de ez már túlmutat a jelen könyv célkitűzésein. Összefoglalásként ugyanakkor elmondható, a *smallsword* oldalfegyver gyakorlóeszköze a *fleuret* volt.

„*Az Académie d'Armes teljesen a katonai nemesség kasztjellegű szokásait és a herévé vált királyi udvar allűrjeit vette fel. A párizsi vívóiskolákban tanító tanárai a nyakatekert etikett és értelmetlen vívószabály komplikációikkal csak a kiváltságosok társasági igényeit biztosították. [...] Ettől kezdve a vívóakadémia minden klubja az »ancien régime« [sic]*¹⁹⁸ *megtestesítője lett. Az 1789-es francia forradalom a királyi hatalom többi intézményével egyetemben ezt is elsöpörte. Az ellenforradalmi összeesküvésben résztvevő utolsó elnökét, a királyi gyerekek vívómesterét lefejezték.*” [KU 1963, 42] Nem teljesen világos, hogy milyen

¹⁹⁵ „*Természetesen a gyertya, kalap, drapéria és kesztyű...*” [KU 1969, 27]

¹⁹⁶ A második kiadásban ez a lábjegyzet már bekerül a szövegbe. [KU 1969, 30]

¹⁹⁷ „*És a tompahegyű egyenes pengéjű csak vágásra alkalmas kard, a short sword.*” [KU 1969, 35]

¹⁹⁸ Helyesen: *ancien régime* = az 1789 előtti, hűbéri önkényuralmon alapuló államrend Franciaországban.

értelmetlen vívószabályokra gondolt a szerző, viszont érdemes lenne tisztázni néhány tény a kivégzett vívómesterrel kapcsolatban. Augustin Rousseau (1748–1794) egy neves vívódinasztia tagja volt, már a nagyapja, majd később az apja is oktatta a francia trónörökösöket. Úgy tűnik, Rousseau egyetlen bűne az volt, hogy a Tuileriák, az egykori királyi palota ostromakor, 1792. augusztus 10-én a felkelők elfogták az egyenruhát viselő vívómestert. Semmilyen nyoma nincs annak, hogy bármilyen ellenforradalmi összeesküvésben vett volna részt, inkább csak a jakobinus diktatúra egyik vétlen áldozatának tekinthető.¹⁹⁹

A könyv párbajmániáról szóló, VI. fejezete – *A késő reneszánsz és a kapitalizmusba való átmenet időszaka párbaj-mániájának hatása a vívás fejlődésére*²⁰⁰ – talán a leginkább vitatható része a tanulmánynak. Kun átveszi Gerentsér hivatkozását Pierre de L'Étoile (pontosabban L'Estoile) adataira, ugyanakkor hozzáteszi: „Hasonló szokás uralkodott Lisszabontól Szentpétervárig a Versailles-t majmoló többi európai udvarban is. Richelieu bíboros tilalma, XIV. Lajos becsület-bírósága, a német császári, az angol és nápolyi királyi udvarok párbajjellenes törvényei mit sem használtak.” [KU 1963, 44]²⁰¹ Ezzel szemben a BEAC vívómestere így értékeli a törvényi környezet hatását: „Ez idő tájt fogott Richelieu bíboros hatáskörének végrehajtásához, amelyek – ha nem is szüntették meg hirtelen és teljesen a párbajokat –, mégis tetemesen lecsökkentették azok számát. XIV. Lajos becsületbíróságot állított fel [...] Így napról-napra ritkábbak lettek a párbajok.” [GE 1944, 99. rész] Richelieu intézkedései tényleg hatásosak voltak, pont azért, mert következetesen betartatta a királyi rendeleteket, hiszen még attól sem riadt vissza, ha főnemeseket kellett kivégeztetni az ismétlődő, súlyos párbajvétségek miatt. Pl. a bíboros parancsára fejezték le 1627-ben François de Montmorency-Bouteville grófot, aki párbajban megölt több nemest. Mellesleg nincs adatunk arra, hogy a XVI-XVII. sz. franciaországi párbajdüh később az egész kontinensre kiterjedt volna. A cári birodalom új fővárosát, Szentpétervárt pedig csak 1703-ban alapították, egyébként Oroszországban se előtte, se utána nem volt olyan népszerű a párbaj intézménye, mint mondjuk Franciaországban, Magyarországon vagy Itáliában. I. Péter uralkodása előtt a cári udvar egyáltalán nem követte a versailles-i divatot, az akkori orosz nemesség körében nem volt népszerű a párbaj, később pedig kimondottan szigorú cári rendeletek tiltották az ilyen küzdelmeket. Versailles-ba csak az első, komoly bővítések (~1661–1678) után költözött a francia udvar, előtte meg csupán egy kisebb vadászkastély volt arrafelé. (A második kiadásban már nem történik utalás Szentpétervárra és Versaille-ra.)

„Hovatovább kialakult a politikai ellenfelek, vagy az udvarok számára nemkívánatos rebellis egyének elintézésének sajátos módja, a provokáló kihívás. Így tették el láb alól a cári Oroszországban Puskind, Lamartint, Franciaországban pedig Jaurest és másokat.” [KU 1963, 45]²⁰² Nem teljesen világos, hogy a szerző hova kívánta sorolni Lamartine-t,²⁰³ de ő francia költő volt, és habár volt egy becsületbeli ügye,²⁰⁴ de Lamartine-t nem ölték meg párbajozás során. Elképzelhető, hogy Kun Lermontov orosz költőre gondolt, akit tényleg pisztoly-párbajban ölték meg, viszont ehhez semmi köze sem volt a cári udvarnak, inkább a saját kihívó viselkedése vezetett a végzetes lövéshez. Még egyértelműbb a szocialista politikus,

¹⁹⁹ *Une dynastie de maîtres d'armes.* Forrás: <http://mesnil.saint.denis.free.fr/Rousseau.htm>

²⁰⁰ A 2-ik kiadásban: *A reneszánsz és az újkorba való átmenet időszakának párbajmániája.*

²⁰¹ „...Lisszabontól Moszkváig valamennyi fejedelmi és hercegi udvarban...” [KU 1969, 38]

²⁰² „...Elnémításának vagy megfélemlítésének sajátos módja [...] és próbálták félreterelni a magyarországi reformkor kiemelkedő vezéralakját Wesselényi Miklóst.” [KU 1969, 39]

²⁰³ Alphonse de Lamartine (1790–1869) francia költő, regény- és drámaíró, politikus, aki részt vett a II. Köztársaság kikiáltásában és kormányában. A francia romantika egyik kiemelkedő alakja. Az 1860-as évek végére szinte teljesen tönkrement, és élete utolsó két évét betegen, bénán töltötte.

²⁰⁴ 1826-ban a római francia nagykövetség kertjében Gabriel Pepe ezredes provokálta a költőt, mert a katona szerint Lamartin az olasz nemzeti érzést sértő verset írt.

Jean Jaures (1859–1914) esete. Őt 1914. július 31-én, egy párizsi kávéházban, lőtte kétszer fejbe, méghozzá hátulról (!) egy francia nacionalista, akit felháborított Jaures háború-ellenes tevékenysége. Egy ilyen merénylet semmiképpen nem nevezhető sem provokáló kihívásnak, sem párbajnak. Korábban, a marxista történetírás Puskin halálát a cári udvar titkos ügyműködésével szerette volna magyarázni, mely egy nemzetközi kalandor, Georges Charles d'Anthes gárdatiszt „segítségével” szabadult meg a szentpétervári udvar számára kellemetlen költőtől. Ennek az elméletnek számos gyenge pontja van, többek között az, hogy a zseniális orosz költő maga is igen hírhedt krakéler volt. A kutatók számításai szerint Puskin 16 párbajt kezdeményezett, ebből ténylegesen négyszer párbajoztak a felek, a többi becsületbeli ügyet barátai közbenjárására sikerült békés úton rendezni, őt pedig hatszor hívták ki. Nagyon sajnálatos, hogy irodalmi mendemondák, féligazságok szerepelnek ebben a fejezetben.

Pár további erősen vitatható állítás a könyvből: „*A korabeli diákideál az összekaszabolt fejű, vágásokkal tarkított arcú »vagány« volt, aki elől a tisztos polgárok és nemesek messze kitértek az utcán.*” [KU 1963, 45]²⁰⁵ Talán elég annyit megjegyezni, hogy a német *Mensur* nem volt párbaj a szó szoros értelmében, hanem sokkal inkább egy bátorságpróba. Az apró sebhelyek nem az illető utcai „vagányságáról” tanúskodtak, pont ellenkezőleg látványosan „igazolták”: az illető egyetemre járt, aktív tagja volt egy egyetemi diákegyletnek, ahol sikeresen kiállta a bátorságpróbát, így a tisztos polgárság rendes, tanult és kellőképpen bátor (!) tagja. Nem kevésbé zavaró a következő rész: „*Nemesek, diákok tömegei, sőt egyes helyeken a polgárság különcködő ifjai is elsajátították a vívás minden fortélyát, nem utolsósorban azért, hogy félelmetes kardforgató hírnevükkel társasági tekintélyt szerezhettek, ami az előkelő és gazdag hölgyek szalonjai és hálósobáinak ajtaját nyitotta meg, innen pedig csak egy ugrás volt a katonai vagy politikai karrier a korabeli kalandorok számára.*” [KU 1963, 46] Nem tudni, hogy melyik filléres kalandregényből származnak a szerző adatai?!

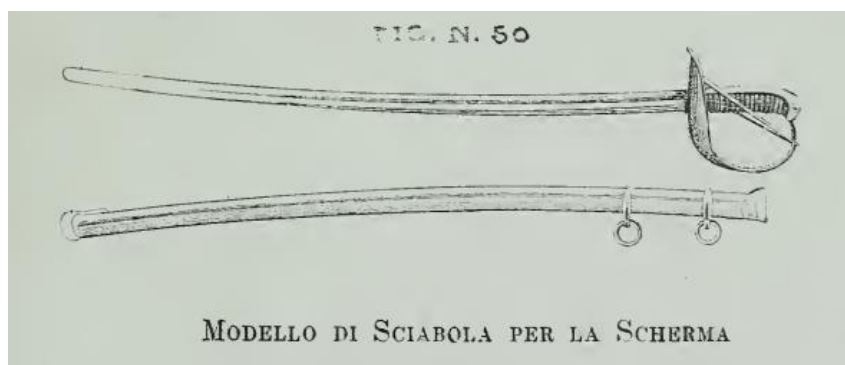
De lássunk egy másik megállapítást: „*Az olasz vívóforradalom másik területe a kardvívás volt. Giuseppe Radaelli milánói mester és tanítványai a még mindig nehéz kardpengét egyenes, könnyű vasvesszővel cserélték fel, amivel már nemcsak vágni, hanem szúrni is lehetett.*” [KU 1963, 51]²⁰⁶ Természetesen nem tudhatjuk, hogy Kun Lászlónak volt-e lehetősége belelapozni abba az olasz vívókönyvbe, amit Radaelli egyik tanítványa, Settimo Del Frate százados adott ki Firenzében 1868-ban, és amely részletesen megadja a korabeli katonai vívószablya paramétereit (*Modello di sciabola per la scherma*: a markolat tömege: 370 g, a penge tömege: 350 g, a teljes tömeg: 720 g (XIX. tábla, 50. ábra)) Az ábra alapján jól látható, hogy a vívószablya pengéje nem volt egyenes, a kosár mellett ~20 mm széles volt, és kétszer nehezebb, mint egy átlagos modern sportkard. A könnyű vasvessző inkább csak a XX. század 20–30-as éveiben jelenik meg, ellenben érdemes megismerni a londoni (1908) meg a stockholmi (1912) olimpia hivatalos előírását a sportkard tömegével kapcsolatban.²⁰⁷

²⁰⁵ A következő kiadásban még sarkosabban fogalmaz a szerző: „*Számos német egyetemi városban napjainkig az számít igazi férfi-ideálnak, akinek összeszabdalt fejére és sebhegektől tarkított arcára nemcsak a nyárspolgárok, hanem a rendfenntartó közegek is szorongással tekintenek.*” [KU 1969, 40]

²⁰⁶ Kun 1969, 49

²⁰⁷ A londoni olimpián engedélyezett vívókardok tömege: 470–780 g, a következő olimpián: 470–770 g. *Early history of the modern fencing* (<http://fioredeiliberi.org/phpBB3/viewtopic.php?f=3&t=18591>)

„A Szentszövetség²⁰⁸ rendszere Európa-szerte lehetetlenné tette mindazon liberális és polgári elemek otthoni köztevékenységét, amelyek a francia forradalom és napóleoni háborúk alatt valamilyen »rebellis« szerepet játszottak. Így a vívásba betört haladó erők is kénytelenek Itáliából, illetve Franciaországból idegen földre emigrálni, ha vívómesteri tevékenységüket folytatni akarták. Közülük hazánkba a francia származású Friedrich Ferenc (Francoise Frederich), Clair Ignác és Chappon Alajos, illetve az olasz Biassini Gaetano és Martinengó Nándor került.” [KU 1963, 53] Érdekes elképzelés, hogy Franciaországból vagy Itáliából pont a Szent Szövetség egyik tagja, a Habsburg Birodalom területére menekültek volna a felsorolt „liberális és polgári”²⁰⁹ vívómesterek. Egyébként Gerentsér egykori porosz gárdatiszként említi Friedrichet; Clair és Chappon konkrétan az osztrák seregben szolgálva voltak menekülő „rebellisek” és a „haladó erők” képviselői Magyarországon.²¹⁰

A Del Frate-könyv (1868) vívókardja

„1839-ben Chappon Lajos német nyelvű vívó-szakkönyvet adott ki: *Theorie Praktische Anleitung zur Fechtkunst* címen.²¹¹ A vívástörténeti kutatás megállapította ugyan róla, hogy szó szerint megegyezik Anton Lübscher [helyesen Lupscher] és Franz Gömmel »*Theorie der Fechtkunst*« címen 1819-ben megjelent művével. Ez a tény szerzői erkölcsökbe ütköző plágium, de végső soron mégis Chappon említett műve közvetítésével vált ismertté hazánkban a tör, kard és a bajonett vívás Nyugat-Európában divatos módja...” [KU 1963, 55] Mindenképpen szakmai pozitívum, hogy Kun ismerteti Chappon plágiumát, mivel Gerentsér csak egészen röviden említi az 1839-ben kiadott művet. A 2008-as cikkében Zeidler Miklós részletesen elemzi a könyv tartalmát: „A két rövid bevezető fejezet hozzáadását leszámítva Chappon nem tett többet, mint helyenként más sorrendben és más fejezetcímekkel közölte újra a textust, illetve az eredetiből elhagyott kisebb-nagyobb szövegrészeket. Hozzá tett még 10 oldalt a voltizsálásról, és további 4-et a szuronyvívásról, valamint újrarájzol(tat)ta az ábrák túlnyomó részét, illetve sok újat is készített. A teljes egészében kölcsönvett szövegrészeket ráadásul úgy emelte át, hogy még Lupscher és Gömmel művének erratáját sem használta.”²¹²

²⁰⁸ A Szent Szövetség az 1815. szeptember 26-án, a napóleoni háborúk után I. Sándor orosz cár, I. Ferenc osztrák császár és magyar király és III. Frigyes Vilmos porosz király által Párizsban megkötött politikai és katonai szövetség, amely 1848-ig meghatározó befolyást gyakorolt Európa politikai helyzetére.

²⁰⁹ „Haladó szemléletű csoportok”, „a vívásba betört haladó erők” [KU 1969, 71]

²¹⁰ Clair Ignác „16 évet szolgált káplárként, majd őrmesterként az osztrák hadseregben, Geppert báró 43. sz. gyalogezredében”, „Chappon az osztrák gyalogság 23. (Ceccopieri) seregének dobosa, majd káplárja volt a század elején, s 15 évi szolgálat után 1829-ben tette le a mundért”. Zeidler Miklós: *Clair Ignác testgyakorlati iskolája* (2008)

²¹¹ Helyesen: *Theoretisch-praktische Anleitung zur Fechtkunst*. A plágium tényéről Béki József írt először 1944-ben *A vívás irodalma* c. tanulmányában.

²¹² Zeidler i.m.

„A forradalom és szabadságharc kitörése után szinte tömegmozgalommá vált a vívás. Az Eötvös-egyetemen vívó tanfolyamot kezdtek, majd 1844. január 7-én megnyílt a Katonai Főtanoda, amelynek tantermében az elméleti és műszaki ismeretek mellett első helyen szerepelt a vívás. [...] A vívómesterek többsége – elsősorban Keresztessy, Chappon, Domján – végigküzdötte a szabadságharc legvéresebb ütközeteit.” [KU 1963, 56] Ezekről az eseményekről most már sokkal pontosabb adataink vannak. A pesti tudományegyetem bölcsészeti karán szerveztek egy hadi tanfolyamot 1848 utolsó hónapjaiban, a tanfolyam nem kötelező tantárgyai között szerepelt a vívás, amit Chappon Lajos és Friedrich Ferenc vívómesterek oktattak. A korabeli *leczkerend* szerint a vívásoktatásra hetente háromszor (kedden, csütörtökön és szombaton) került sor 14 és 16 óra között. 1848. november 29-én végre biztosítva lett egy megfelelő terem, illetve a szükséges vívófelszerelés, és elkezdődhetett a ténylegesen oktatás: „Ettől kezdve Friedrich Ferenc itt tartotta meg a növendékeknek a vívásoktatást, amely mint a VKM megállapította: »lényeges és nélkülözhetetlen kiegészítő része az egyetemenél létesített hadi tanfolyamnak.«”²¹³ Egy másik tanulmányában Ács Tibor ezt írja a Főtanodával kapcsolatban: „történelmi tény, hogy már az osztrák katonai megszállás alatt, 1849. január 7-én, vasárnap, Petzelt József alezredes, aligazgató a Magyar Hadi Főtanodát ünnepélyesen megnyitotta.” Sajnos ez a katonai intézmény csupán 1849. január 17-ig működhetett zavartalanul, mert Windischgrätz cs. kir. tábornagy ekkor záratta be a Főtanodát.²¹⁴ (Azzal már ne is foglalkozunk, hogy mikortól viseli Eötvös Loránd nevét a pesti tudományegyetem (1950).) Csupán *egyetlen* olyan magyar vívómesterről tudunk, aki ténylegesen harcolt a szabadságharc során: ez Keresztessy József, viszont a mai napig nem tisztázott – pontosan milyen rangban szolgált a honvédségnél. Chappon Lajos csak oktatott, több helyen is, de nem harcolt; a többi korabeli vívómesterről – Friedrichről, Clairről, Martinengóról, Domjánról – egyszerűen nincs olyan adatunk, amely igazolná tényleges katonai szolgálatukat a szabadságharc alatt.²¹⁵

Gerentsér tanulmányához képest Kun László csak vázlatosan ismerteti a millenniumi vívóverseny történeteit és előzményeit, pedig ennek a nemzetközi versenynek kulcsfontosságú szerepe volt a magyar (kard)vívás további alakulásában.

Kultúrtörténeti érdekesség a mű azon része, mely a kozák karddal foglalkozik: „Zavarólag hatott dogmatikus sajtópolitikánk is, amely a nacionalizmus elleni szólamszerű harcaival és a proletár internacionalizmus, a Szovjetunió vezető szerepének vulgáris értelmezésével épp ellenkező hatást ért el, mint kellett volna. Pl. a legyőzhetetlen kozák kard emlegetésére még a vívó-laikusok is tudták, hogy ilyen nehéz harci pengével történő vívás egészen más körülmények szerint történik, mint a sportfegyverekkel. Ennek ellenére a versenyzőket egymásután nyilatkoztatták, hogy mi mindent tanultak a kozákoktól. Ez a gyerekesen naiv beállítást különösen rombolólag hatott azokban a vívással kapcsolatban lévő generációkban, akik ismerték a magyar vívás Horthy-korszakbeli »nemzetnevelő«, a magyar kard politikai szimbólum szerepét. Nem beszélve arról, hogy a Szovjetunióban ekkor kezdtek komoly súlyt fektetni a vívás fejlesztésére, tehát semmiféle nemzetközi eredményeik nem húzták alá a magyarországi sajtó megnyilvánulásait. Önkéntelenül olyan érzést váltottak ki az olvasóban, mintha erre a szovjet vívásnak szüksége volna.”²¹⁶ [KU 1963, 64] Az idézett rész kiválóan jellemzi a kor hangulatát, azt az igyekezetet, mellyel egyesek meg kívántak felelni a

²¹³ Ács Tibor: *A tudományegyetem hadi tanfolyama és a pesti egyetemi légió, 1848-1849.* Hadtörténelmi Közlemények, 2000.

²¹⁴ Ács Tibor: *A Magyar Hadi Főtanoda, 1848-1849.*

²¹⁵ Kun könyve második kiadásában is megismétli állítását a szabadságharcot végigküzdő vívómesterekről.

²¹⁶ Kun 1969, 82

főelvtársak vélt vagy nagyon is valós elvárásainak, mindenfélét összeírva a „legyőzhetetlen” kozák kardról.

Kun László könyvének egyik leghasznosabb része a X. fejezet (*A modern magyar vívósport technikai és taktikai elemeinek történeti fejlődése*). A 72. oldaltól kezdve előbb csak átfogalmaz egyes mondatokat, utána egész szövegrészeket vesz át az Ozoray-könyv (1958) egyik fejezetéből (*A korszerű és régi kardvívó-rendszerek közötti különbség*, 11–17. o.) Igaz, a fejezet végén egy lábjegyzet jelzi, hogy „bővebben lásd...” az 1958-as könyv konkrét oldalait. Lássunk erre egy konkrét példát: „alkarunkat a vonalban tartva, hossz tengelyében csavartuk, s csupán a pengét térítettük ki a vonalból a célnak megfelelő irányba, a könyököt pedig a szükséghez mérten előre–hátra mozgattuk...” [OZ, 11]; „az alkart a vonalban tartva, hossz tengelyében csavarták, s csupán a pengét térítették ki a vonalból a célnak megfelelő irányba, a könyököt pedig a szükséghez mérten előre–hátra mozgatták...” [KU 1963, 72]

„Az olasz védőrendszer tengelyét...” [OZ, 11] résztől kezdődően már teljes bekezdéseket – néha csupán minimális átalakításokkal – is átvesz Ozoray könyvéből Kun László. Ez néha kimondottan zavaró, mivel nem lehet elkülöníteni – vagy csak hosszas kutatás után – a szerző saját gondolatait és egy másik forrásban már leírt szöveget.²¹⁷

* * *

Nem minden beazonosított, vitatható résszel kívántam foglalkozni, ugyanakkor az ismertetett példák alapján viszonylag könnyen eldönthető, hogy melyik sporttörténeti összefoglalónak sikerült jobban, precízebben áttekinteni a vívás fejlődését. Talán nem vagyok túl részrehajló, ha úgy látom: összességében Kun László vívástörténeti tanulmánya nem mutat jelentősebb előrelépést Gerentsér László művéhez képest. A marxista történelemszemlélet – az akkori politikai viszonyok miatti – kötelező alkalmazása természetesen érthető. Ugyanakkor a mai kutató számára egyértelmű: ez a szemlélet határozottan előnytelen a vívástörténet bemutatása, folyamatainak értelmezése során. A szerző számos zavaró, erősen vitatható, helyenként egyértelműen hibás megállapítás tesz anélkül, hogy alaposabban megismerte volna a konkrét forrásokat (lásd pl. a spanyol vívással, vagy Thibault »*cercle mystérieux*« kapcsolatos megállapításokat). Bántóan sok történelmi pontatlanságot fedezhetünk fel Kun László könyvében.

Mentséggént természetesen elfogadható, hogy a szerző bizonyára időzavarban volt a vívástörténeti tanulmány megírásakor, hisz 1962 decemberében megállapítja: „Rövid áttekintést nyújtó tananyagunk – már ráfordított idő rövidsége miatt sem – léphet fel a teljesség igényével. Fogyatékoságai azonban ráirányíthatják a figyelmet egy egyetemes vívástörténet tanulmány-kötet szükségességére, aminek előmunkálatait remélhetően Ozoray Schenker Zoltán a közeljövőben fogja befejezni.” [KU 1963, 4] Ozoray sajnos nem fejezte be az egyetemes vívástörténetről szóló hatalmas művét, erről 1969-ben Kun így számolt be: „...aminek előmunkálatai Ozoray Schenker Zoltán elhalálása miatt megszakadtak.”²¹⁸

Az is nyilvánvaló, akkoriban még nem álltak rendelkezésre azok a modern eszközök – világhálós keresők, vívókönyv adatbázisok (pl. Schola Gladiatoria, SAGA, Wiktenauer stb.) –, melyek segítségével pillanatok alatt ellenőrizhető egy-egy állítás igazságtartalma vagy

²¹⁷ A második kiadásban (1969) megmaradtak az előző változatban megtalálható hibák: *oplamanchia*, *Francoise*, *Lübscher* (*Lübsher*), *encien regiem*, *szabja* [sic], *smal sword*, *Lamartin* stb.

Ezt a kiadást dr. Bay Béla főiskolai docens és dr. Kutassy László főiskolai tanár lektorálták.

²¹⁸ Kun 1969, 4. o.

azonnal pontosítható egy adott könyvcím. Azok az adatmorzsák, melyek ellenőrzésével korábban napokat, netalán heteket kellett eltölteni, most már pár kattintással elérhetővé váltak a kutatók számára, rendkívüli módon lerövidítve az ellenőrzések időigényét. Ilyen körülmények közt egy modern szerző sokkal nagyobb kedvvel vág neki egy-egy kevésbé fontos részadat ellenőrzésébe, és talál hibát a jeles elődök könyveiben.

V. fejezet

Mit tudunk pontosabban?

„Végül megjegyzem, hogy könyvemnek első fogalmazványát mintegy tíz évvel ezelőtt készítettem el. Azóta javítottam, toldottam–foldottam s becsületesen betartottam Horatius elvét: *Nonum prematur in annum*” – írta Gerentsér 1941 decemberében, amikor beteg, fizikálisan már megrokkanva, de még szellemi ereje teljében befejezte a közel egy évtizeddel korábban elkezdett kézírata szerkesztését.²¹⁹ A vívómestert korai – 1942. január 12-én bekövetkezett – halála megakadályozta abban, hogy frissen kinyomtatott könyvként láthassa meg művet, végigsimítsa annak nyomdafesték illatú lapjait. Neves tanítványai fejezték be a kézirat végleges szerkesztését, és adták ki *A modern kardvívást*. Eddig még nem találkoztam olyan forrással, amely részletezte volna a kiadás pontos körülményeit. Annyi biztos, hogy a háborús hiánygazdaság viszonyai között zajlott a nyomtatás, ez nagyon meglátszik a felhasznált könyvpapír minőségén. A Diárium²²⁰ 1944/6. számában olvashatunk arról, hogy megjelent „a kiváló mester kimerítő kézikönyve a legmagyarabb sportról [...] 105 szövegközi ábrával. (Bolti ára: 28 P.)”. A kiadvány 7. és 8. számában is találkozunk a következő keretes hirdetéssel: „Az első kézikönyv, mely ennek a különös jelentőségű magyar sportnak tudományával foglalkozik”. A posztumusz Gerentsér könyv megjelenését említi a Corvina 1944. augusztus 24-i száma is, de komolyabb értékelő cikkel nem találkozunk a korabeli sajtóban. Elmondható, a kiváló mester vívókönyvének megjelentetése nem váltott ki komolyabb sajtóvisszhangot.

Ez teljesen érthető is, hiszen 1944. március 19-én a Margaréta-terv alapján a német csapatok megszállták Magyarországot, később zsidó honfitársaink százezrei gettókba kerültek, majd elkezdődött a vidéki zsidóság módszeres elszállítása lengyelországi megsemmisítő táborokba. Felidézhetjük 1944 néhány, magyar vonatkozású történéseit: augusztus 26-án a szovjet egységek az Űz völgyében elérték Magyarország határát, így az ország területe is hadszínterré vált; szeptember 23-án a szovjet hadsereg Battonyánál átlépte a trianoni magyar határt; október 15-én a magyar hatóságok elrendelték Ungvár kiürítését, ezzel gyakorlatilag megszűnt a magyar közigazgatás egész Kárpátalján. Ilyen háborús körülmények közt nem meglepő, hogy egy mégoly kitűnő vívókönyv megjelenése sem hoz(hat)ta lázba a közelgő front által fenyegetett országot és annak szorongó lakosságát.

A *Modern kardvívás* megjelenése után még 14 évet kellett várni egy olyan vívókönyvre, amely legalább érintőlegesen foglalkozott volna vívástörténettel. Ozoray 1958-ban kiadott könyvének egyik alfejezete – *A korszerű és a régi kardvívó-rendszerek közötti különbség* – részletesen elemzi a magyar vívástörténet egyik fontos időszakát, a modern olasz kardvívás magyarországi térhódításának éveit. Utána Kun László tanulmányának két kiadása (1963, 1969) igyekezett bővíteni vívástörténeti ismereteinket. Aztán évtizedeken keresztül nem született olyan átfogó mű, amiben módszeresen, a legfrissebb kutatási eredmények felhasználásával fel lett volna dolgozva a magyar vívás történetének első száz éve. Természetesen a 70–80–90-es években is megjelentek kisebb-nagyobb, vívástörténettel foglalkozó cikkek pl. a *Vívó Híradó*ban meg a külhoni magyar sajtóban.²²¹ Itt külön ki kell emelni Klell Kálmán munkásságát, de végül ezekből az anyagokból nem állt össze egy egységes sporttörténeti monográfia. Tudunk arról, több szakember tervezte ilyen mű

²¹⁹ Gerentsér 1944, Előszó, XII. oldal. *Nonum prematur in annum* = a művet hagyjuk élni, csiszolgassuk, mielőtt a közönség elé kerül (tulajdonképpen a *kilencedik évig tartsuk vissza*).

²²⁰ „A magyar könyvbarátok levelesládája” alcímmel kiadott lap minden hó 10-én jelent meg.

²²¹ Az emigrációban élő Zöld Ferenc – neves Gerentsér-tanítvány – cikkei.

megírását pl. Ozoray Zoltán,²²² később meg Klell Kálmán Tóth Péter olimpiai bajnokkal közösen foglalkozott ezzel. Sajnos ezek az elképzelések – különböző okok miatt – csak tervek maradtak.

Arra a szónoki kérdésre: „*Mit tudunk pontosabban 2022-ben, mint Gerentsér mester a maga idejében?*”, azt a gyors – bár némileg túlzó – választ lehetne adni: „*Szinte mindent!*” Természetesen komolyabban is megválaszolható az a felvetés, hogy vajon a Gerentsér-kézirat lezárása óta eltelt több mint 80 év alatt milyen mértékben változtak a témával kapcsolatos ismereteink? A külföldi folyamatokat nagyon röviden úgy lehetne összefoglalni: a múlt század 90-es éveiben elkezdődött a HEMA-korszak.²²³ Eddig ismeretlen, új források (Ms I.33, Flos Duellatorum stb.) váltak hozzáférhetővé a történelmi vívás iránt érdeklődők számára. A múzeumokban fellelhető kardok módszeres tanulmányozásával már 60-as években megszületett egy átfogó kardosztályozási rendszer, az Oakeshott tipológia. Elkezdődött a régi vívókönyvek részletes és alapos tudományos feldolgozása: ez a folyamat különösen a középkori vívókódexek esetében időigényes, hiszen előbb el kell olvasni a középkori kézírást, majd modern szöveggé kell rögzíteni a kódex tartalmát. Egy következő lépésben megtörténik a középkori nyelvezet lefordítása az adott nyelv mai változatára, majd el kell végezni a szöveg fordítását egy modern világnyelvre is. Csak ezek után kezdődhet el az adott vívókódex széleskörű tanulmányozása, értelmezése, a konkrét technikák beazonosítása, gyakorlása, az oktatási módszertan kidolgozása, az eredmények publikálása, majd alapos megvitatása különböző nemzetközi fórumokon (online és vívótalálkozókon). Ezeket a műveleteket számos vívócsoporthoz végzi világszerte, és az eredmények gyakran bekerülnek a nagy nemzetközi vívókönyv-adatbázisba (Wiktenauer) vagy konferenciák anyagába. Már az első elemzések megjelenése után világossá vált, a középkori vívók nem bunkóként használták a kardot, a kiválóan kiegyensúlyozott korabeli fegyverek nem voltak túl nehezek a támadások gyors hárításához, így kardpengével is lehetett hatékonyan védekezni stb. Ezek az új ismeretek alaposan átrajzolták az európai vívás korábban elképzelt fejlődési ívét; a múlt század 20–30-as éveiben a kutatók, köztük Gerentsér is, még úgy gondolták, hogy a vívástörténet kezdeti szakaszát elfedi a ködös, helyenként kifejezetten misztikus múlt, amelyben a hőroszok, a soha nem létezett királyok „találják fel” a kardforgatás tudományát. Ezt követte a római kor hatékony gladiátorvívása, amely azonban szinte nyomtalanul elveszett a népvándorlás zűrzavarban, miközben darabjai hullott a hatalmas Római Birodalom. A Pax Romana bukását a barbárság sötét évszázadai követték, amikor is mocskos bundákba öltözött, vad harcosok izomból csapkodtak méretes kardjukkal ellenfeleik kerek pajzsát, pontosan úgy, mint Conan, a barbár. A lovagkor ugyan hozott némi fejlődést, de a vad vagdalkozás megmaradt, csupán annyi változott, a kardcsapások most már nem az ellenfél pajzsát próbálták szétroncsolni, hanem annak fémpancélját. A vívás igazi fejlődése csak a rapír megjelenésével indult el a XVI. században, a kifinomult vívótechnika kialakulása pedig Marozzo, Agrippa stb. itáliai vívómester munkásságához köthető. Ezt a feltételezett fejlődési ívet mutatta be tanulmányában Kun László is.

*Setting the Record Straight: The Art of the Sword in Medieval Europe*²²⁴ (A történet tisztázása: A középkori Európa kardművészete) c. cikkében Matthew Galas neves HEMA-vívó és kutató bemutatta, az elmúlt évtizedekben miként változtak meg radikálisan a történelmi európai vívásról alkotott elképzeléseink. A cikk rövid összegzését az olvasó az alábbiakban ismerheti meg. Az elmúlt 100–150 évben a vívástörténelemmel foglalkozó

²²² 1981-ben Zöld Ferenc a *New York-i Magyar Élet*-ben megjelent cikkében megemlíti Ozoray készülő művének óriási, közel 1500 oldalas kéziratát, mely a szerző halála után, 1966-ban állítólag elveszett.

²²³ HEMA (*Historical European Martial Arts*) = történelmi európai harcművészetek

²²⁴ Forrás: <https://www.thearma.org/essays/straight.htm>

szakemberek körében általánosan elfogadott nézet volt az, hogy a fegyelmezett, módszeres kardhasználat a rapír megjelenésével kezdődik valamikor a XVI. sz. közepén. Különösen a viktoriánus szerzők voltak hajlamosak arra, hogy szinte kizárólag néhány itáliai szerző – Achille Marozzo, Camillo Agrippa, Giacomo Di Grassi és Vincentio Saviolo – műveire fordítsák minden figyelmüket, a modern vívásművészet alapítóiként számon tartva a méltán híres olasz vívómestereket. Leginkább Egerton Castle²²⁵ brit szerző felelős e tévhit széleskörű elterjedésért. Az 1880-as években kiadott *Schools and Masters of Fence* (A vívás mesterei és iskolái) c. klasszikus művében vázolta fel azt a gyakran idézet elképzelést, hogy az évszázadok során változó európai vívás leírható egy végtelenül egyszerű fejlődési ívvel: „a középkor durva, iskolázatlan küzdelmeitől” a XIX. századi vívómesterek precíz és kifinomult gyakorlásáig, ahol a lovagias és akadémikus asszóban többet számít az elegancia, a mozdulatok pontossága, mint a tényleges találatok száma. Castle annyira bizonyos volt abban, hogy ezen a fejlődési íven hol helyezhető el korának vívása, hogy magabiztosan kijelentette: „Napjaikban a vívás elmélete majdnem elérte az abszolút tökéletességet.” Számos modern szerző egyszerűen követte Egerton Castle gondolatmenetét, kétkedés nélkül elfogadva Castle és más viktoriánus szerző véleményét, ezzel pedig tovább táplálták a mítoszt, hogy a reneszánsz Itália volt a szisztematizált vívás szülőföldje. A történelmi forrásokhoz való nagyobb hozzáférés és a Castle-féle megállapítások kritikus elemzése vezetett ahhoz, hogy napjainkban a kutatók már pontatlannak és elfogultnak minősítik ezt a tézist. Kiderült, sok középkori vívókódex sértetlenül túlélte Európa történelmének viharos évszázadait. Ezekből világosan megállapítható, már a reneszánsz előtt magas szintű kidolgozottság jellemezte az európai vívást, és a fennmaradt kódexek többsége nem is Itáliából, hanem német nyelvterületről származik (pl. Walpurgis-kódex, Döbringer-kódex).

A Walpurgis-kódex

A vívásművészet legrégebbi ismert kódexe a Walpurgis-kódex (más néven: *Royal Armouries Ms. I.33*). Az anonim kéziratot az 1270–1320 közötti időszakra keltezik az eltérő szakértői vélemények, és egy frankoniai kolostorban készülhetett, valahol Würzburg környékén. A kódexet először Henrik Gunterrodt említi 1579-ben, végül a könyv kalandos sorsát egy aukció zárta le 1950-ben, amikor is az értékes művet (32 pergamen lapot) megvette a leeds-i Királyi Fegyvertár. A Walpurgis-kódex egyetlen vívásfajtaival foglalkozik, nevezetesen a kard és ökölpajzs vívással. A képeken vért nélküli vívókat láthatunk egykezes egyenes karddal, kerek ökölpajzzsal, különböző támadó (*invasiones*) és védekező helyzetekben (*custodie*); a vívók szúrnak, váganak, hárítanak és lefegyvereznek. Minden kép alatt latin nyelvű magyarázó szöveg található, amelyben számos német vívó-szakkifejezés is szerepel (*schiltslac*, *halpschilt*, *langort* stb.). Úgy tűnik, a kódexben egy pap (*sacerdos*) egy diákot (*scholaris*) tanít vívni, méghozzá önvédelemre is használható vívást oktat, mivel számos szúrás láthatunk az ábrákon, miközben tudjuk, hogy a lovagi tornákon már a XIII. században tiltották a szúrást, mint túl balesetveszélyes vívótechnikát. Az Ms. I.33-ban a szúrás fontos szerepet kap, egyes lapokon egyértelműen fogalmaz a szöveg, amikor az ellenfél átdöfésétől ír (pl. *Folio 23r*). A kódex két utolsó lapján egy Walpurgis nevű nőt oktat a tonzúrás pap. A vívókönyv keltezése jelentősen módosította a rendszerezett vívásoktatás kezdetéről alkotott korábbi elképzeléseinket, mivel Gerentsér tanulmányában a legelső adatok a német vívómesterek egyesületeihez kapcsolódnak (Nürnberg, 1487).

²²⁵ Egerton Castle (1858–1920) brit író, vívó, vívaskutató. Legismertebb műve az 1885-ben megjelent *Schools and Masters of Fence: From the Middle Ages to the Eighteenth Century* c. vívástörténeti monográfia.

A kódex megírásának időpontja és az ábrákon látható kardok formája alapján megállapítható, hogy milyen kardokat használtak az I.33-ban bemutatott víváshoz. Ewart Oakeshott²²⁶ kardosztályozása szerint 1270 és 1340 között Európában igen népszerű volt a XIV típusú egykezes kard. Erről elmondható, hogy a keresztvasnál ~50 mm széles és ~5 mm vastag volt az egyenes kardpenge, a hossz kétharmadánál 38–45 mm-re csökkent a penge szélessége, míg a vastagsága már csupán 2,8–3,4 mm volt. Az ilyen kardok tömege nem haladta meg az 1300 grammot, illetve a fegyver súlypontja 10–14 cm-re volt a keresztvastól.²²⁷

Walpurgis vs sacerdos (folio 32r, Wikipédia)

A kardadatok és a kódexben felvonultatott vívótechnikák azt mutatják, egy alaposan végiggondolt és kidolgozott rendszerrel van dolgunk, amely számos lehetőséget biztosított a használójának arra, hogy egy viszonylag könnyű egykezes karddal meg egy ökölpajzzsal hatékonyan támadjon és védekezzen pl. önvédelmi helyzetekben. Az ökölpajzsos kardvívás hosszú évszázadokon keresztül maradt népszerű, a XIV–XV. században a XIV típusú kardot felváltotta a *Messer* (kardszerű kés).

Döbinger-kódex

A következő fennmaradt kódex szintén német nyelvterületről származik: ez az 1389-ben írt Döbinger-kódex,²²⁸ melyben nincsenek ábrák. Szerzője nem ismert, korábban hibásan azt feltételezték, hogy Döbinger vívómester lehet a 169 lapból álló, eklektikus tartalmú kódex szerzője. A könyv közel fele foglalkozik hosszúkardvívással, birkózással, botvívással, a tör használatával, a kódex latin naptárát (1390–1495), számos alkímiai, mágikus és orvosi szövegrészt is tartalmaz. Elképzelhető, hogy ezek a részek különböző időpontokban íródtak, így a teljes kódex csak a XV. század első negyedében lett befejezve. A HEMA-kutatók

²²⁶ Ewart Oakeshott (1916–2002) brit illusztrátor, gyűjtő és amatőr történész; az egyik legismertebb középkori kardtipológia megalkotója.

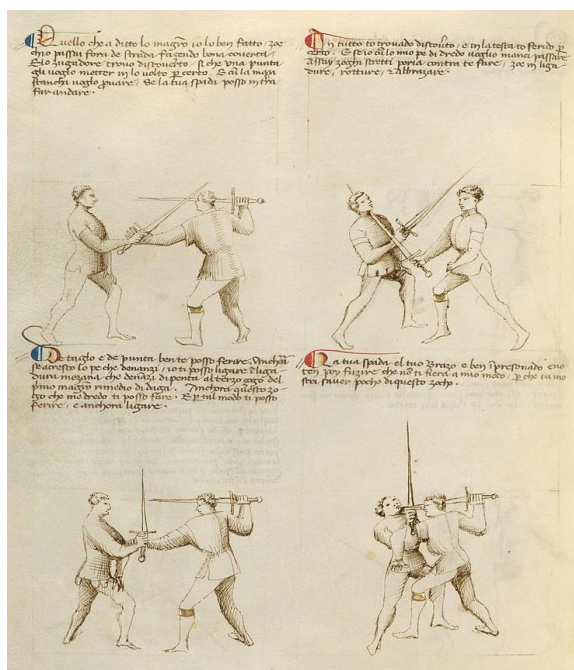
²²⁷ Az amerikai Albion Swords cég által gyártott *Yeoman* márkanevű kard (Oakeshott XIV) adatai: tömeg - 1090 gramm, súlypont - 10,7 cm.

²²⁸ Hivatalos megnevezése: Nürnbergi Handschrift GNM 3227a, valamint Hs. 3227a, GNM 3227a.

számára a GNM 3227a fontossága abban rejlik, hogy ez az első olyan kódex, amely részletesen ismerteti a Johannes Liechtenauer vívómester nevével fémjelzett német hosszúkardvívás alapjait, valamint számos további vívómester verses tanítását (Hanko Döbringer, Andres Juden, Jost von der Neiben, Nidas Preußen). A főlíánst a Germán Nemzeti Múzeum (*Germanisches Nationalmuseum*) vásárolta meg 1852-ben, és egészen 1985-ig nem is kutatták alaposabban, csak a történelmi vívás iránti érdeklődés növekedése irányította a kutatók figyelmét erre az érdekes kódexre (Hils 1985).

Flos Duellatorum

Gerentsér idejében még nem volt egyértelmű: a komoly kardhagyományokkal rendelkező három európai nemzet – a spanyol, az olasz és a francia – közül melyiket illeti „*a modern vívás alapletételének és kiépítésének a dicsősége*”. [97. Az olasz iskola kezdete és fejlődése c. fejezet, GE]

Önmagában a kérdésfelvetés is elég skolasztikus, hiszen a vívás tudománya számos európai nemzet együttműködéséből és rivalizálásából született, viszont a neves vívómester által említett spanyol–olasz–francia versengésből egyértelműen az olaszok kerülnek ki győztesen, mivel a jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján az Olaszországban 1410-ben összeállított *Flos Duellatorum* (A csata virágai) kódex volt az első a három nemzet vívókönyvei közül. Szerzője Fiore dei Liberi (~1350–1409 után) olasz lovag, diplomata és vándor vívómester. Fiore rajzokkal ellátott műve négy kéziratban maradt fenn: Getty–Luwig-féle változat (Los Angeles, MS Ludwig XV13), Morgan-féle változat (New York, MS M 0.0383), Pisani Dossi-féle kézirat, valamint a Párizsban őrzött Mss. Latin 11269. Művében az olasz vívómester az európai harcművészet számos területével foglalkozik: fegyvertelen birkózás, pusztakezes védekezés törrel szemben, tör elleni küzdelem, vívás egykezes karddal, vívás hosszúkarddal, vívás pánccsban (félkardos technikák), alabárdvívás pánccsban, lándzsavívás, lovas küzdelem (kopja, kard, birkózás).

A fenti három, viszonylag részletesen bemutatott középkori vívókódex csak egy apró ízelítő abból a hatalmas forrásanyagból, ami az elmúlt 30 évben vált széles körben – és ingyenesen – hozzáférhetővé, kutathatóvá.²²⁹ Ez egy valóságos „forradalmat” indított el, mely alapjaiban rendezte át ismereteinket a történelmi európai vívás kialakulásának évszázadairól, számos korábbi hibás elképzelést cáfolt meg végérvényesen, teljesen új irányokat mutatott a kutatók, a vívók, a hagyományőrzők számára. Természetesen mindez nem teszi értéktelenné Gerentsér László kiváló vívástörténeti tanulmányát,²³⁰ melyet az olvasó a könyv első fejezetében ismerhetett meg. Csupán rávilágít annak szükségességére, hogy készüljön egy olyan vívástörténeti áttekintés, mely feldolgozza rendelkezésünkre álló legfrissebb adatokat, miközben felhasználja, gondosan megőrzi a korábbi szerzők életművének fontosabb, napjainkban is használható elemeit. Egy ilyen áttekintés készítésekor igen fontos szem előtt tartani, hogy a korábbi szerzők műveinek különösen értékes része az, melyet a saját korukról írtak.

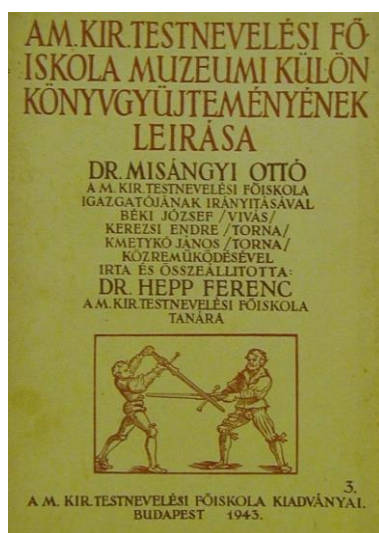
²²⁹ 2019 júliusában a magyar SAGA (*Schola Artis Gladii et Armourum*) adatbázisban 3018 bejegyzés volt, most már 3113 forrást tartalmaz; a brit Schola Gladiatoria fórumán 771 online forrás linkje található meg.

²³⁰ Gerentsér egyszerűen még nem tudhatott pl. a Döbringer-kódexről, amit csak 1985-ben kezdtek el alaposabban tanulmányozni a kutatók, vagy az I.33-ról, amely csak 1950-ben került a brit Kir. Fegyvertárba.

VI. fejezet

Gerentsér mester híres vívókönyvtára

Könyvében Bay Béla beszámolt arról, hogy mestere, Gerentsér László: „Művelt, olvasott ember volt, s ezen belül rendkívülien érdeklődött a vívás múltja iránt. Neki volt a leggazdagabb vívókönyvtára Magyarországon, amit főleg Franciaországban, antikváriumokban szedett össze. A páratlan értéket a Testnevelési Főiskolára hagyta, de sajnos, a háború alatt legnagyobb része megsemmisült. Felesége hat nyelven beszélt, ő fordította a különböző nyelveken megjelent régi-régi vívókönyveket.”²³¹ E könyvtár segítségével kutatta Gerentsér az európai vívás régmúltját, illetve írta meg vívástörténeti tanulmányait. Erről a nevezetes vívókönyv-gyűjteményről Mező Ferenc egyik cikkében találjuk meg az első részletesebb adatokat. Az 1932-ben megjelent kétkötetes *Sport és játék* c. sportlexikon II. kötetében a neves sportíró *Magyar sportkönyvtárak és gyűjtemények* c. rövid tanulmánya foglalkozik a Gerentsér által gyűjtött külföldi és magyar vívókönyvekkel: „Dr. Gerentsér László vívómesternek, az egykoron híres–neves atlétának több száz kötetre rugó könyvtárában főképpen a külföldi vívószakmunkák (C. Prévost és G. Jollivet, Georges Robert, F. Masiello, Masaniello Parise, Agesilao Greco, Heinrich Tenner és Rudolf Brosch, Giordano Rossi, Montag) vannak képviselve, de szép számmal vannak a ritmikus tornára, a női testgyakorlásra vonatkozó könyvei is. Sportlapokból (Herkules, Sportvilág, Nemzeti Sport, im Bild, Sport im Wort, Deutsche Turnzeitung, Armes et Sport) is több évfolyama van. A gyakorlati irányú athlétikai (külföldi) munkák közül Hjertberg, Murphy, Mussabini művei nemcsak eredetiben vannak meg nála, de kéziratban még ezek magyar fordítása is. Magyar könyvei közül legbecsesebb Molnár Athlétikai gyakorlatok–ja, aztán Chappon, Balassa vívókönyvei, Kelen és Matolay munkái. Tömeges kép, sportemlék egészíti ki szép gyűjteményét.”

Gerentsér László halála után pár hónappal – 1942. május 17-én – felesége is elhunyt. Ezt követően kerülhetett át a vívómester értékes szakkönyvtára a Testnevelési Főiskola könyvgyűjteményébe. 1943-ban megjelenik egy érdekes könyv, mely röviden ismerteti a főiskola külön könyvgyűjteményét. Ebben a leírásban nagy valószínűséggel már szerepelnek a Gerentsér által gyűjtött és a TF-nek átadott könyvritkaságok. Az ismertetőt Hepp Ferenc, a

²³¹ Bay Béla - L. Réti Anna: *Páston és páston kívül*. Budapest, 1979, 12-13. o.

főiskola tanára írta, a bemutatásra kerülő vívókönyvek kiválogatásában Béki József²³² segítette a szerzőt. Hepp így ismertette az általa összeállított kötetet: „...nem teljes bibliográfia, vagy kimerítő leírás, hanem csak rövid útmutatás az érdeklődő kutatók útbaigazítására.” [HP, 60] A vívással foglalkozó fejezet 20 művet említ részletesebben, és 60 illusztrációt tartalmaz. Ebben a könyvben találkozhatunk egy vívástörténeti érdekességgel: 1901-ben Gustav Hergsell cs. kir. landwehr százados, prágai tartományi vívómester újra kiadta Talhoffer vívókönyvét (*Fechtbuch*, 1443, 1459, 1467), amiről egy brit szakértő végletesen lesújtó véleményt fogalmazott meg: „*Egerton Castle angol vívómester, neves vívótörténet író, a legnagyobb szaktekintélyek egyike, azt vallja ugyan, hogy a kéziratok tudományos értéke nulla. Ezt az álláspontot azonban nem fogadhatjuk el. A kéziratok tudományos értéke vitathatatlan.*” [HP, 62] Ebből kiderül, már 1943-ban voltak olyan elfogulatlan magyar kutatók, akik felismerték a középkori vívóforrások tényleges értékét, és képesek voltak megkérdőjelezni a mégoly komoly szakmai tekintéllyel rendelkező külföldi szakíró meglehetősen sommás – és alapvetően megalapozatlan – véleményét.

1957-ben a *Vívó Híradó* 12. száma írt a nevezetes vívókönyvtárról. *A világ egyik legnagyobb vívókönyvtára* c. cikk beszámol arról, hogy „a kiadott vívó munkák számát E. Castle 1884-ben 650-re jelzi, mely szám jelenleg kb. 1200–1300 munkára tehető”, valamint arról is tudósít, a svéd Livrustkammaren található gyűjteményben kereken 1000 db mű található. (Itt a szerző valószínűleg az Emil Fick²³³ nevével fémjelzett vívókönyvtárra gondolt.) Majd arról olvashatunk: „A világ vívókönyvgyűjteményei között néhai Gerentsér László dr. kb. 350 kötetnyi szakkönyvtára előkelő helyet foglal el, mely jelenleg a Testnevelési Főiskola könyvtárában kapott elhelyezést, s büszkén mondhatjuk, hogy ez a gyűjtemény – ha ritkaságokban talán nem is – de szakszempontról felér a világ legnagyobb gyűjteményeivel.”²³⁴

Ebből a megközelítőleg 350 vívókönyvből a különböző Gerentsér művek irodalomjegyzéke, a szövegben szereplő képek, a könyveiben található hivatkozások, lábjegyzetek alapján valószínűsíthető, mely vívókönyvek lehettek a mester könyvtárában. Az összeállított lista alapján valamivel több mint 40 könyvcím lett beazonosítva, tehát nagyjából a vívómester által összegyűjtött könyvek 10–12 százalékát lehet viszonylagos pontossággal meghatározni (lásd a táblázatot). Pontosabban csak azt lehet valószínűsíteni, hogy a komoly értéket képviselő vívókönyvtárában megvoltak a felsorolt könyvek. Mező Ferenc cikke alapján egészen pontosan 11–12 szerző művét lehet azonosítani.

Jelenleg nem ismert a Gerentsér-gyűjtemény tényleges sorsa. Az 1957-es cikk még arról számol be, hogy a híres vívókönyvtár a TF-en található, miközben 1979-ben Bay Béla már azt állítja, a háború alatt – feltételezhetően Budapest szovjet ostroma alatt – a gyűjtemény nagyobb része megsemmisült. Mostani ismereteink szerint a gyűjteményt utoljára egy 1981-es cikk említi, melyben Kövendi Dénes bemutatja a Testnevelési Főiskola Könyvtárát. Megtudhatjuk, hogy a kezdetben szerény állományt több értékesebb gyűjtemény is kiegészítette, „mint például Gerentsér László vívómester vagy az Országos Testnevelési

²³² Béki József (1875–1948 után) vívómester. Ő ismerte fel Chappon plágiumát, valószínűleg akkor, amikor az 1943-as kiadványhoz nézte át a Gerentsér-féle könyvgyűjteményt. Az elhunyt vívómester hagyatékában megvolt mindkét könyv: Chappon 1839-es műve és Lükscher 1819-es könyve. Béki a plágiumról az 1944-es *A vívás irodalma* c. tanulmányában írt.

²³³ Emil Fick (1863–1930) svéd tiszt, vívó, katonai testnevelő.

²³⁴ *Vívó Híradó* (1957): http://epa.oszk.hu/03100/03113/00005/pdf/EPA03113_vivo_hirado_1957_12.pdf

A cikk nincs aláírva, így csak valószínűsíthető, hogy ezt is Klell Kálmán írta, mint a *Vívó Híradó* számos, vívástörténettel foglalkozó cikkét.

Tanács könyvtára.”²³⁵ Mi történt a mester könyveivel? Tényleg megsemmisültek volna?! Netalán a II. világháború zavaros hónapjaiban egyszerűen eltűntek volna az értékesebb művek? Elképzelhető, hogy a vívókönyvtár egyes kötetei még mindig megvannak a Semmelweis TE könyvállományában. (Erre utalnak az online katalógus adatai.)

A vívómester munkásságának értékelése szempontjából nem annyira lényeges, hogy vajon Gerentsér László ténylegesen birtokolta-e ezek a könyvek, bőven elég annyi – alaposan ismerte, tanulmányozta őket, rendszeresen hivatkozott rájuk vívástörténeti tanulmányaiban. Napjainkban már nem annyira fontos a híres gyűjtemény egészének vagy egy-egy konkrét kötetének pontos sorsa, mivel a táblázatban felsorolt művek közül számos vívókönyv kényelmesen tanulmányozható elektronikus dokumentumként, angol fordításban is. Ugyanakkor kimondottan szomorú, hogy egy ilyen értékes vívókönyvtár majdnem nyomtalanul elkallódott a világháború forgatagában. Szerencsére Gerentsér nem érte meg könyvtára (részleges) pusztulását, így nem kellett szembesülnie a szétbombázott lakása, elszenesedett könyvei, jegyzetei látványával, úgy, mint egykor Márai Sándornak a Mikó utcai romok előtt, Budapest ostroma után.

²³⁵ Kövendi Dénes: *Bemutatjuk a Testnevelési Főiskola Könyvtárát* (1981). Könyvtáros, 1981/10, 612-614

	*				A. Grisier: <i>Les Armes et les Duels</i> (Paris, 1847)
	*	✠			Georges Robert: <i>La Science des Armes</i> (Paris, 1887)
	*			*	Claude la Marche: <i>Traite de l'Épée</i> (Paris, 1884)
	*	✠		*	Camille Prévost, G. Jollivet: <i>Théorie Pratique de l'Escrime</i> (Paris, 1886)
	*				Ambroise Baudry: <i>L'Escrime Pratique</i> (Paris, 1891)
	*				A. Coudurier: <i>L'Escrime Culture Physique</i> (Paris, 1927) ²³⁶
	*			*	J. Joseph Renaud: <i>Traité d'Escrime Modern</i> (Paris, 1928)
	*		*		Henri Saint-Didier (1573) (kép) ²³⁷
	*				Alfieri (1653) (kép)
	*		*		L'Abbat (1696) (kép)
	*				Danet (1767) (kép)
*	*	✠		*	Luigi Barbasetti: <i>Das Säbelfechten</i> (1899) ²³⁸
*	*			*	Luigi Barbasetti: <i>Das Stossfechten</i> (1900)
		?			Camille Prévost, G. Jollivet: <i>L'escrime et le duel</i> (1891)
		?		*	Agésilao Greco: <i>La Spada e la sua Disciplina d'Arte</i> (1907, 1912)
		?		*	Rudolf Brosch: <i>Das Stossfechten italienischer Schule</i> (Wien, 1901)
			*		Hans Talhoffer: <i>Fechtbuch</i> (Gustav Hergsell, 1901)
			*		Marozzo: <i>Arte dell Armi</i> (1568)
*			*		Vizani (Viggiani): <i>Trattato dello Schermo</i> (1588) ²³⁹
			*		Sutor (1612)
			*		Pacheco de Narvaez (1672)
			*		Anton Lüpscher, Franz Gömmel: <i>Theorie der Fechtkunst</i> (1819)
		✠	*	*	Louis Chappon: <i>Theoretisch praktische Anleitung zur Fechtkunst</i> (1839)
		✠	*		Konstantin Balassa: <i>Fechtmethode</i> (1845)
*			*	*	Gustav Hergsell: <i>Die Fechtkunst</i> (1881; 1892)
			*		Liancourt (1686)
			*		Karl Wassmannsdorff (1888)
			*	*	Friedrich Murz: <i>Vitör-, kard- és párbajvívás</i> (1890)
			*	*	Carl A. Thimm: <i>Bibliography of Fencing and Duelling</i> (1896)
			*		Lovino: <i>Traité d'Escrime, dédié au roi Henri III...</i> (~1575) ²⁴⁰
			*	*	Sebetic Rajmund: <i>A kardvívás</i> (1904)
*		✠		*	Ferdinando Masiello: <i>La scherma italiana</i> (1887)
*		✠		*	M. Parise: <i>Trattato teoretico-practico della scherma di spada e sciabola</i> (1884)
				*	Salvatore Pecoraro, Carlo Pessina: <i>La scherma di sciabola</i> (1910, 1912)
*		✠		*	J. V. Montag: <i>Neue praktische Fechtschule auf Hieb und Stoss</i> (1869)
				*	J. Bartunek: <i>Ratgeber im Zweikampfe mit dem Säbel</i> (1904)
*			*	*	Émile Mérignac: <i>Histoire de l'escrime</i> (1886) ²⁴¹
			*		Julio Martinez Castello: <i>The theory and practice of fencing</i> (NY, 1933)

²³⁶ SAGA-adatbázis: a kiadás éve 1928. Emil Fick könyvtárában is ezt találjuk.

²³⁷ Hepp megjegyzi, hogy a könyvet 2000 db számozott példányban nyomtatták ki, a TF-es példány a 258. sorszámot viseli.

²³⁸ Mező Ferenc szerzőként említi H. Tennert és R. Broscht, ugyanakkor tudni kell, hogy 1899-ben ők együtt fordították az olasz Barbasetti egy vívókönyvét (*Das Säbelfechten* c. jelent meg.).

²³⁹ Az 1928-as Gerentsér tanulmány 46. oldalán még 1575 szerepel kiadási évként.

²⁴⁰ Nincs megadva pontos dátum. III. Henrik francia király 1574 és 1589 között uralkodott.

²⁴¹ Ez tulajdonképpen 2 kötet: *Histoire de l'escrime dans tous les temps et dans tous les pays* – 1. *Antiquité* (1883); 2. *Moyen age - Temps modernes* (1886)

*	*	*	<i>Keresztessy József emlékkönyv</i> (1892)
	*	*	Vigeant: <i>La bibliographie de l'escrime ancienne et moderne</i> (1882) [GE, 303]
*	⌘		Giordano Rossi: <i>Manuale teoretico pratico etc.</i> (1885)
		*	Arlow Gusztáv: <i>Kardvívás</i> (1902)

Oszlopok:

- (1) *A vívás és a vívómesterség rövid históriája* (1928) irodalomjegyzéke.
- (2) *Az épéevívás* (1930) irodalomjegyzéke.
- (3) A *Sport és játék* c. sportlexikon II. kötetében található Mező Ferenc cikk.
Mező Ferenc: *Magyar sportkönyvtárak és gyűjtemények* (322. o.)
- (4) Hepp Ferenc: *A M. Kir. Testnevelési Főiskola múzeumi külön könyvgyűjteményének leírása* (1943)²⁴²
- (5) *A modern kardvívás* (1944) irodalomjegyzéke, szövege.
- (6) A Semmelweis TE online katalógusában szereplő vívókönyvek (2022. január)

(kép) – Gerentsér: *Az épéevívás* (1930) c. művében kép található az adott vívókönyvből.

⌘ ——— Mező Ferenc által említett szerző a gyűjteményben, könyvcím nélkül, ugyanakkor a Gerentsér-művek irodalomjegyzéke vagy a Hepp-féle leírás alapján beazonosítható a könyv.

? ——— Csak a szerző nevét említi Mező F., így nem lehet pontosan beazonosítani a könyvet.

²⁴² Misángyi Ottó irányításával, közreműködtek: Béki József (vívás), Kerezsi Endre, Kmetykó János (torna).

VII. fejezet

Az első magyar HEMA-kutató

Amennyiben Keith Farrell skót HEMA-oktató definícióját²⁴³ alkalmazzuk, akkor egy pillanatra sem lehet kérdéses, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia területén, a XIX–XX. században folytatott kardpárbajozás történelmi európai harcművészetnek minősül. Ezt a harcművészetet Gerentsér László is gyakorolta, hisz fiatal vívómesterként – hét évvel az oklevele megszerzése után – ő is párbajozott. Abban az időben ez egyáltalán nem volt szokatlan, mivel tudunk egy másik híres vívómester, Borsody László fiatalkori párbajáról. Olyan kuriózumok is előfordultak, hogy neves budapesti vívómesterek kardpárbajoztak egymással: pl. Fodor Károly Sztrakay Norberttel, 1894-ben. Két olimpiai bajnokunk – Fuchs Jenő és Gerde Oszkár – 1910-ben csapott össze éles karddal a kezében, becsületbeli ügyüket egy látványos fejsérülés zárta le. A korabeli újságok lelkesen cikkeztek arról is, hogy egy olasz olimpikon magyar bíróval vívott komoly sérülésekkel járó kardpárbajt a múlt század húszas éveiben.

Gerentsér párbaja

Az eset Budapesten történt. 1911. március 11-én *Az Újság* beszámolt arról, hogy: „A Fodor-féle vívóteremben egy családi ügyből kifolyólag súlyos feltételű kardpárbaj volt ma délben Gerentsér László dr. egyetemi vívómester és Heumann Károly dr. ügyvédjelölt között. [...] Vezetősegéd Palotai-Kovács volt. A párbajban, amely Heumann dr. betegsége folytán három heti halasztást szenvedett és a melyet félnehéz magyar kardokkal vívtak, Heumann dr. a karján esett többrendbeli sérülés folytán harcképtelenné lett. Gerentsér dr., sértetlen maradt.”²⁴⁴ Ebben a teljesen szokványos szövegben több érdekesség is található. Az egyik az, hogy a vezetősegéd – Palotai-Kovács Károly – a BEAC vívószakosztályának volt az elnöke. A másik érdekesség meg az ellenfél személye: Heumann Károly fővárosi fogalmazót jeles vívóként mutatta be számos cikk, nevét megtaláljuk több verseny zsűritagjai között. De még ettől is izgalmasabb az az 1908-as eset, melyből kiderül, hogy az akkor még joghallgató Heumann mekkora krakéler hírében állt. A *Friss Újság*ban megjelent beszámoló szerint: „Heumann Károly ismert krakéler, akinek szenvedélye, hogy másokat bántalmazzon. Kolozsvárott rettegett párbajhős volt Heumann, aki azt hitte, hogy Budapesten is következmények nélkül köthet ki olyan emberekkel, akiknek az arcán kifogásolni valót talál a maga nézőpontjából.”²⁴⁵ Éjfél után három társával betért egy borozóba, és miután leültek, kihívóan elkezdett bámulni egy főhadnagyot, majd részegen belekötött. A sértésre a hadnagy kardot rántott és Heumann felé sújtott, de a hatalmas vágás csak a krakéler egyik társát találta el. A penge átvágta a keménykalapját, betörte az illető koponyáját, súlyos agyrázkódást okozva. Erre a kötekedő joghallgató revolvert kapott elő, de szerencsére a személyzet megakadályozta a további vérontást. Tehát ilyen ellenféllel párbajozott vívómesterként Gerentsér! Évekkel később, 1926-ban Heumann egy súlyos feltételekkel – csak nyakbandázzsal, nehéz lovassági kardokkal – vívott párbajban sérült meg a jobb karján.²⁴⁶

²⁴³ Keith Farrell: *What is HEMA to me?* (2017)

<https://www.keithfarrell.net/blog/2017/10/what-is-hema-to-me/>

²⁴⁴ A *Pesti Hírlap* szerint: „A párbaj a két fél könnyű sérülésével végződött.” (1911. március 21., 10. o.)

²⁴⁵ *Polgárúr a tiszt kardon*. *Friss Újság*, 1908. december 22., 3. o.

²⁴⁶ *Az Est*, 1926. március 27., 8. o.

Paukolás

Gerentsér mester nemcsak párbajozott, hanem később tanította is a párbajok során használt kardvívást, ezt az oktatást akkoriban *paukolásnak*²⁴⁷ nevezték. Posztumusz könyvében egy egész fejezet – 85. *A párbaj és annak előkészítése* (275–287. o.) – foglalkozik a kardpárbajra történő felkészüléssel. Ebben a részben a neves vívómester alaposan megvizsgált számos technikai kérdést: Veszélyesebb-e a pisztolypárbaj a karddal vívott összecsapásnál? A maximális sérülés behatárolásának lehetőségei; A párbaj során használt kardokról; A szúrás alkalmazásáról. A paukolás fokozataival is foglalkozott Gerentsér: a) a vívni nem tudó tanítvány paukolása (az alapfogalmak ismertetése, alapvető lábmunka, az összecsapásnál használatos primállás, a legfontosabb vágás, alapvető taktikai megfigyelések, elemek); b) a második fokozatú paukolás (olyan tanítványok felkészítése, akik tanultak ugyan vívni, de már rég nem gyakoroltak); c) a harmadik fokozatú paukolás (gyakorlott vívók felkészítése). A lelki tényezők fontossága is terítékre került, illetve arra a kérdésre is választ kapunk, hogy Milyenek a jó vívó esélyei egy párbajban? Ebből a rövid felsorolásban is látszik, hogy Gerentsér milyen precizitással foglalkozott a felkészítés minden apró részletével. Ez volt az utolsó olyan magyar vívókönyv, amiben még szerepelt párbajvívásról szóló rész. Már az 1942-ben megjelent *A vívás kézikönyve* c. műben, amit Tomanóczy Gusztáv Gellér Alfréddal írt közösen, sem találunk ilyen részt, az 1958-as Ozoray-könyv szintén nem tartalmaz ilyen szakaszt.

Természetesen nemcsak felkészítette a párbajra készülőket, hanem le is vezényelte ezeket az összecsapásokat: *„Azért ha én vezetem a párbajt, nem fektetek túlságosan nagy súlyt arra, hogy adják vagy nem adják felek becsületszavukat erre vagy másra, hanem felveszem a vívókabátomat, fejbédemet, kesztyűt húzok mindkét kezemre, folyton követem a küzdőket és ha be akarom szüntetni a párbajt, az »állj« mellett a felek közé ugrom és a kardokat felütöm. Aki így vezeti a párbajt, holtbiztos lehet, hogy a küzdőknek egy mozdulata sem történik akarata ellenére.”* [GE 1944, 279–280] Nem kevésbé praktikus a következő rész: *„Azt sem tartom helyesnek, amikor a vezetőségéd [...] elkezd vég nélkül szavalni a feltételeket, mialatt a felek az izgalomtól és télen még a hidegtől is, félmeztelenül dideregnek. A vezetőségéd egész röviden, érhetően [...] gyorsan sorolja el a mondanivalóit és ne idegesítse a feleket.”* Ezekből a részletekből kitűnik, a vívómester komoly tapasztalatokkal rendelkezett a párbajok lebonyolításában. Saját könyvében Bay Béla – Gerentsér mester tanítványa – úgy emlékezett vissza a XX. század 30-40-es éveire, hogy az esti órákban a Semmelweis utcai vívóterem elsötétített ablakai az ott folyó párbajra utaltak.

Az előző fejezetben ismertetett híres vívókönyvtára ritkaságai mellett, más érdekes relikviákkal is rendelkezett a mester, pl. hozzá került az utolsó magyar párbajkard. Erről így írt könyvében: *„Az utolsó magyar párbajkard, amelyet a 48-as és függetlenségi párti képviselők (Ugron Gábor, Hentaller Lajos, Bartha Miklós stb.) használtak ezelőtt 45–60 évvel,²⁴⁸ véletlenül hozzám került és vívóemlékeim között őrzöm.”* [GE 1944, 278] E nevezetes párbajkardról további részleteket is megtudhatunk: *„A magyar kard pengeszélessége kb. másfél ujjnyi, a vége legörbített ugyan, de nincs gombbal ellátva, tehát csak szúrás megengedése esetén lehet használni; fogantyúja rövid és kosara keskeny, úgy hogy ezek miatt a kéz nincs védve.”*

²⁴⁷ Gerentsér: *„A párbajra való előkészítés.”* [GE 1944, 275]

²⁴⁸ Ha abból indulunk ki, hogy Gerentsér 1941 decemberében, nemsokkal halála előtt fejezte könyvének szerkesztését, akkor ezek a párbajok valamikor 1881 és 1896 között kerültek lebonyolításra.

Már elismert vívómesterként ő írta az első átfogó, magyar nyelvű vívástörténeti tanulmányt, mely módszeresen feldolgozta az egyetemes és a magyar vívás történetét a XX. század 20–30-as éveiben rendelkezésre álló források alapján. Amint azt a IV. fejezetben láthattuk, tanulmányát – alaposágban, részletgazdagságban – a mai napig egyetlen más mű sem haladta meg, beleértve a Kun László-féle vívástörténeti összefoglalót. Természetesen most már sokkal többet tudunk az európai történelmi vívás korábbi évszázadairól (lásd az V. fejezetet), de az elsőbbség dicsősége Gerentsér mestert illeti meg. Ezzel kapcsolatban mindenképpen meg kell említeni Siklóssy László²⁴⁹ spottörténeti alpművét, *A magyar sport ezer éve I–III. c.* háromkötetes kiadványt,²⁵⁰ mely az Országos Testnevelési Tanács (OTT) támogatásával jelent meg 1927 és 1929 között. Habár ez a monográfia számtalan vívástörténeti adatot tartalmaz, ugyanakkor nem kizárólag a vívással, meg annak történetével foglalkozik, továbbá nem érinti az egyetemes vívást sem.

A fenti szempontok alapján teljes joggal tekinthetjük Gerentsért az első magyar HEMA-kutatónak, habár ő nem ragadott XVII. századi rapírt vagy XV. századi hosszúkardot, mint ismert elődei – pl. a brit Alfred Hutton meg Egerton Castle –, és nem tartott nyilvános vívóbemutatókat. Ugyanakkor ténylegesen művelte, tanította a párbajvívást, közreműködött a becsületbeli ügyek lebonyolításában, élénk érdeklődést tanúsítva a vívás sporton túli aspektusai és történelmi vetületei iránt. Lelkes kutató volt, bőven elég elolvasni, az 1928-as tanulmány előszavát, amiből csak úgy sugárzik a vívás iránti rajongás. Itt újra érdemes megemlíteni, hogy a magyar vívástörténeti kutatás első komolyabb szakértőjét tisztelhetjük személyében.

²⁴⁹ Siklóssy László (1881–1951) író, ügyvéd, művelődéstörténész, esztéta, újságíró és szerkesztő.

²⁵⁰ I. kötet: *A magyar sport őskora a legrégibb időtől Széchenyi István grófig*;

II. kötet: *A modern sportélet előkészítése: 1875-1896*; III. kötet: *Széchenyi-Wesselényi és még egy nemzedék*.

Összefoglaló

A kardforgatás letűnt évszázadai iránt fogékony olvasó megismerhetett egy magyar nyelvű, kiváló vívástörténeti alpművet – Gerentsér László vívómester posztumusz tanulmányát –, melyet cikkében Syposs Zoltán a mester utolsó üzenetének nevezett.²⁵¹ Ebben Gerentsér részletesen összefoglalta az egyetemes és a magyar vívás fejlődésének fontosabb eseményeit, korának hozzáférhető forrásai segítségével. Az elvégzett forráskutatás alapján megállapítható: ez a tanulmány még mindig jól használható! A vívómester egy olyan összefoglalót tárt az olvasók elé, amelyből jobban megismerhetők a vívástörténet alakulásának fordulatai, mozgatórugói. Egész biztos, hogy Gerentsér élvezte az írás minden percét: a felbukkanó új neveket, a jól ismert régieket, az érdekes fordulatokat, a híres vívómesterek utolsó éveinek tündöklését vagy esetleges nyomorúságát. Precízen és élvezetesen kívánta bemutatni olvasóinak azt az európai vívóörökséget, amiért egész életében rajongott, aminek művelésében komoly szakmai sikereket ért el. Ez egyértelműen sikerült a Doktornak²⁵²!

Az érdeklődő részletes áttekintést kapott arról a történelmi környezetről, ahol megszületett ez a mű. Megismerhette a könyv megjelenését követő évtizedek vívástörténelmi irodalmát. Megtudhatta, miben voltak másak a Gerentsér-könyv után megjelenő tanulmányok. Vizsgáltuk, hogy milyen vívókönyvtár állt a mester rendelkezésére, miközben évtizedeken keresztül írta, türelmesen javította tanulmányát. („*Nonum prematur in annum*”)

Közösen fedezhettük fel a műben előforduló pontatlanságokat, apróbb hibákat. Ezek felkutatása nem öncélúan történt, ezzel nem kívántuk kisebbiteni a neves vívómester, a kiváló vívástörténész elévülhetetlen érdemeit. Csakis azért korrigáltuk ezeket, hogy alaposabban és pontosabban ismerhessük meg a vívás valódi történelmi múltját, még jobban lássunk annak értékeit. Azokat a dolgokat, melyeket a XXI. század módfelett felpörgött életritmusa mellett is tudunk hasznosítani. Talán maga Gerentsér mester is örült volna a jobbító szándékú hibajavításnak, amit – reményeim szerint – becsületesen, jóhiszeműen és kellő megalapozottsággal próbáltam elvégezni. Közben rádöbbenhattunk a mindenkori korlátokra, a víváskutató értékítéletét befolyásoló adathiányra. Ugyanakkor láthattuk, egyre bővül a téma tudásanyaga, így a jelen tanulmányban óhatatlanul megjelenő hibák, téves értelmezések javítása is megtörténik majd egyszer. (Remélhetőleg, egy jó szándékú krónikás által.)

Az apró hibákat bőven feledteti az a végtelen, hosszú évtizedeken keresztül lobogó, őszinte lelkesedés, ami Gerentsér majd 100 éve leírt mondataiból árad. Ebből mindenképp tanulhatunk! A BEAC híres mesterének szavaival kezdtük el a hosszúra nyúlt, vívástörténeti kalandozásunkat, amely során – néha szándékosan, néha meg teljesen véletlenül – izgalmas mellékösvényekre „tévedtünk” ahelyett, hogy nyílegyenesen haladtunk volna a kitűzött cél felé. Gerentsér gondolatainak parafrázisával búcsúznék a türelmes útítársaimtól, akik követtek a régi korok vívásának képzeletbeli útvesztőibe: „Kívánom a kedves olvasóknak, hogy őket is »a vívás iránti hasonló lelkesedés, ambíció és forró vonzódás hassa át, mint azokat a nagy elődöket, akik a vívásművészet alapjait lerakták és mint engemet is, aki a legnagyobb szeretettel és lelkesedéssel merültem el az elmúlt idők világában; reményt, bizalmat és munkakedvet merítve egyúttal a jövőre nézve is.«”

Finis

²⁵¹ Syposs Zoltán: *110 éve született Gerentsér László dr.* Népsport, 1983. január 14.

(Gerentsér főművére – *A modern kardvívás-ra* – értve, ennek része a vívástörténeti tanulmány.)

²⁵² Az egyik beceneve, utalás a jogi doktorátusára.

Irodalomjegyzék

- [GE 1928] Gerentsér László: *A vívás és a vívómesterség rövid históriája*. 1928
[GE 1930] Gerentsér László: *Az épéevívás*. 1930
[GE 1944] Gerentsér László: *A modern kardvívás*. 1944 (Valamint [GE] is.)
[HP] Hepp Ferenc: *A M. Kir. Testnevelési Főiskola múzeumi külön
könyvgyűjteményének leírása*. 1943
[KU 1963] Kun László: *Vívástörténet*. I. rész. 1963
[KU 1969] Kun László: *Egyetemes és magyar vívástörténet*. 1969
[OZ] Ozoray (Schenker) Zoltán: *A modern magyar kardvívás*. 1958

Adalékok Gerentsér László életrajzához

Gerentsér mester életéről még nem született olyan átfogó és alapos monográfia, mely minden részletében feltárta volna a kiváló sportoló, oktató és sportszakíró munkásságát. Jelenleg a magyar Wikipédia egyik kiemelt, aprólékosan forrásolt cikkében találjuk meg a legtöbb adatot róla.²⁵³ Most ezeket szeretném kiegészíteni olyan életrajzi érdekességekkel, melyek még nem szerepelnek a szócikkben és más helyen sem publikálták őket.

A vívómester felmenői

Édesapja, Gerentsér László (Szeged, 1843. január 26. – Szeged, 1914. október 11.) Szegeden volt városi tisztviselő. Tanulmányait Bécsben, majd Budapesten végezte. 1865-ben szülő-városában lett városi írnok, 1870-ben levéltári, később pénztári ellenőr, 1884-től városi főpénztárnok, egészen 1913-ig, amikor is nyugalomba vonult. 1870. okt. 4-én kötött házasságot gömöri Gömör Annával, mely házasságából Margit (1871–1876), László (1873–1942), Rozália,²⁵⁴ Jolán (1873 után–1937),²⁵⁵ és Zoltán (1875–1894) nevű gyermekei születtek. A vívómester édesanyja, gömöri Gömör Anna egy kecskeméti tanító lánya volt. Szabó²⁵⁶ szerint id. Gerentsér László: *„Igen élénk részt vett a város közügyeiben és a társadalmi életben. Mint tisztviselő, híres volt szigorú pedantériáiról, melyről a közigazgatásban még ma is számos legenda kering. A szegedi írók között alig van, aki ne írt volna több-kevesebb történetkét Gerentsér László igen érdekes és fölötté tiszteletreméltó egyéniségéről.”*

Gerentsér a piaristák szegedi gimnáziumában ismerkedett meg a vívással 1889-ben, első oktatója Izecseszskul Leó MÁV tisztviselő volt, de sokat foglalkozott képességeinek fejlesztésével Szeged város akkoriban legjobb vívója, Aigner Ödön is. 1930-ban Szabó László így emlékezett vissza a régi vívóleckékre: *„Volt azonban egy másik Gerencsér-fiú is, aki szintén velünk együtt kezdte a vívást. Ez egy évvel idősebb volt, mint mi és igen komoly fiatalember volt: ő lett Izecseszskul mester legkiválóbb tanítványa, nemcsak a vívásban, hanem abban is, amit mesterünk a vívásban legfontosabbnak tartott: a jellemképzésben. Mindnyájunkat végigvert Gerencsér László, de oly elegánsan, hogy senki sem volt rá irigy, sem féltékeny. Csak később, szülőföldünkől távol, tanulta meg, hogy irigy és féltékeny emberek is vannak a világon. Én már akkor gondoltam, hogy vívómester lesz belőle, azonban az egész világon egyedül én voltam olyan bolond, hogy ezt gondoltam, mert az öreg Gerencsér előtt aligha mert volna valaki ily fantasztikus dolgot még csak szóba is hozni.”*²⁵⁷

Érettségi vizsgája után az édesapja mindenáron mérnököt akart belőle faragni, a fiatalember pedig orvos szeretett volna lenni, így végül jogász lett belőle a pécsi jogakadémián, miután a

²⁵³ Jelenleg a Wikipédia magyar változata 518 ezernél is több szócikket tartalmaz, melyek közül csupán 1049 a kiemelt. A kiemelt cikkek közül csak *egyetlen* egy foglalkozik vívómesteri életúttal.

²⁵⁴ Szabó László 1931-es cikkében Rózsi, aki a szegedi főpénztárban tisztviselő.

²⁵⁵ Magyarország, 1937. szeptember 3., 10. o.

²⁵⁶ Tápay Szabó László (1874 –1941) szegedi születésű író, publicista, művelődéstörténész, jogász. A *Régi szegedi családok* (1931) c. kétrészes cikkében rengeteg – máshol nem fellelhető – értékes adatot találunk a Gerentsér-családdal kapcsolatban. A tragikus sorsú Gerentsér Zoltán osztálytársa és barátja volt.

²⁵⁷ Szabó László: *Kard és jellem*. Pesti Napló, 1930. november 22., 4. o.

család egyik rokona, Dobszay Antal akkoriban kanonok volt Pécsen. 1895 őszen Budapestre költözött, itt Ernesto de Biase (1861–?) mestertől elsajátította a megreformált olasz kardvívás alapjait. A nápolyi születésű Biase 1892 végén Fiuméből került Budapestre és 1893-ban a fővárosi Vigadó nagytermében ő rendezte az első olyan nyilvános vívóakadémiát, amelyen részt vettek az olasz vívás legjelesebb képviselői: Pecoraro, Sartori, Rossi. 1896-ban Gerentsér volt annak a budapesti nemzetközi vívóversenynek az egyik szervezője és jegyzője, melyen számos kiváló olasz vívó vett részt, köztük a mesterek kardversenyét megnyerő Italo Santelli katonai vívómester. A MAC még abban az évben szerződtette Santellit, ezt követően több olasz vívómester is hazánkban kezdte el oktatni a Radaelli-féle kardvívást. Pl. Szegeden Angelo Torricelli, aki nagy hatással volt Gerentsér vívói fejlődésére, és akiről később könyvében meleg szavakkal emlékezett meg: *„Toricelli mester eszményi tanár volt. Mindama mesterek között, akikkel életem folyamán itthon és külföldön találkoztam, őt tartottam a legértékesebb pedagógusnak. Tőle tanultam a legtöbbet, kérlelhetetlen pontosságot a tanításban és a tanulásban egyaránt. De nemcsak a legtökéletesebb oktató és rendkívül rokonszenves egyén volt, hanem egyúttal az olasz vívás klasszikus hagyományainak féltékeny őrzője is.”* [GE 1944, Előszó, VI]

Gerentsér 1910-ben²⁵⁸

1896 augusztusában a szegedi ítélőtáblánál kinevezték díjas joggyakornokká. A következő évben a *Sportvilág* egyik rövidhíre megemlíti: Gerentsér 1897. október elsején elkezdte önkéntes katonai szolgálatát a szegedi 46. honvéd gyalogezrednél.²⁵⁹ Az önkéntesi szolgálat egy éve után tartalékos hadapród tiszthelyettes, majd 1898 decemberétől tartalékos hadnagy a szegedi 5. gyalogezrednél. 1899 augusztusában áthelyeztetett a magyar honvédség tényleges állományába. Nyolc hónappal később – 1900 áprilisában – átkerült a lugosi 8. honvéd gyalogezredhez,²⁶⁰ pár hónappal áthelyezése után már tényleges hadnagy ugyanitt, november elseji rangnappal. Végül 1900 decemberében lemondott hadnagyi rendfokozatáról, kilépett a hadseregből és tartalékos hadapród tiszthelyettesi ranggal a kolozsvári 21. gyalogezred tartalékába került.²⁶¹ Még hadnagyként részt vett a MAC országos vívóversenyén 1899-ben, a

²⁵⁸ Nemzeti Sport, 1910. április 2.

²⁵⁹ Sportvilág (Sport-Világ), 1897. október 3., 8. o.

²⁶⁰ Rendeleti Közlöny a M. K. Honvédség számára, 1900. április 12., 1. o.

²⁶¹ Rendeleti Közlöny a M. K. Honvédség számára, 1900. december 9., 338. o.

Sportvilág így tudósított erről: „Gerentsér László honvédhadnagyot erős és szabályos vívónak ismerjük”, ekkor szerezte meg az első osztályú kardvívói minősítést a MAC és a Szegedi Vívóklub színeiben. Apró vívástörténeti érdekesség, hogy Borsody László, a 20–30-as évek másik ismert vívómestere is ezen a versenyen kapta meg az első osztályú minősítést, szintén kardvívásban.²⁶²

1900-ban megismerkedett Vermes Lajossal, a kolozsvári egyetem torna- és vívómesterével, aki meghívta Kolozsvárra, hogy az ottani egyetemen oktassa a modern atlétikát és az olasz vívást. 1904-ben letette szigorlatait s az államtudományok doktorává avatták. Miután kolozsvári működésének híre eljutott a fővárosba, Klopathy Jenő egyetemi tanár, Karafiáth Jenő és Speidl Zoltán, a budapesti egyetem sportéletének vezérei felhívták Budapestre, ahol 1907 őszén az egyetemi sportklubban megkezdte az atlétika, a torna és vívás tanítását. A kultuszminiszter 1910 áprilisában nevezte ki egyetemi vívómesternek.

Az első világháború kitörésekor önkéntesként jelentkezett katonai szolgálatra 1914 szeptemberében, majd bevonulása után az északi fronton harcolt,²⁶³ egészen addig, míg szívneurózisa miatt frontszolgálatra alkalmatlannak minősítették. 1915 őszén ő lett a műegyetem vívómestere is, Zielinszky tanár meghívására.

Pongrácz Lajos
(*A Hér*, 1901. január–június, 12. évf., 13. sz.)

Családja

Gerentsér 1902. július 5-én kötött házasságot a kolozsvári Pongrácz Jolánnal,²⁶⁴ ebből a frigyből két gyerek született: Anna (1903?) és Géza²⁶⁵. Sajnos felesége igen fiatalon, már 1911-ben elhunyt. Szabó László cikkéből megtudjuk, hogy Annából okleveles tanítónő lett, Géza fia meg Törökországban élt 1931-ben. Egy 1915-ös gyászjelentésből egyértelműen

²⁶² *Sport-Világ*, 1899. május 7., 8. o.

²⁶³ Frontszolgálatáról több adatunk is van: édesapja haláláról tudósító cikk, Szabó László cikke (1931).

²⁶⁴ *Magyar Polgár*, 1902. július 5.: „Házasságok. A kolozsvári m. kir. anyakönyvi hivatalban ma délelőtt a következő házasságok kötettek [...] Gerentsér László megyei közigazgatási gyakornok Pongrácz Jolán kisasszonnyal Pongrácz Lajos és neje Gábor Anna leányával.”

²⁶⁵ Róla meglehetősen keves adatot sikerült találni: fennmaradt néhány gimnáziumi értesítő, ahol gyakran az szerepel, hogy kimaradt, nem vizsgázott. Feltételezhető, hogy valamikor 1905-ben született.

kiderül, hogy apósa, Pongrácz Lajos híres cigányprimás volt Erdélyországban, de külföldön is jól ismerték a zenészt, Rudolf osztrák trónörökös kedvenc muzsikusként.²⁶⁶

Pongrácz Lajosné szül. Gábor Anna mint neje, Fanfuri Gyuláné szül. Pongrácz Ida, Sándor Jenőné szül. Pongrácz Marietta, Kiss Miklós né szül. Pongrácz Matild és Pongrácz Ádám mint gyermekei, Sándor József és István, valamint néhai Dr. Gerentsér Lászlóné szül. Pongrácz Jolán gyermekei Gerentsér Anna és Géza mint unokái, végül Fanfuri Gyula, Sándor Jenő és Kiss Miklós mint vejei, megtört szívvel tudatják, hogy felejtéhetetlen férj, apa, nagypapa és após

Pongrácz Lajos

néhai Rudolf trónörökös Öfensége egykori kedvelt cigányprimása

e hó 10-én, reggel 2 órakor, életének 72-ik, boldog házasságának 39-ik évében rövid szenvedés után váratlanul örök álmra szenderült.

A megboldogult földi maradványai folyó hó 12-én, kedden délután 12 órakor fognak Wienben (VII. Siebensterngasse Nr. 46, II./78.) az evang. unit. egyház szertartása szerint elbucsu-
tatni s onnan szülő városába Kolozsvárra szállítatni, hol a m. kir. államvasutak pályaudvaráról
e hó 20-án, délután 3 órakor a központi temetőbe örök nyugalomra helyeztetni.

Kolozsvár, 1915. október hó 16-án.

A Mindenható örködjék álmai felett!

Székhelyi és kémeri
Szekrényessy
család levéltára

Lakás: Budapest, IX. Lónyai utca 60. földszint 6. ajtó.

Czetz János temetkezési Intézete Deák Ferenc-utca 10. Telefonszám 216.

Írásában Szabó beszámolt Gerentsér következő házasságáról: 1918-ban a vívómester újra megnősült, a pozsonyi Rampacher Irmát²⁶⁷ vette feleségül, 1919-ben megszületett Irma (Imy) nevű lányuk. Az ő gyászjelentése is megtalálható az OSZK adatbázisában: dr. Benesóczkyné Gerentsér Irma 1992. január 26-án, 72 éves korában hunyt el.²⁶⁸

További érdekesség, hogy a Fővárosi Levéltárban megvan egy közjegyzői okiratba foglalt 1917-es válási egyezség, valamint egy 1918-as házassági bontóper aktája,²⁶⁹ melyben szerepel egy bizonyos Gerentsér László Géza Jánosné dr. Hatfaludy Gabriella Lujza. László Géza János a vívómester teljes keresztnéve, így egészen világos, hogy Gerentsérnek volt egy harmadik felesége is – Hatfaludy Gabriella –, akitől 1918-ban elvált és utána kötött házasságot Rampacher Irmával. Erről, sorrendben a második házasságról nem sok adatunk van – ismert a házasságkötés időpontja: 1913. július 27.,²⁷⁰ de az már nem, hogy születtek-e gyermekeik? A feleségéről is csak keveset tudunk: kideríthető, hogy egy 1895-ben elhunyt, pénzügyőri biztos árvája volt, akinek évi 60 Ft árvasági ellátást állapítottak meg.²⁷¹ Továbbá a

²⁶⁶ Kovács Sándor: *Erdélyország primása*. Unitárius Közlöny, 2019/11, 16-18

²⁶⁷ Rampacher Irma csupán néhány hónappal élte túl férjét, 1942. május 17-én hunyt el 51 éves korában.
Gyászjelentése: <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/258999#>

²⁶⁸ Gerentsér Irma (1919–1992): <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/337224#>

²⁶⁹ Levéltári jelzet: HU BFL - VII.203 - 1917 – 1247; HU BFL - VII.2.c - 1918 – 30803 (Hungaricana)

²⁷⁰ „Házasságok. Gerentsér László dr., fővárosi tanár és tudományegyetemi vívómester nőül vette hatmansdorfi Hatfaludy Ellát.” Az Újság. 1913. július 27., 16. o.;

„Dr Gerentsér László a kiváló atlétikai szakférfi, a magyar atléták olimpiai trénere és a BEAC vívómestere nőül vette Hatfaludy Ella úrhölgyet.” Sporthírlap, 1913. augusztus 11.

²⁷¹ Állami zárszámadás 1868-1955, 1895-ös kimutatás. Az OSZK gyászjelentései között megtalálható Hatfaludy Sándor nyug. I. oszt. pénzügyőri biztos, aki életének 54. évében hunyt el, 1895. április 23-án.

nagyapja 1880-as gyászjelentéséből megtudjuk édesanyja leánykori nevét (Eschwig Louise) és azt is, hogy volt 2 fiútestvére (Jenő, Lajos).²⁷² Gabriella gépíróként dolgozott, 1918-as válása után újra férjhez ment és valószínűleg 1950-ben hunyt el 71 éves korában (lásd Tóth Dezsőné Hatfaludy Ella gyászjelentését).

Családi tragédiák

Gerentsér édesapja 1914. október 11-én lett öngyilkos. A végzetes döntés számos tényező közrejátszásával magyarázható: 1913-ban, negyvennyolc évi szolgálat után nyugdíjazták a szegedi főpénztárnokot, és Szabó László szerint „nyugdíját azonban igen méltánytalanul állapították meg s ez igen bántotta”, továbbá érlemeszedés is kínoztta az öregurat. Mások idegbajjal és egyéb betegséggel magyarázták a végzetes döntést. Jellemének érdekes lenyomata a családnak írt levele: „Megkövetelem, hogy halálos ruhámul a magyar atillát, nadrágot és csizmát használják. A régi sárga kardom pedig a múzeumba adassék. Ez utolsó akaratom.” A korabeli országos sajtó részletesen beszámolt erről a tragikus esetről.

Sajnos, 20 évvel korábban a Gerentsér-családban már történt egy hasonló tragédia. Nem kétséges, a családtagok mindig traumaként élik meg egy közeli hozzátartozó öngyilkosságát, de nagyon nem mindegy, hogy egy 71 éves, beteg, megkeseredett ember zárja le így az életét, vagy egy csupán 19 éves, szép jövő előtt álló fiatalember. Szabó László – akkoriban a szegedi *Napló* újságírója – így meséli el a szomorú történetet: „Nagyon jó barátom és valamikor osztálytársam volt Gerencsér Zoltán gyógyszerész-hallgató, a városi főszámvevő fia. Szeptember végén vagy október elején »lumpoltunk« a Tiszában, ami abból állott, hogy egy kapuciner mellett reggel három óráig fenn voltunk, minden újságot végigolvastunk és diskuráltunk. Hajnal felé Gerencsér Zoltán megkérdezte tőlem, hogy tudok-e szép nekrológot írni? »De még milyent!« feleltem. »Akkor elvárom tőled, folytatta, hogy ha majd meghalok, szép cikket írsz rólam.« »Kérlek, ahogy parancsolod...« Ezen mindketten nevtünk. Zoltán elővett egy parányi kis üveget, amelynek címkéjén halálfej volt. »Ez elég egy embernek«, mondotta és aztán visszadugta a mellényzsebébe. »Csak nem bolondultál meg?« kérdeztem tőle. »Tréfa az egész, mondotta, – hiszen minden gyógyszerésznövendék csinál ilyen vicceket, – desztillált víz van az üvegecskében.« Ezen megint nevtünk egyet és három órákor elmentünk a kávéházból.

Másnap délelőtt tizenegykor, mikor felmentem a rendőrségre egy kis riportért, azt a megdöbbentő hírt kaptam, hogy Gerencsér Zoltán ma reggel a Hétválasztó-szállóban megmérgezte magát és már meg is halt. Senki sem tudta, hogy miért?

Én is csak hónapok múlva hallottam, hogy Pesten valaki kicsalt tőle húsz forintot, ez a pénz hiányzott a tandijából és otthon nem merte megmondani, hogy e miatt nem tudott beiratkozni... Mily szomorú, hogy az értékes emberek könnyebben dobják el maguktól az életet, mint az értéktelenek!”^{273 274}

A gyászolók névsorában olvasható Ella lánya neve, aki valószínűleg azonos Hatfaludy Gabriellával.

²⁷² Hatmansdorfi Hatfaludy János, cs. kir. nyug. őrnagy gyászjelentése. Magyar Polgár, 1880. július 23. <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/290753>

²⁷³ Szabó László: *Szegény ember gazdag élete – Szabó László emlékezései* (1928) II. kötet, 58-59. o. Szabó sok évtizeddel az események után próbál visszaemlékezni az öngyilkosság előtti éjszakára, így nem meglepő, hogy az általa szeptemberbe vagy októberbe helyezett eset a valóságban 1894. december 8-án történt.

²⁷⁴ „A szerencsétlen fiú meg is halt. Egy jelentéktelen dolog miatt. Feljött az egyetemre beiratkozni, de nem iratkozott be, mert a harminc forint tandíjat elkérte tőle egy Dóra nevű kasszírnő. A fiú roppant röstelte ezt a dolgot és ahelyett, hogy az apjának, Szeged város főpénztárnokának elmondta volna a balesetét, levonta a dologból a legsötétebb konzekvenciát...” Szabó László: *Kard és jellem*. Pesti Napló, 1930. nov. 22.

A korabeli újságokból kiderül, akkoriban ez meglehetősen népszerű öngyilkossági módszer volt, pl. egy 18 éves szegedi gyógyszerész-segéd is így végzett magával 1894 márciusában: „A gyógyszerész-tár márványasztalára tinta-íróval a következő sorokat írta fel: »Tisztelt főnök úr! Bocsásson meg, sokat tettem ön ellen. Ez az utolsó. Öt gramm morfiumot vettem. Isten áldja, éljen boldogul. Feri«”²⁷⁵

Feltételezhető, a túlzott apai szigortól való rettegés vezetett ehhez a tragédiához. Ezt valószínűsíti az, hogy a vívómesterség kapcsán Szabó szerint: „az öreg Gerencsér előtt aligha mert volna valaki ily fantasztikus dolgot még csak szóba is hozni”, meg az a tény, hogy a szegedi főpénztárnok László fia eredetileg orvos szeretett volna lenni, de apai kényszer hatására végül jogásznak tanult és szerzett államtudományi doktorátust.

Mindenképp a családi tragédiák közé sorolandó Gerencsér fiatal feleségének korai halála. Róla igen keveset tudunk, de könnyen elképzelhető, hogy mekkora lelki traumaként élhette meg felesége hirtelen halálát a vívómester. 1910-ben még ezt írta róla és a szép családjáról a *Nemzeti Sport*: „Gerencsér László doktora az államtudománynak [...], férje egy bájos barna asszonykának, apja két ennivaló apró gyereknek és ezek mellett legszerényebb a földkerekségnek”²⁷⁶, aztán 1911-ben már megözvegyült a tehetséges oktató.

* * *

Az itt felsorolt adatok csupán egy villanásnyi betekintést engedtek Gerencsér László magán-életébe, de úgy érzem, ezek kimondottan fontosok, hogy jobban megismerhessük a neves vívómester, szakíró családi hátterét.

Irodalom

Habermann Gusztáv: *Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez* - Tanulmányok Csongrád megye történetéből 19. (Szeged, 1992), 91-92

Szabó László: *Régi szegedi családok*. Délmagyarország, 1931. augusztus 23., 9. o.; 1931. augusztus 30., 6. o. (Hungaricana)

²⁷⁵ Pesti Napló, 1894. március 28., 9. o.

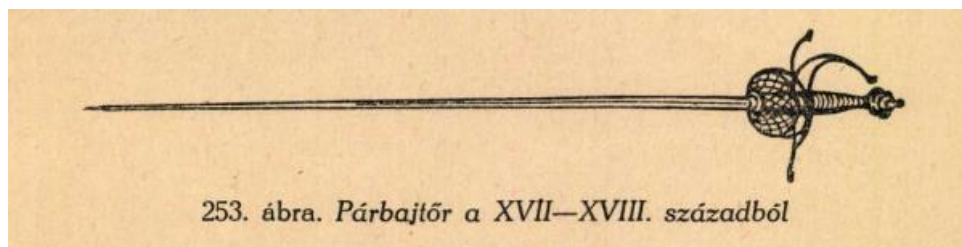
²⁷⁶ Nemzeti Sport, 1910. április 2. A cikk így folytatódik: „Hisszük, hogy a tanítványai kevésbé lesznek szerények és mindig büszkén vallják magukat dr. Gerencsér László tanítványainak.”

***A tanulmányban előforduló leggyakoribb kardtípusok
rövid ismertetése***

Miért fontos a kardnevek pontos használata?

Talán azért, hogy a vívás történelméről szóló szövegekben korrekt módon legyenek megnevezve az adott kor vívófegyverei és az olvasók pontosan értsék konkrétan milyen típusú eszközre gondolt a szerző. Két példával illusztrálnám, hogy miért hasznos a kardokkal kapcsolatos félreértések és pontatlanságok elkerülése.

A *Sport és játék* enciklopédiában²⁷⁷ találunk egy olyan, vívásról szóló fejezetet, amit Gerentsér László írt. A szöveg egyik ábrája párbajtőrnek nevezi a lenti képen látható kardot, miközben jól felismerhető egy kosaras, markolatkengyeles rapír, azaz egy nehéz, XVII. századi törkard. Véleményem szerint kimondottan zavaró ez a megnevezés, hiszen egyfelől az olvasó egy modern sporteszköz nevével találkozhat a szövegben, másfelől az ilyen kardokat nemcsak párbajozáshoz használták, hanem pl. önvédelemre is.

Tanulmányában Gerentsér rendszeresen használja a *spada* kifejezést. Ez olaszul csupán annyit jelent, hogy kard. Ebből származik a *spádé* régies szavunk, ami keskeny, egyenes, kétélű kardot jelent. Természetesen a *spada* koronként más és más kardot jelentett: „a longobárdok, frankok és normannok igen ügyesek voltak a spada kezelésében, amelyet nagy fürgeséggel és rendszeres mozdulatokkal forgattak” [GE] – itt a VII–IX. századi viking kardot, Karoling kardot; „a spadával való egyéni küzdelmek nagy kedvelőjének mutatkozott, másrészt pedig ama tény, hogy Spanyolországban jelent meg az első tanulmány 1474-ben...” [GE], „akkoriban az egyesek küzdelmében a spadát csak ritkán használták egymagában, hanem más védőeszközökkel kapcsolatban vívtak” [GE] – itt a XV–XVI. századi bolognai kardot; „...gyakran rögtönös kihívásra spadát ragadtak és kettejük egyike holtan maradt a porondon...” [GE] – itt már a XVII. századi rapírt; „...ez már átnyúlik a XVIII. századba, amikor a spada mellett a pisztolyokat is kezdik használni” [GE] – itt pedig könnyű törkard a spada. Tehát egyetlen kifejezés (*spada*) legalább négyféle meglehetősen különböző kardtípus jelöl, ezért hasznos a pontosítás. Legfőképpen meg azért, mert külön vívókönyvek vannak a bolognai kardhoz, a nehéz törkardhoz és a könnyű törkardhoz, így az érdeklődők külön tanulmányozhatják az eltérő fegyvereket.

Féder

Eredeti német neve: *Feder*, *Fechtfeder*. A német vívóiskolák jellegzetes kétkezes vívóeszköze, már a XV. században is ismerték, de csak a XVI. században vált széles körben elterjedt, szabványos gyakorlóeszközzé, számos híres vívókönyvben is megjelenik, különösképpen Paulus Hector Mair és Joachim Meyer műveiben. Egészen a XVIII. századig használták, aztán fokozatos feledésbe merült. A vívóeszköz meglehetősen vékony, keskeny és

²⁷⁷ Pálffy György (szerk.): *Sport és játék* (1932), II. kötet.

életlen pengével rendelkezik, a hegye spatulaszerű, a *ricasso*-ja széles (*Schild*)²⁷⁸, ezáltal nagyobb kézvédelmet biztosít. Hosszú keresztvása és masszív markolatgombja miatt tömege és súlypontja megegyezik egy átlagos hosszúkard paramétereivel. Védőfelszerelésben a megfelelő hajlékonyságú pengével biztonságosan lehet szúrni. Napjainkban a hosszúkardvívók szabvány fém gyakorlóeszköze, amit edzésen és versenyeken is használnak.

Egy modern fédér²⁷⁹

Hosszúkard

A fédér leírásából kiderült, hogy a vívóeszköz paraméterei megegyeznek a középkori és kora újkori hosszúkardok jellemzőivel. Egy ilyen kard egyenes, kétélű, egy vagy két kézzel használható szálfegyver, pengéje 80–110 cm hosszú, markolata megközelítőleg 15–30 cm hosszú, teljes tömege 1,1–1,8 kg körül mozog. Egyéb közkeletű megnevezései: másfélkezes kard, fattyúkard, illetve lovagi kard. Különösen népszerű volt a XIV. század közepe és XVI. század közepe között, ugyanakkor a hosszúkard korai változatai már a XII. században megjelentek és bizonyos mértékig meg a XVII. században is megtartotta népszerűségét.

Brescia Spadona (modern másolat)²⁸⁰

²⁷⁸ Az ellenfél pengéjének megakasztására szolgál.

²⁷⁹ <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/0e/Federschwert.JPG/768px-Federschwert.JPG>

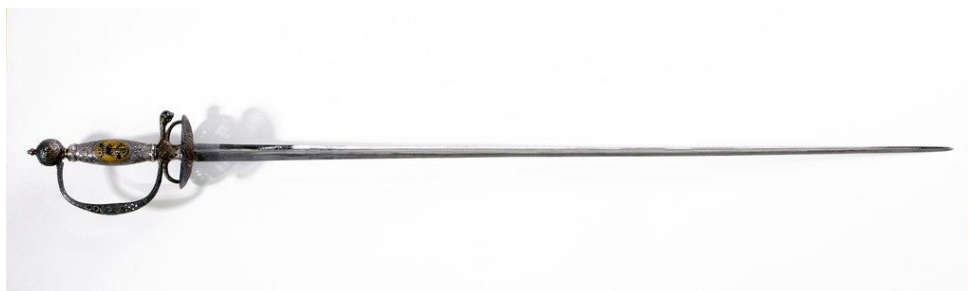
²⁸⁰ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/1e/The_Brescia_Spadona_05.jpg/640px-The_Brescia_Spadona_05.jpg (~1450; passauai penge, olasz markolat)

Kopis (falcata)

Aszimmetrikus levél alakú, szintén belső ívére élezett vágókard, eredetileg a makedón és illír népek nemzeti fegyvere volt. A vágóél oldalán gyakran egy kézvédő lemezt vagy láncot helyeztek el, markolata készülhetett csontból vagy bőrrel borított fémből. Az arénákban ritkábban szerepelt, ekkor főként trák fegyverzetű gladiátorok forgatták.

Könnyű tőr kard

Az angol szakirodalom a *smallsword* (*small sword*) kifejezést használja ezekre az egyenes, szinte kizárólag szúrásra alkalmas kardokra. A könnyű tőr kard a késő reneszánsz rapírból alakult ki. E kardtípus pengéje 60–85 cm hosszúságú volt, de persze léteztek ettől hosszabb pengével szerelt példányok. Az átlagos méretű pengével ellátott könnyű tőr kardok tömege megközelítőleg 450–500 g volt.^{281 282}

Könnyű tőr kard²⁸³

Sica

Cornelius Sulla, a diktátor tette népszerűvé Rómában a trák gladiátorokat, így került az arénákba a balkáni nép jellegzetes vágókardja, a *sica* (szika). Pengéje tompaszögben előre megtört, általában csak ezt a belső oldalát élezték. Szúrásra nagyrészt alkalmatlan volt, de ezt pótolta komoly vágóereje, valamint az, hogy előre ívelt pengéjével beférkőzhetett az ellenfél pajza mögé.

Spada da lato

Az angol szakirodalom *side-sword* néven ismeri, ami az olasz kifejezés tükörfordítása. Magyarul talán a *bolognai kard* megnevezés lenne a legmegfelelőbb, mivel ezt a kardfajtát a bolognai vívóiskola kezdte el használni és népszerűsítette Európában, különösen a XVI. század második felében volt elterjedve.²⁸⁴ Ez egy átmeneti kardtípus az egykezes középkori lovagi kard és a kora újkori rapír között, megközelítőleg 80 cm hosszú egyenes, kétélű, meglehetősen masszív pengével rendelkezett. A kard rövid életlen szakaszát (*ricasso*) két gyűrű védte a penge síkjában, később további gyűrűk stb. növelték a kéz védelmét. Tömege 0,75 és 1,7 kg között volt.

²⁸¹ A Cold Steel cég által gyártott könnyű tőr kard másolat ismertetőjében találjuk ezt az adatot: „Typical smallswords with this type of thrust-only blade tend to be very lightweight, usually under a pound.” (Általában 1 font – 453 g – alatt.) http://myarmoury.com/review_cs_ss.html

²⁸² Az Academy of Historical Fencing HEMA-csoport egyik videója – *Smallswords, foils, and practice smallswords* – az ilyen kardok tömegadataival foglalkozik (450 g, 511 g, 552 g stb.). <https://www.youtube.com/watch?v=5e4orDp-H8s>

²⁸³ A kép forrása: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/ac/V%C3%A4rja_-_Livrustkammaren_-_82405.tif/lossy-page1-1024px-V%C3%A4rja_-_Livrustkammaren_-_82405.tif.jpg

²⁸⁴ A bolognai Lippo Dardi iskolája megközelítőleg 1415-től működött, legismertebb képviselője Achille Marozzo volt, aki 1536-ban adta ki *Opera Nova* c. vívókönyvét.

Luca Signorelli: *Conversione di San Paolo* (1477–1480). Részlet

Marozzo: *Opera Nova* (1536), fametszet

Szpáta

Tanulmányában Gerentsér a latin *spatha* kifejezést használja.²⁸⁵ Ez egy egyenes, kétélű 50–100 cm-es pengével rendelkező, egykezes kardot jelöl, amit a Római Birodalom területén használtak az i. sz. I. és VI. század között, katonák és gladiátorok egyaránt.

Longobárd szpáta rekonstrukciója (Bergamó)²⁸⁶

Tőr kard

Rapír, az angol szakirodalomban *rapier*. 1500 után jelenik meg, kecses, hosszú pengével²⁸⁷ rendelkezett, a XVI–XVII. században volt népszerű mind a civilek (párbajozás, önvédelem), mind a katonák körében. Tömege 1 kg körül volt, egészen komplex kosár védte a vívó kezét. Főleg szúrásra használták, de korlátozott mértékben vágni is lehetett vele. Az olasz rapírvívás legismertebb szerzői: Salvator Fabris, Ridolfo Capo Ferro; a spanyol rapír-vívást a Destreza-hagyomány mestereitől ismerhetik meg az érdeklődők: Carranza (1569), Girard Thibault (1630).

Rapier²⁸⁸

²⁸⁵ Magyarul helyesebb lenne a *szpáta*. Lásd: „A torzsavírázatiúk közös sajátossága – ahogy nevük is mutatja – a torzsavírágzat (*spadix*), amely tulajdonképpen egy elhúszódott tengelyű füzérvírágzat. Ezt általában egy nagy virágzati buroklevél, az ún. szpáta (*spatha*) védi.” (Wikipédia)

²⁸⁶ <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/01/Spadalongobarda.jpg/108px-Spadalongobarda.jpg>

²⁸⁷ Átlagos pengeméret 104 cm, pengeszélesség a kosárnál 2,5 cm. Az olasz rapírpengék hossza elérhette a 115 cm-t, ismerünk olyan múzeumi példányt, ami 130 cm-es pengével rendelkezik.

²⁸⁸ <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a4/Rapier-Morges-kitsch.jpg>

* * *

A könyvhöz nem készült külön tárgymutató, mivel a teljes szöveg fel lesz töltve a Magyar Elektronikus Könyvtárba (MEK), így bármely szó vagy mondatrész kereshetővé válik.

(2023)